

UNIVERSITATEA
PEDAGOGICĂ DE STAT
ION CREANGĂ
DIN CHIȘINĂU

**VIORICA CERNEAVSCHI
VALENTINA STRATAN**

ANTROPOLOGIA SOCIALĂ

ciclul II, studii superioare de master

CURS UNIVERSITAR

CHIȘINĂU, 2023

CERNEAVSCHI VIORICA • STRATAN VALENTINA • ANTROPOLOGIA SOCIALĂ

UPSC
CENTRAL
EDITORIAL-
POLIGRAFIC

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT
„ION CREANGĂ”
FACULTATEA PSIHOLOGIE ȘI PSIHOPEDAGOGIE SPECIALĂ
CATEDRA ASISTENȚĂ SOCIALĂ**

CERNEAVSCHI VIORICA, STRATAN VALENTINA

ANTROPOLOGIA SOCIALĂ

(ciclul II, studii superioare de master)

CURS UNIVERSITAR

CHIȘINĂU, 2023

Aprobat și recomandat pentru editare la Ședința Senatului Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău PV nr.11 din 25.05.2023

Recenzenți:

Focșa T., dr. lector univ., Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Plămădeală V., dr. lector univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

**DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA
Cerneavschi, Viorica.**

Antropologia socială : (ciclul 2, studii superioare de master) : curs universitar / Cerneavschi Viorica, Stratan Valentina ; Universitatea de Stat "Ion Creangă" din Chișinău, Facultatea Psihologie și Psihopedagogie Specială, Catedra Asistență Socială. – Chișinău : [S. n.], 2023 (CEP UPSC). – 116 p. : fîg., tab.

Referințe bibliogr.: p. 114-116 (55 tit.). – [100] ex.
ISBN 978-9975-46-825-1.
316.7(075.8)
C 36

© Cerneavschi Viorica, 2023

© Stratan Valentina, 2023

© CEP UPSC

**Tipar executat la Centrul Editorial-Poligrafic al Universității Pedagogice de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău, str. Ion Creangă, nr. 1, MD-2069**

CUPRINS

Tema 1. OBIECTUL ȘI PROBLEMATICA ANTROPOLOGIEI

1. Definirea antropologiei	4
2. Obiectivele antropologiei	6
3. Ramurile antropologiei	7
4. Originile istorice ale antropologiei	10
5. Perspectiva antropologică	17

Tema 2. CONCEPTUL ȘI CARACTERISTICILE CULTURII

1. Ontogeneza culturii	19
2. Definirea culturii	19
3. Cultură și civilizație	20
4. Caracteristicile culturii	21
5. Principalele funcții ale culturii	21
6. Analiza structurii culturii	22
7. Evoluția culturii	28

Tema 3. CONCEPTUL DE COMUNITATE TERITORIALĂ. GRUPUL SOCIAL

1. Conceptul de comunitate teritorială. Comunități rurale, comunități urbane	33
2. Conceptul de grup social. Particularități	35
3. Tipologia grupurilor sociale	37
4. Organizații. Tipuri de organizații	46
5. Conducerea în grupuri și organizații	49
6. Persuasiunea birocrăției	53

Tema 4. ASPECTE GENERALE PRIVIND MODUL DE TRAI ȘI CALITATEA VIEȚII

1. Originea termenului „calitatea vieții”	55
2. Abordări conceptuale privind calitatea vieții	57
3. Semantica noțiunilor înrudite calității vieții	63
4. Teorii privind calitatea vieții	74

Tema 5. DIMENSIUNI ȘI INDICATORI AI CALITĂȚII VIEȚII. EVALUAREA CALITĂȚII VIEȚII

1. Dimensiuni și indicatori ai calității vieții	77
2. Evaluarea calității vieții	84
3. Construcția politicilor publice	89

Tema 6. ABORDĂRI PSIHOSOCIALE ALE SATISFACȚIEI ȘI FERICIRII

1. Conceptualizări ale satisfacției și fericirii	90
2. Fericire subiectivă și fericire obiectivă	92
3. Structurile satisfacției și fericirii	93
4. Stabilitatea indicatorilor de satisfacție și fericire	93
5. Măsuri ale satisfacției și fericirii	95

Tema 7. CALITATEA VIEȚII FAMILIAL

1. Schimbări în sfera și stilurile vieții de familie	96
2. O nouă evoluție a familiei	99
3. Metode utilizate în analiza calității vieții de familie	101
4. Dimensiuni ale calității vieții de familie	102
5. Determinanți ai calității vieții de familie	103

Tema 8. CALITATEA VIEȚII VÂRSTNICILOR

1. Modelul calității vieții	106
2. Instrumente de măsurare a calității vieții	107
3. Sănătatea socială	109

SURSE BIBLIOGRAFICE	114
----------------------------------	-----

Tema 1. OBIECTUL ȘI PROBLEMATICA ANTROPOLOGIEI

1. Definirea antropologiei

În sens larg, antropologia este “știința despre om, despre fenomenul uman, despre raporturile sale cu universul, cu natura etc.”. În sens restrâns, antropologia este știința care abordează fenomenul umanului cu metodele și conceptele proprii științelor.

Prin urmare, antropologia este o știință care studiază ființa umană într-un mod integrat. Antropologie este de origine greacă (ἄνθρωπος anthropos, „om (uman)” și λόγος, logo-uri, „cunoaștere”) cuvânt și înseamnă literal cunoașterea omului sau știința despre Om. Termenul de antropologie se datorează lui Magnus Hundt (1449-1519), medic, filosof și teolog din Leipzig.

Antropologia se ocupă cu studiul științific al omului (genul Homo Hominis). Este o disciplină holistică din două puncte de vedere: se ocupă de studiul tuturor oamenilor, din toate epocile și tratează toate dimensiunile umanității. În centrul antropologiei se află ideea de cultură și noțiunea că aceasta reprezintă specia umană, că specia noastră și-a dezvoltat o capacitate universală de a concepe lumea simbolic, de a preda și învăța astfel de simboluri în mod social și de a transforma lumea (și pe noi înșine) pe baza acestor simboluri.

Perspectiva antropologică se referă la un anumit mod (profesionist) de a privi, percepe, înțelege și explica fenomenele culturale, sau, în genere, de a oferi o analiză dinspre datele "umane" sau "omenești" ale unui fenomen, privit în particularitatea sa ca parte a realității socio-culturale.

Antropologia, ca orice știință, face cercetări. Cercetările sale se referă la:

- urmărirea modului în care trăiesc oamenii: cum locuiesc, ce mănâncă, cu ce se îmbracă, ce podoabe poartă;
- ce relații se stabilesc între aceștia: rudenie, prietenie, dușmănie, interes, colegialitate, relații de putere;
- cum rezolvă aceștia diverse probleme (ca adaptarea la mediu sau reacția în fața unei schimbări în viața lor): strategii, schimbare a modului de trai, exploatare a relațiilor, utilizare a resurselor;
- cum își reglează, normează și simbolizează aceste evenimente (legi, valori, comportamente, instituții, ideologii implicate): simboluri, ritualuri, legi, tabuuri, sancțiuni.

În acest înțeles antropologia nu studiază omul ca ființă ontologică sau biologică, aceste dimensiuni fiind obiectul altor discipline sau științe, ci ca ființă culturală.

Cu toate acestea, există un limbaj care utilizează termenul "antropologie" în înțeles foarte vast, însemnând "orice discurs despre om", deci și filozofic sau biologic. Antropologia culturală restrânge această utilizare spre înțelesurile precizate, făcând-o astfel mai riguroasă științific și înscriind-o în respectarea unei metodologii specifice.

Principalele metode de cercetare antropologică sunt:

- *observația*: ce se întâmplă? ce fac oamenii?, care este cadrul acțiunii lor? ce obiecte, idei și comportamente sunt implicate?, care este contextul cultural, social, economic, politic, religios al acțiunilor lor?
- *interviul*: ce spun oamenii?, care este opinia lor?, cum își descriu ei cadrul în care se mișcă și cum își justifică ei acțiunile?, ce spun despre ceea ce fac, au făcut și vor face ei și alți cunoscuți?, ce știu despre idei și acțiuni, cadrul ideilor și acțiunilor și contextul cultural, social, economic, politic, religios al acestora?
- *documentarea*: ce scrie despre oameni și acțiunile lor? cum sunt anunțate, normate, reglementate, valorizate, sancționate ideile și acțiunile care îi vizează pe oameni?, ce descrieri anterioare cercetării antropologice există despre acești oameni, obiectele lor, ideile lor, cadrul în care aceștia își desfășoară acțiunile și contextul cultural, social, economic, politic și religios al vieții lor?

Obiectul de studiu al antropologiei este ființa umană, civilizația, convingerile sale, moralul, obiceiurile, arta, drepturile și obiceiurile ființei umane în societate.

Aceasta analizează diferitele relații dintre procesul natural de evoluție a omului și a fenomenelor sociale care determină comportamentul lor, produsul este, de asemenea, o evoluție a popoarelor pe care fiecare om aparține și care au format o cultură.

La început, antropologia a fost înțeleasă ca o știință care a studiat oamenii primitivi (Davies, 2010). În cele din urmă, a apărut ca o disciplină academică profesională independentă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

La sfârșitul secolului XIX se produce o diferențiere în ceea ce privește școala americană și cea engleză, întrucât în Marea Britanie antropologia este numită socială, în timp ce în SUA este numită culturală. Aceste două denumiri diferite a unei singure discipline au dus la confuzii și neînțelegeri, ceea ce l-a determinat pe Claude Levi-Strauss să atribuie, în anul 1950, antropologiei sensul de știință socială și culturală generală a omului. El va adăuga la aceasta și calificativul de “structurală”, într-un moment în care curentul de gândire structuralist din Franța căpăta o tot mai mare amploare și tot mai mulți adepți.

Secolul XX prilejuiește diversificarea teoriilor antropologice și producerea de analize asupra unor teme antropologice, respectiv descrieri culturale (etnografii) dintre cele mai diverse. Aceasta a făcut ca și definițiile date antropologiei să fie din cele mai diverse, dar aceste definiții oscilează între a defini antropologia ca “studiu al ființelor umane” sau ca “știință a umanității”. Această situație complexă de definire a antropologiei este redată de Achim Mișu astfel: *știință a omului* (Robin Box, 1985), *studiul tuturor oamenilor* (William A. Haviland, 1996); *o imagine completă și sistematică asupra umanității* (Michael C. Howard, 1989), *studiu sistematic al omenirii* (Raymond Scupin, 1998).

Antropologia culturală este cunoscută sub numele de antropologie socială sau etnologie, această ramură studiază toate caracteristicile diferitelor configurații culturale pe care le au grupurile sociale.

Antropologia culturală este mai recentă în țările dezvoltate ale culturii anglo-saxone, deși în culturile latine și în țările în curs de dezvoltare precum latinoamericanii a fost studiată timp de mai multe decenii.

Unul dintre cei mai mari exponenți ai săi este filozoful și antropologul Claude Lévi-Strauss, care relaționează direct comportamentul individului care aparține unei culturi cu comportamentul culturii, din care nici un membru nu poate scăpa.

Unul dintre marile obiective ale antropologiei culturale este înțelegerea celuilalt. Din acest motiv, apar concepte, cum ar fi alteritatea, care înțeleg cealaltă persoană în patru moduri diferite: prin diferență, prin diversitate, prin inegalitate și prin consum, în funcție de sticla cu care o privește.

Pe lângă alteritate, alteritatea izbucnește ca o modalitate de înțelegere a celuilalt ca a propriului sine. Prin înțelegerea celuilalt, puteți înțelege o societate străină sau o altă cultură.

2. Obiectivele antropologiei

În diversitatea preocupărilor antropologice se impune lămurirea unor clasificări a ramurilor și subramurilor acestei discipline generale. Antropologia este o știință al cărui domeniu de investigație se află în punctul de convergență a științelor fizice, biologice și sociale. Ca urmare, este necesar să lămurim în primul rând care sunt obiectivele concrete ale cercetării de tip antropologic:

1. a descoperi și a descrie criteriile fizice care diferențiază specia umană de celelalte specii, ceea ce distinge umanitatea în ansamblul lumii vii.
2. a descoperi diferențele și similitudinile modului de a fi al oamenilor aparținând diferitelor grupuri umane, colectivități, popoare, un studiu comparativ al culturilor.

Aceste obiective s-au diversificat pe măsura dezvoltării științei antropologice, remarcându-se o schimbare de direcție a cercetărilor după anii 1940. Până la acea dată au fost studiate cu precădere populațiile fără scriere din cel puțin două motive:

a. pentru că aceste societăți “primitive” se aflau într-un proces rapid de degradare, de dispariție din forma lor “naturală”;

b. necesitatea de a reda imaginea cât mai completă a omului, sub toate chipurile lui istorice.

În a doua jumătate a secolului XX cercetările de antropologie s-au orientat cu precădere spre societățile moderne, de la studierea altor culturi la studierea propriei culturi, de la studierea populațiilor exotice la studierea națiunilor contemporane.

Obiectivele antropologiei par să se diferențieze și dacă ținem cont de denumirea diferită a acestei discipline în spațiul anglo-saxon și în cel american. Dacă antropologia

socială studiază cutumele, instituțiile sociale și valorile unui popor în interacțiunea lor, antropologia culturală ar cuprinde orientarea preferențială a cercetătorului spre cultura disociată atât de biologic, cât și de social. Cultura, în viziunea antropologiei culturale, este autonomă și structurează într-un mod aparte existența.

3. Ramurile antropologiei

1. Antropologie culturală

Antropologia culturală este ramura principală a antropologiei care descrie cultura în toate fațetele sale. Se bazează pe culegerea, analiza și explicația (sau interpretarea) datelor primare din cercetările etnografice pe termen lung.

Conceptul de cultură a fost mult timp o sursă de certare. Definiția lui Edward Burnett Tylor din 1871 este prima și cea mai frecvent citată:

În definiția sa antropologică largă, cultura sau civilizația este acea totalitate complexă care cuprinde cunoștințe, credințe, artă, morală, lege, tradiție și orice alte capacități și obiceiuri dobândite de om ca membru al societății.

Această definiție evidențiază trei puncte de o importanță durabilă. Pentru început, folosește în mod interschimbabil termenii cultură și civilizație. În al doilea rând, se concentrează pe etnografie. În al treilea rând, subliniază ceea ce se dobândește prin interacțiunea socială, mai degrabă decât ceea ce este moștenit fizic.

2. Antropologie socială

Antropologia socială, care studiază evoluția, condițiile de trai, relațiile între oameni și instituții și modul în care aceștia performează simbolurile socio-culturale cercetarea presupunând, de regulă, o interacțiune cu cei cercetați.

Antropologia socială este denumirea prin care, în tradiția britanică de studii, este definită ramura antropologiei care studiază comportamentul ființelor umane în cadrul grupurilor sociale.

Antropologia socială este un studiu cuprinzător al modului în care oamenii trăiesc în diferite medii sociale și culturale diversificate din întreaga lume. Societățile diferă prin modul în care sunt organizate, tradițiile lor culturale, practicile religioase, politicile și aranjamentele economice diferite. Antropologii și experții sociali își dedică abilitățile studierii diversificării, cu noțiunea de a contribui cu puțință la o înțelegere mai largă a ceea ce poate fi și ce urmează să fie - legătura care unește toate ființele umane și, de asemenea, face pe toată lumea diversă.

3. Antropologie lingvistică

Antropologia lingvistică este acea ramură a acestei științe care studiază formele limbajului uman și relațiile lor între ele și cu mediul lor.

Antropologia lingvistică este un studiu interdisciplinar al limbajului ca resursă culturală și al vorbirii ca practică culturală. Se afirmă că facultatea de limbaj uman este o realizare cognitivă și socială care oferă instrumente intelectuale pentru gândire și acțiune în lume. Investigația sa trebuie să fie însoțită de o documentare minuțioasă a ceea ce spun vorbitorii în timp ce își desfășoară activitățile sociale de zi cu zi. Această documentație se bazează pe observarea participanților, precum și pe abordări suplimentare, cum ar fi înregistrarea audiovizuală, transcrierea adnotată și interviurile cu participanții.

4. Antropologie psihologică

Antropologia psihologică se concentrează pe mintea, corpul și subiectivitatea persoanei prin care cultura și societatea sunt actualizate în viețile și experiențele lor. Nu există un acord teoretic sau metodologic coerent în această vastă zonă, ci dispute mai degrabă intense cu privire la relevanța relativă a culturii față de psihologia individuală în determinarea comportamentului uman și despre universalitatea față de diversitatea intrinsecă a vieții umane. Disciplina reunește o varietate de tradiții divergente de cercetare și obiective intelectuale, dar oferă, de asemenea, un forum pentru dezbateri serioase cu privire la existența unei naturi umane comune.

5. Antropologie fizică

Antropologia fizică studiază originea, evoluția și varietatea ființelor umane. Evoluția primatelor umane și neumane, diversitatea umană și importanța acesteia, precum și fundamentele biologice ale comportamentului uman sunt trei domenii importante de studiu pentru antropologii fizici. Antropologii fizici examinează populațiile anterioare de hominine fosile, precum și primatate neumane, pentru a explica varietatea din și între grupurile umane. Antropologii fizici adună date genetice și antropometrice pentru a afla mai multe despre nu numai grupurile care trăiesc pe planetă, ci și oamenii care alcătuiesc aceste grupuri.

6. Antropologie aplicată

Experții antropologilor aplicați folosesc metode și concepte antropologice pentru a aborda problemele din lumea reală. Ei pot, de exemplu, să colaboreze cu comunitățile locale pentru a ajuta la rezolvarea problemelor de sănătate, educație sau mediu. Experții pot lucra și pentru muzee sau parcuri naționale sau de stat, interpretând istoria. Acestea ar putea lucra pentru guvernele municipale, de stat sau federale, precum și pentru grupurile non-profit. Alții pot colabora cu organizații precum magazine cu amănuntul sau firme de software și tehnologie pentru a afla mai multe despre modul în care oamenii folosesc articole sau tehnologie în viața lor de zi cu zi.

7. Antropologia urbană

Studiul sistemelor și identităților culturale din orașe, precum și a numeroaselor influențe politice, sociale, economice și culturale care afectează formele și procesele

urbane, este cunoscut sub numele de antropologie urbană. Interesul pentru preocupările urbane a apărut ca urmare a interesului antropologic față de țărani și regiunile rurale. Antropologii au examinat grupuri restricționate spațial, cum ar fi ghetouri, cartiere etnice și „sate urbane”, folosind metodologii de cercetare stabilite pentru și prin studii de triburi mici și alte civilizații. Majoritatea studiilor antropologice urbane s-au concentrat pe probleme sociale.

8. Antropologie medicală

Studiul modului în care sănătatea și boala sunt modelate, experimentate și înțelese în contextul influențelor globale, istorice și politice este cunoscut sub numele de antropologie medicală. Este unul dintre cele mai fascinante subcampuri ale antropologiei, cu o semnificație crescândă pentru studenți și profesioniști interesați de complexitatea stărilor de boală, categoriile de diagnostic și ceea ce constituie patologia sau sănătatea.

9. Studiul antropologic al alimentelor

Antropologia alimentară este o ramură a antropologiei care leagă perspective etnografice și istorice de preocupările sociale actuale în sistemele de producție și consum alimentar. Valoarea tangibilă și metaforică a alimentelor, precum și modul în care interacționează, au fost studiate. Hrana ca mijloc de diferență, comensalitatea și funcția alimentelor în industrializare și globalizarea rețelelor de muncă și mărfuri sunt exemple de subiecte recurente.

10. Antropologia mediului

Antropologia mediului este un subdomeniu al antropologiei care investighează activ legăturile dintre oameni și aceste medii de-a lungul locului și al timpului.

11. Antropologia dezvoltării

Aplicarea conceptelor antropologice în domeniul interdisciplinar al studiilor de dezvoltare este denumită antropologie de dezvoltare. El acordă prioritate dezvoltării internaționale și ajutorului internațional.

12. Antropologie vizuală

Antropologia vizuală este studiul evenimentelor vizuale din cultură și societate. Este, de asemenea, practica antropologiei folosind medii vizuale. În sens istoric, se referă la o colecție de diverse interese și practici, în special a datelor vizuale, a filmului și a fotografiei ca instrumente importante în cercetarea de teren. De asemenea, se referă la oferirea de idei antropologice prin intermediul mass-media vizuale, pedagogice și aplicații suplimentare de interes public în educație, muzee și media comerciale și publice.

Subdomenii ale antropologiei

Principalele aspecte ale culturii umane: viață socială, viață economică, viață religioasă, viață politică; respectiv viața urbană sau formele de expresie simbolică sau vizuală au dat naștere la câteva subdomenii ale antropologiei culturale, cu subiecte și

abordări specifice: antropologie socială; antropologie economică; antropologie religioasă; antropologie politică; antropologie urbană; antropologie simbolică; antropologie vizuală etc. S-au format treptat domenii de studiu autonom în cadrul antropologiei ca: antropologia rudeniei și a familiei; antropologia feministă; antropologia post-colonialismului; antropologia naționalismului; antropologia socialismului și a tranziției; antropologia mass-media; antropologia corpului; antropologia alimentației; antropologia turismului; antropologie aplicată etc.

Antropologia culturală este o disciplină care studiază viața culturală a omului așa cum este aceasta prezentă în societate și istorie - cu obiectele, ideile și acțiunile sale. Termenul de “culturală” trimite la un înțeles larg al culturii, care include sfera socială, economică, politică, religioasă etc. a comportamentelor umane. Din acest motiv antropologia culturală este considerată o știință socială complexă (și uneori numită antropologie socială, sau antropologie socio-culturală), care adesea îmbină perspective ale altor științe sociale, precum sociologia, psihologia sau istoria. Ca știință socială, antropologia studiază omul social, prin tot ceea ce acesta presupune, de exemplu, de la modul în care își construiește relația cu divinitatea, până la modul în care se îmbracă - considerând că toate aceste lucruri sunt utile pentru înțelegerea acestuia ca om cultural.

Antropologia, ca orice știință, face cercetări. Cercetările sale se referă la urmărirea modului în care trăiesc oamenii: cum locuiesc, ce mănâncă, cu ce se îmbracă, ce podoabe poartă; ce relații se stabilesc între aceștia: rudenie, prietenie, dușmănie, interes, colegialitate, relații de putere; cum rezolvă aceștia diverse probleme (ca adaptarea la mediu sau reacția în fața unei schimbări în viața lor): strategii, schimbare a modului de trai, exploatare a relațiilor, utilizare a resurselor; cum își reglează, normează și simbolizează aceste evenimente (legi, valori, comportamente, instituții, ideologii implicate): simboluri, ritualuri, legi, tabuuri, sancțiuni.

În acest înțeles antropologia nu studiază omul ca ființă ontologică sau biologică, aceste dimensiuni fiind obiectul altor discipline sau științe, ci ca ființă culturală. Cu toate acestea, există un limbaj care utilizează termenul “antropologie” în înțeles foarte vast, însemnând “orice discurs despre om”, deci și filozofic sau biologic. Antropologia culturală restrânge această utilizare spre înțelesurile precizate, făcând-o astfel mai riguroasă științific și înscriind-o în respectarea unei metodologii specifice.

4. Originile istorice ale antropologiei

Individualizarea antropologiei ca disciplină de sine stătătoare s-a făcut târziu, lucru care nu trebuie să ne mire, căci secole de a rândul „descompunerea” în orientări, discipline și subdiscipline a domeniului cunoașterii umane și chiar separația între cultură și știință nu au existat.

În spațiul nostru cultural european, începând din epoca bronzului, primele aspecte antropologice le găsim – cum era de așteptat – în vechea Grece acheeană. Astfel la Homer (Ὅμηρος,) se pot descoperi considerații antropologice când descrie în Iliada corpurile expediționare venite să lupte la Troia, dar mai ales când prezintă în Odiseea diferitele populații pe care Ulise le întâlnește în cursul periplului său forțat prin insulele mediteraneene. În Grecia clasică, a marilor cărturari, constatăm emergența elementelor de antropologie din trei domenii de preocupări:

1. reflexia filosofică (Pitagora (Ὁ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος), Platon (Πλάτων);
2. studierea omului (ex. Aristotel (Ἀριστοτέλης), căruia printre altele îi datorăm termenul de ζῷον πολιτικόν, = animal politic sau socializat și conceptul de cauze materiale);
3. explorarea multiculturală pe teren a lui Herodot (Ἡρόδοτος Ἀλικαρνησσεύς), în cursul călătoriilor sale.

De asemenea, nu trebuie să uităm că în Vechiul Testament se află foarte numeroase elemente de antropologie biologică, dar mai ales culturală și multiculturală.

Cultura noastră de azi își are incontestabil rădăcinile în cultura religioasă creștină medievală, ale cărei baze conceptuale au fost puse de Sfinții Părinți în primele cinci secole ale erei noastre, baze care au fost apoi dezvoltate de scolastica din universitățile catolice. În contextul acestora se află cuprinsă antropologia medievală, care este aproape exclusiv culturală și sacră, aspectele fizice ale corpului uman nefiind luate în considerare. Putem vorbi de o antropologie teologică sau religioasă ce persistă până astăzi, fiind una din direcțiile de dezvoltare ale antropologiei. Mai ales biserica creștină, sub presiunea evoluționismului, a noilor descoperiri ale geneticei, a ingineriei genetice și a tehnicilor de procreație artificială, se află în fața unor probleme antropologice religioase cărora trebuie să le găsească un răspuns ca și la cele privind dezagregarea familiei și la statutul homosexualilor. Acestea se adaugă vechilor probleme privind natura omului, componenta sa spirituală, miturile și riturile, gândirea magică și cea religioasă, a sacralului, raporturile dintre Om și Divinitate ș. a. m. d.

Odată cu marea revoluție renașcentistă, elitele Europei carolingiene impun un salt în domeniul antropologiei. Acest salt a fost determinat de marea mișcare umanistă a acelei vremi, începută în Italia (Pico della Mirandola, Aeneas Sylviu Piccolomini (Pius II), Marsilio Ficino etc.).

În nord (Germania, Anglia, Țările de Jos), humanismul a cunoscut o impresionantă evoluție (Thomas Morus, Erasmus, Melanchton, Reuchlin ș.a.), care a deschis porțile antropologiei culturale din secolele următoare.

În același timp, în sudul Europei goana după frumos și revenirea la modelele antichității grecoromane, ca și studiile de anatomie (A.Vesal, B. Eustache, B. da Carpi etc.)

determinate de ridicarea interdicției de a se face disecții, creează premisele antropologiei fizice (sau biologice) legată în special de descrierea anatomiei și precizarea canonului corpului uman (de exemplu, unele desene ale lui Leonardo da Vinci sau A. Dürer). Găsim în stadiul embrionar antropometria care începând din secolul al XIX-lea va căpăta un rol central în antropologie, pe care nu și l-a pierdut până astăzi (A. Quetelet, R. Villerme). Până astăzi, antropometria este o preocupare prioritară a antropologiei. Ea centrează antropologia fizică.

La aceste influențe s-au adăugat relatările marilor călători ca Wilhelm Rubruck, Giovanni da Plan de Carpini sau Marco Polo ca și expedițiile maritime colonizatoare ale lui Bartolomeo Dias, Vasco da Gama, Cristofor Columb, Magelan și alții, care au deschis drumul demersului intercultural (cross-cultural) din antropologie, demers ce a evoluat progresiv până în zilele noastre, devenind unul din cele mai interesante orizonturi ale antropologiei contemporane. Cunoașterea diferitelor culturi și subculturi, ca și comparațiile dintre ele, sunt și vor continua să rămână unul din subiectele prioritare ale antropologiei contemporane și viitoare. S-a spus chiar că antropologia modernă este o emergență a colonialismului.

În cursul secolului al XVIII-lea, numit și Secolul Luminilor („Zeitalter der Aufklärung”), are loc în special în Franța, Țările de Jos, Germania Anglia și Statele Unite ale Americii, una din cele mai mari revoluții ale gândirii europene. Cărturari ca Spinoza, Descartes (din secolul precedent), Montesquieu, E. Kant, Hevetius, Herder, Holbach, Klopstock, Lessing și alții, și suverani ca Maria Theresia, Frederic II și Iosif II, proclamă printre altele triumful rațiunii și al demersului științific în detrimentul gândirii magicoreligioase, condamnă absolutismul de tip medieval și privilegiile de clasă, susțin ideile liberale și secularizarea. În cadrul acestei orientări se impune enciclopedismul francez cu Diderot, D'Alembert și mai ales Voltaire.

Nu trebuie să uităm că în acele vremuri Dimitrie Cantemir este primul mare cărturar român care are preocupări antropologice.

Asistăm la o emancipare uneori radicală față de impactul modelelor spiritualiste (religioase). În antropologie apar prima oară modelele materialiste cum ar fi cel al lui Julien Offray de La Mettrie (L'Homme Machine), care aveau să ducă la materialismul dialectic al lui K. Marx și Fr. Engels. Drumul antropologiei fizice sau biologice ca ramură a științelor exacte este de acum liber. Însă chiar dacă modelul creaționist clasic al lui Carol Linnaeus (cel care a realizat clasificarea binominală a speciilor) a fost marginalizat (persistă și astăzi în unele cercuri), modelul fixist nu este abandonat. Tendințele materialiste se mențin sub două forme.

1. cel stric metodologic sau epistemologic, promovat printre alții de Schrödinger, și
2. cel radical, ontologic, susținut de marxism și promovat de orientarea sceptică din SUA. La cumpăna secolelor XVIII/XIX, Georges Cuvier introduce două idei noi care vor fi preluate de antropologia modernă.

Grație legii corelațiilor formelor a putut reconstitui numeroase specii dispărute pornind de la fragmente scheletice și a „creat” un univers al speciilor dispărute grație fosilelor găsite, punând astfel bazele paleontologiei științifice, care este și astăzi un domeniu important al antropologiei. În Institutul Rainer, studiile de paleontologie sunt realizate de Nicolae Mirițoiu împreună cu Andrei Soficaru, Mihaela Gate și M. Constantinescu.

În al doilea rând, Cuvier a lansat teoria catastrofelor, potrivit căreia fauna s-a schimbat de mai multe ori în istoria planetei noastre, în urma unor dramatice schimbări în mediu. Menționăm că această teorie, după ce a fost respinsă de modelele uniformitarianiste și gradualiste, a fost reactualizată de teoria impactelor asteroizilor cu Terra, a lui LW Alvarez, și apoi de strangulațiile și disparițiile ce au fost demonstrate de genetica populațională în evoluția speciilor.

Tot Cuvier a susținut însă ideea existenței de rase umane inferioare, care a adus atâtea nenorociri în secolul al XX-lea, bazându-se printre altele pe examinarea și disecarea unei hotentote (Saartjie Bartman 1789-1815) care a trăit ca sclavă în Europa și a fost expusă la Londra și Paris. Astăzi, problema variațiilor în cadrul speciei noastre, a definirii științifice a conceptului de rasă sunt direcții de bază ale cercetării antropologice. Considerarea ideii de inegalitate a raselor umane (promovată printre alții de contele A. de Gobineau, de Cercul de la Bayreuth, dar mai ales de național socialismul german din secolul al XX-lea) ca fiind o eroare antropologică și o incorectitudine politică sancționabilă judiciar, ocupă unul din cele mai pline de interes orizonturi ale disciplinei noastre.

La începuturile secolului al XIX-lea nu trebuie să neglijăm utopia frenologică dezvoltată în special de Gall și Spurzheim, care a propus o tipologie umană bazată pe examinarea unor „baze craniene” (e drept, fanteziste), care corespundeau unor moduli ai cortexului cerebral hipertrofiați ce suportau anumite aptitudini. Cu toată lipsa de suport științific autentic, frenologii au descris drumul unei neuropsihologii, în care scoarța cerebrală are rolul dominant, drum care este și astăzi extrem de actual.

Secolul al XIX-lea este cel în care antropologia își capătă buletinul ei de identitate și se dezvoltă ca o disciplină academică. Poate cea mai importantă contribuție a acestui veac este încetățenirea conceptului de evoluție atât în domeniul biologic cât și în cel sociocultural.

Idei evoluționiste găsim încă din antichitatea greacă (Anaximandru (Ἀναξίμανδρος), Democrit (Δημόκριτος), Aristotel, sau din evul mediu arab (Al-Jahiz, Ali-ibn-Abbas-al-Majusi, Nassir-ad-Din at-Tusi). Și în „secolul luminilor” se ivesc concepții evoluționiste

(Maupertuis, Buffon) dar evoluționismul ca teorie coerentă în biologie nu apare decât grație lui J-B. Lamarck și Ch. Darwin, primul bazat pe cauze finale, iar al doilea pe hazard și selecție naturală. Fixismul este învins. Omul este acum considerat ca produsul unui lung proces evolutiv. Nu mai este o ființă aparte, ci un animal. Este o maimuță, goală-fără păr (Desmond Morris), dotată printre altele cu uriașe posibilități cognitive și cu un grai articulat.

Se descoperă că speciile sunt structuri dinamice, cu forme necristalizate care evoluează morfofuncțional prin microevoluție și prin speciere sau evoluție filogenetică. Paralel s-a dezvoltat primatologia, care a luat o dezvoltare atât de mare încât sunt autori ce consideră că antropologia fizică este un capitol al primatologiei. Studiile de primatologie au fundamentat noi puncte de vedere cu privire la dezvoltarea gândirii (și, în general, a funcțiilor cognitive) printre care se află și modelul modular sau al algoritmilor darwinieni. Antropologia biologică se îmbogățește cu o nouă orientare: aceea a antropogenezei care, cu toate marile progrese făcute, necesită încă multe cercetări.

Evoluționismul este prezent și în cadrul ontogenezei în care se trece de la o structură simplă (oul) la una extrem de complexă (ființa matură) printr-un proces (observat și de Aristotel) care amintește și de evoluția speciilor (E. Haeckel). Se precizează apoi că procesul evolutiv embrionar și fetal se continuă și după naștere, problemă studiată de auxologie (auxanologie) de la αὔξω sau αὐξάνω, (creștere) și λογία, (știință) o disciplină umbrelă (metadisciplină) ce se ocupă de toate aspectele fundamentale și aplicative, normale și patologice al creșterii (J. Batem, B. Bogin, N. Cameron, ș.a.). În Institutul Rainer acest domeniu este cercetat de Cristina Glavce și Suzana Manolescu. Auxologia este o direcție de dezvoltare importantă a antropologiei moderne, incluzând și unele aspecte de psihologie evolutivă, inclusiv modelul epistemologiei genetice a lui Piaget, punct de plecare a unor cercetări foarte actuale. În acest context a apărut și modelul neotenic (de la νέος = tânăr și τείνειν = a extinde), promovat de E. Deveaux și apoi de L. Bolk, care susține că omul rămâne un „fetus de primat maturizat sexual” (einen zur Geschlechtsreife gelangten Primatenfetus), ceea ce ar explica printre altele lipsa părului de pe corp. Neotenia a fost susținută de S. Gould și L. Blaga.

În secolul al XX-lea asistăm la dezvoltarea și invazia genetice în antropologie. Ereditatea (care a preocupat omul probabil încă din Paleolitic când, printre, altele s-a conturat conceptul de strămoș comun mitic sau istoric) capătă un suport științific stupefiant. Acesta deplasează rădăcinile condiției umane, ale evoluției speciilor și ale organogenezei la nivelul celulelor germinale (Weisman) în cromozomii nucleari (Suton, Boveri, Morgan) și mitocondrii și ulterior la nivelul moleculelor de ADN (Rosalin Franklin, Watson și Crick, Jacob și Monod). Ca o consecință, modelul darwinian devine

cel neodarwinian neutralist sau selecționist, în cadrul căruia un concept util a fost cel de ceas molecular genetic (Kimura).

Studiul genomului, și a modului său de funcționare și de evoluție, devine un element fundamental al antropologiei biologice individuale și populaționale. Genomul s-a dovedit însă a nu fi numai matricea informațională care duce la bioconstrucția fiecărui exemplar uman și la menținerea structurii și funcțiilor sale, dar și o arhivă în care sunt conservate o serie de date privind trecutul filogenetic al fiecărui om (Luigi Cavalli Sforza), descifrabil mai ales prin studiul haplotipurilor și haplogrupurilor din cromozomul Y și din mitocondrii. Este un orizont nou, fascinant, care este în plină dezvoltare.

Implicarea genomului este însă relativă din cauza prezenței proteinomului și a mecanomului care de abia a început să fie studiat și din cauza intervenției factorilor epigenetici din mediu. Vechea confruntare „nature-nurture” a lui F. Galton continuă să fie un important subiect de studiu al antropologiei prezente și viitoare.

Menționăm, că noțiunea de genă are, datorită lui Dawson, un corespondent în planul culturii. E vorba de acele meme definite drept unități culturale elementare, care se transmit prin mijloace nonbiologice. Memele și memetica sunt echivalentele genelor și genetice din biologie și studiul lor de abia a început să fie luat în considerare în antropologia zilelor noastre.

Nu trebuie să uităm că antropologia genetică și în general antropologia biologică au ca subdomeniu antropologia judiciară (cea mai importantă orientare aplicativă a antropologiei), care se ocupă de identificarea persoanelor după imagini sau indici de recunoaștere (amprente digitale (C. Vulpe), sinusurile faciale, irisul, amprenta genetică etc.) a scheletelor, stabilirea paternității sau a vârstei, identificarea gemenilor etc.

Antropologia modernă mai are și alte subdomenii aplicative, ca antropologia ergonomică, antropologia industrială, cea sportivă și mai ales cea pedagogică.

Strâns legată de antropologia biologică se află antropologia psihologică, după ce psihologia – datorită în special lui Wundt – a devenit o știință exactă. Antropologia psihologică – o direcție importantă de dezvoltare a antropologiei – implică însă un demers complex multidisciplinar, cu aspecte biologice (neuro-endocrino-psihologie, psihofiziologie, genetică psihologică) și aspecte culturale (studiul personalității, științele cognitive, sociopsihologia, psihologia culturală, teoriile enculturalizării ș. a.). Antropologia psihologică este una din direcțiile de cercetare din Institutul Rainer (C. Bălăceanu Stolnici, C. Rada, A. Boroșanu).

La aceste preocupări se adaugă marea problemă a limbajelor care, prin complexitatea ei, a dus la constituirea unei antropologii lingvistice. Aceasta cuprinde un demers biologic legat de neurobiologia vorbirii, o interpretare evolutivă (filiația diferitelor limbi ale lumii contemporane), unul psihologic legat de aspectele operative și cognitive

ale limbajelor (mai ales gramaticile generative ale lui N. Chomsky), unul sociocultural și unul cultural.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea se dezvoltă cibernetica (de la Κυβερνήτης = cârmaci, manager), datorită în special lui N. Wiener. Împreună cu teoria informației a lui Shannon, cu teoria rețelelor logice (booleene) cu contacte (McCallum și Pitts) și cu teoria generală a sistemelor (Bertalanfy), ea va crea o adevărată revoluție în domeniul științelor, atât în planul fundamental cât și în cel aplicativ. Cibernetica a creat o nouă configurație conceptuală, printre altele, a biologiei, a neurofiziologiei, neuropsihologiei, și genetice (Bălăceanu-Stolnici și Edmond Nicolau, Trestian ș. a.), ceea ce avea să ducă la constituirea unei antropologii cibernetice și informaționale (V. Săhleanu, C. Guja).

Nu numai luarea în considerare a aspectelor cibernetice și informatice din organizarea morfofuncțională biologică și psihologică a devenit interesantă pentru antropologi, ci și impactul asupra omului contemporan, a informatizării tehnologice (mai ales folosirea computerelor personale, a jocurilor electronice și a internetului). S-a constituit astfel antropologia ciberspățiului sau antropologia mijlocită de computere („computer mediated anthropology”), care sunt doar la începuturile lor și care se vor dezvolta mult în următoarele decenii (Budka, Escobar, Kosinets ș. a.).

La începutul secolului al XX-lea s-a conturat antropologia medicală. C. I. Parhon, Fr. Rainer, Șt. Milcu, V. Săhleanu, Cristina Glavce etc. studiază omul bolnav și raporturile sale cu medicul (vindecătorul) nu din punctul de vedere al proceselor patologice și al actului medical stricto sensu, ci din acela al încadrării lor în domeniul sociocultural, al particularităților legate de aspectele de antropologie fizică, de antropologie psihologică, de cea populațională și de istoria mentalităților. Actul medical însăși (fie că aparține medicinei științifice, fie celor paralele) și boala sunt privite în contextul unei matrici științifico-culturale, în care medicinile populare și ritualurile magice sunt și ele luate în studiu. Antropologia medicală completează conceptul de sănătate cu cel de calitate a vieții și este interesată de aspectele tipologice și etnografice legate de omul bolnav și de vindecătorul său. Institutul Rainer de Antropologie Medicală este axat pe această ramură a antropologiei și toate cercetările sale coordonate de Cristina Glavce, ca și lucrările de doctorat, aparțin acestui domeniu de mare actualitate, cum o subliniază numeroși autori ca Albrecht Gl. și col. Baer H, și col. Brown P. J., Janzen J. M., Wiley A. S. și alții.

Începând din secolul al XIX-lea mai ales în SUA (L. H. Morgan) și Anglia (E. B. Tylor, J. Frazer) antropologii încep să studieze științific cultura în general și diferitele tipuri de cultură existente, punând bazele antropologiei culturale, una din cele mai importante ramuri ale antropologiei moderne, cu vaste perspective de dezvoltare în viitor. Creată inițial prin studiul datelor etnografice culese de alții (așa- zisa antropologie

culturală din fotoliu), a fost completată ulterior prin studii pe teren (B. Malinowsky, F Boas).

Modelele propuse sunt diverse și uneori contradictorii (difuzioniste – Eliot Smith, evoluționiste – J. Steward, structuraliste – Cl. Levi-Strauss). Ele se referă la obiceiuri, credințe, mituri, creații artistice și literare, teorii și metode științifice, locuințe și tehnologii ce în general au ceva comun între ele (O. Spengler), care permite definirea unor matrici stilistice (L. Blaga), caracteristice pentru un anumit grup populațional într-o anumită epocă a dezvoltării sale istorice. Antropologia culturală, împreună cu etnografia, studiază aceste matrici, le compară între ele și urmărește destinul lor istoric (ca și filozofia istoriei), mai ales acum, în epoca noastră de intensă difuziune între culturi, ca și de instituirea presiunii globalizării. Trebuie să menționăm că M. Eliade este una din figurile dominante ale antropologiei culturale moderne. Abordarea culturii este extrem de complexă. De aceea antropologia culturală are un număr considerabil de ramuri de dezvoltare: antropologie religioasă, a artelor, a mediilor de informare, ecologică, politică, feministă, simbolică interculturală etc. Strâns legată de antropologia culturală, ca direcție de dezvoltare, este antropologia socială sau psihosocială. Este preocupată de:

1. originile și legitimitatea puterii și a ierarhizărilor sociale;
2. identitatea omului în grup și a grupurilor însăși, ca și compararea și studiul evoluției grupurilor;
3. poziția sexelor, problema homosexualilor sau intersexualilor (Hijras în India);
4. aspectele de înrudire (familia, filiațiile patriarhale sau matriarhale, incestul, etc);
5. riuaturile (ciclice, legate de ritmurile sacre sau profane ale vieții, de inițiere, cele ale momentelor de criză, și mai ales cele ce reglează interrelațiile umane în diferitele culturi).

În Institutul Rainer de Antropologie Medicală există o intensă preocupare în acest domeniu, dirijată de G. Geană, la care participă Radu Răutu, Marin Constantin, Șt. Dorondel, Cornelia Nicolau, Valentin Toma, Marius Radu, Lăcrămioara Mureșan și la care a contribuit și Vintilă Mihăilescu.

După cum se vede, antropologia, cu multiplele ei orizonturi, se prezintă ca o supradisciplină ce se implică în cele două mari domenii ale cunoașterii umane, cel cultural (al disciplinelor umaniste) și cel științific.

5. Perspectiva antropologică

Perspectiva antropologică se referă la un anumit mod (profesionist) de a privi, percepe, înțelege și explica fenomenele culturale, sau, în genere, de a oferi o analiză dinspre datele “umane” sau “omenești” ale unui fenomen, privit în particularitatea sa ca parte a realității socio-culturale. Un antropolog privește într-un anumit mod - ceea ce se întâmplă (gesturi, interacțiune umană, îmbrăcăminte, podoabe, culori, obiecte); percepe

într-un anumit mod - cadrul, condițiile și contextul în care se petrec (spațiu deschis, trecători, mașini; etnie, vârstă, sex al participanților); caută să înțeleagă, la modul comprehensiv, ce se întâmplă (caută motivații, rațiuni, simboluri, interese ale comportamentului, nu judecă o cultură după criteriile estetice, etice ale unei alte culturi) caută să explice la modul rațional (logic, legic, conform unor teorii) de ce oamenii fac ceea ce fac ceea ce fac la un moment dat. Este important să aflăm despre oameni: relațiile dintre ei, comunitatea lor, cultura lor, raporturile cu instituțiile, autoritățile sau cu ceilalți; relațiile de vârstă, de gen, ierarhice, de putere, de apartenență la un anumit grup) modul în care sunt construite, semnificația și urmările acestor relații, modul în care își fabrică obiectele și îmbrăcămintea, modul în care își repertoriază și repetă ritualurile și dansurile și referințele pe care le conferă acestora în cultura "etnică" din care provin și cultura urbană în cadrul căreia le trăiesc la un moment dat; modalitățile, strategiile pe care le urmează pentru a performa într-un asemenea fel, într-un asemenea loc, și conform condițiilor și intereselor la care se supun; interesele politice (identitate ale grupului etnic, de afirmare și câștigare a unor drepturi, de protest față de autorități) pe care le urmăresc; interesele economice pe care le urmăresc; modul în care sunt manipulați.

Perspectiva antropologică este și o perspectivă critică asupra culturii și lumii sociale. Descrierile culturale, proiectele sociale sau programele de ameliorare a vieții și a umanității au dat adesea greș în istorie tocmai pentru că le-a lipsit o perspectivă antropologică prin care să se ajungă la un echilibru real al vieții bazat pe comportament, pe așteptări, pe valori, pe posibilități.

Perspectiva holistică a antropologiei

Termenul de "holism" vine din grecescul holos care înseamnă "întreg". O înțelegere mai clară a ceea ce înseamnă holismul o putem avea prin cunoașterea semnificațiilor pe care le are conceptul de holomer care înseamnă "tot-partea", originile acestui concept aflându-se în problema Unu - Multiplu, în ceea ce s-a întâmplat prin trecerea de la Unu atotdominator și nemișcat la pluralitate. Problema acestei treceri este pusă în textele lui Anaxagoras, dar ea rămâne o problemă deschisă până azi. Holismul a apărut ca o modalitate de interpretare filosofică a fenomenelor ca totalități, ca sisteme în care părțile își pierd individualitatea și se subordonează întregului.

Sunt remarcate de Achim Mihu cinci aspecte care descriu viziunea holistică a antropologiei:

1. Antropologia studiază toate societățile și culturile lumii, depășindu-se localismul european, trecând dincolo de europa-centrismul care a fost dominant mult timp.
2. Antropologia este preocupată de desfășurarea vieții sociale și a culturii pe toate cele trei secvențe ale timpului: trecut, prezent, viitor.
3. Antropologia studiază toate domeniile naturii umane: biologicul, societatea și cultura.

4. Antropologia are un caracter multidisciplinar, fiind o disciplină complexă formată din numeroase ramuri și subramuri.
5. Antropologia se bazează pe o paradigmă care favorizează holismul, paradigma constituită din următoarele elemente: viziunea integralistă; viziunea adaptivă; viziunea contextuală; viziunea dinamică.

Viziunea holistică a antropologiei scoate în evidență dorința acestei științe de a se vrea o știință totală despre om, ea intrând în dispută cu alte discipline, cum este, de exemplu, disputa cu sociologia.

Aplicații practice

1. Elaborarea unui Tabel sintetizat al concepțiilor apariției și dezvoltării antropologiei.
2. Întocmirea Glosarului de termeni conceptuali.
3. Elaborarea eseului „Ramurile antropologiei”.

Tema 2. CONCEPTUL ȘI CARACTERISTICILE CULTURII

1. Ontogeneza culturii

Istoricii au împrumutat termenul din limba franceză, unde nu avea totuși același sens. Ei îl scriau „Cultur” și abia la sfârșitul secolului a început să fie caligrafiat „Kultur”. În franceza Evului mediu termenul „cultură” desemna cultul religios. Se spunea „couture” sau „coture” pentru a numi un câmp arat și însămânțat; verbul „culturer”, ca și „couturer” denumeau acțiunea de a cultiva pământul. Termenii „coutiveure”, „cultiveure”, „cultivure”, „cultivoure”, „cultivoison” erau folosiți în sensul culturii solului. Se pare că abia în secolul XVIII „cultură” ajunge să însemne munca pământului și, prin extensie sau prin analogie, este întrebuințată și în expresii precum „cultura literară”, „cultura științelor”. Scriitorii încep din secolul XVIII să utilizeze termenul pentru a desemna la modul general formarea spiritului. În această epocă, așadar, termenul „cultură” ajunsese să denumească progresul intelectual al unei persoane ori munca necesară pentru un astfel de progres.

Tradus în germană, termenul de cultură a căpătat un sens mai extins, iarăși prin analogie, numind progresul intelectual și social al omului în general, al colectivităților, al omenirii. Astfel a dobândit pentru prima oară o conotație colectivă. Însă a continuat să conțină ideea unei mișcări înainte, a unei ameliorări, a unei deveniri.

2. Definirea culturii

Cultura în sensul său larg este tot ceea ce omul însuși produce în mod creativ, în contrast cu ceea ce el nu a creat și nu a schimbat decât prin natură. Conform celei mai largi definiții, realizările culturale sunt toate transformările formative ale unui anumit material, de exemplu în tehnologie, agricultură, prepararea mâncărilor sau artele plastice, dar și structuri spirituale precum muzica, limbile, moralitatea, religia, legea, economia și știința.

Conceptul de cultură se poate referi la un grup social de oameni cărora li se atribuie o anumită cultură, sau la ceea ce ar trebui să aibă toți oamenii. Asemănările unui grup de oameni sau ale întregii omeniri servesc pentru a distinge acest grup de alții sau de la oameni la animale. În sociologie, ca și în etologie, *cultura* este definită mai restrâns ca „ceea ce este comun unui grup de indivizi” și ca „ceea ce îl unește”, adică ceea ce se învață, se transmite, se inventează și se produce.

Practic, *cultura* este înțeleasă ca activitate umană în diferitele sale manifestări, incluzând toate formele și metodele de auto-exprimare și autocunoaștere umană, acumularea de abilități de către un individ și societatea în ansamblu. Cultura este, de asemenea, o manifestare a subiectivității și obiectivității umane (caracter, aptitudini, abilități și cunoștințe).

Cultura este un ansamblu de forme stabile de activitate umană, fără de care nu se poate reproduce și, prin urmare, nu poate exista. Este un set de reguli care prescriu un anumit comportament unei persoane cu experiențele și gândurile sale inerente, exercitând astfel o influență administrativă asupra acesteia. Sursa de origine a culturii este considerată a fi activitatea umană, cunoașterea și creativitatea.

Se cunosc numeroase definiții care s-au dat culturii, atât în sensul larg al acestui termen, cât și în sensul mai restrictiv. În sensul mai larg, *cultura* reprezintă: *“totalitatea produselor materiale și spirituale ale muncii omeniești, rezultate ale activității oamenilor de transformare conștientă a mediului lor natural și social, ale dezvoltării și perfecționării omului”*.

Cultura, care vine de la cuvântul latin *colere* ce se traduce prin “a cultiva”, “a onora” se referă în general la activitatea umană. În spatele unor cuvinte esențiale din cultura latină se ascund sensuri mai adânci care provin din cultura greacă.

Istoria cuvântului “cultură” reprezintă o trecere treptată de la sensul primar de “cultivare a pământului” la un sens elaborat, cel de “cultivare a spiritului”. Cicero a făcut distincția între *cultura agrorum* (cultivarea pământului) și *cultura animi* (cultivarea spiritului).

3. Cultură și civilizație

Termenul de “civilizație” provine tot din limba latină, fiind derivat din adjectival *civilis* și substantivul *civitalis* care desemnau calitățile generale ale cetățeanului (*civis*) în relațiile cu ceilalți cetățeni. Termenul de “civilizație” apare la începutul epocii modern, fiind construit pe rădăcini mai vechi și pe realități care au rezultat din existența cetăților antice grecești (*polis*-urile) și cele romane (*civitas*).

Termenul de “civilizație” desemnează anumite tipologii ale societăților putându-se aprecia că a existat o succesiune de civilizații în istoria umanității.

Pentru Immanuel Kant, „civilizație” înseamnă că oamenii sunt educați să fie unii cu alții, să adopte maniere și să știe să-și organizeze viața de zi cu zi într-un mod confortabil și practic și că poate prin știință și tehnologie produc vehicule, spitale și frigidere. Totuși, toate acestea nu sunt suficiente pentru ca ei să „aibă cultură”, deși pot servi culturii. Pentru că pentru Kant, „ideea de moralitate” se aplică ca o condiție pentru cultură. Aceasta înseamnă că oamenii își direcționează în mod conștient acțiunile către scopuri care sunt bune în sine.

Totuși, în cadrul unei astfel de viziuni asupra lumii, există un curent în care oamenii mai puțin „educați” sunt considerați, în multe privințe, întrucât o cultură mai „naturală” și „înaltă” este atribuită suprimării „naturei umane”.

4. Caracteristicile culturii

Cultura reprezintă totalitatea valorilor materiale și spirituale dobândite de un popor și transmise din generație în generație. Ea are următoarele caracteristici:

- 1) ***Este învățată.*** Cultura este dobândită prin învățare și experiență. Ea nu este moștenită sau transmisă biologic.
- 2) ***Este împărtășită.*** Oamenii aparținând aceluiași grup, organizații sau societăți împărtășesc cultura. Ea nu este specifică unei singure persoane.
- 3) ***Este transmisă din generație în generație.*** Cultura este acumulată în timp și transmisă din generație în generație.
- 4) ***Este simbolică.*** Cultura se bazează pe capacitatea umană de a simboliza sau de a folosi unele lucruri pentru a le reprezenta pe altele.
- 5) ***Este adaptivă.*** Cultura se bazează pe capacitatea umană de a se schimba și adapta.

5. Principalele funcții ale culturii

Sociologii care au studiat comparativ diferite societăți au relevat existența a patru funcții importante ale culturii. Prima este o funcție de *adaptare*. Pentru antropologul american Clyde Kluckhohn (1966), cultura permite individului să se adapteze la mediul său geografic și climatic oferindu-i un ansamblu de soluții pentru problemele sale de supraviețuire (locuință, hrană, îmbrăcăminte, ...). În lipsa lemnului, eschimoșii au învățat să-și construiască locuințe din blocuri de zăpadă. În deșert, cunoștințele transmise prin cultură sunt utile pentru a deosebi în nisip prezența micilor animale comestibile. În pădure, amerindienii au învățat să se orienteze și să detecteze primejdia. Grație culturii, societățile umane au putut să se adapteze climatelor celor mai reci și mai calde, de la cercul arctic la deșertul saharian.

O a doua funcție a culturii este *comunicarea*. După unii sociologi, aceasta ar fi principala sa funcție. Această afirmație este însă foarte dificil de susținut din punct de vedere teoretic. Comunicarea cere utilizarea unui limbaj sau unor simboluri care deosebesc grupurile sociale între ele și pe acestea de animale. În orice cultură, ne interogăm asupra

propriilor origini ca ființe umane și asupra necesității de a defini o identitate socială prin desemnarea indivizilor care nu aparțin aceleiași culturi ca fiind „străini”. Comunicarea se stabilește, deci, mai ușor în interiorul aceleiași culturi.

A treia funcție a culturii permite membrilor unei societăți să facă predicții asupra comportamentelor celorlalți. Cultura are la om rolul pe care-l joacă instinctul la animal. Contrar animalelor, care au comportamente instinctive, omul nu prezintă la naștere comportamente înnăscute. El își învață comportamentele de-a lungul vieții. Într-o aceeași cultură, indivizii adoptă deci comportamente asemănătoare și există așteptări precise ale unora în raport cu ceilalți. Astfel, atunci când este cunoscută cultura unui popor, pot fi prezise, într-o anumită măsură, comportamentele individuale ale membrilor săi.

În fine, a patra funcție: cultura favorizează anumite *tipuri de legături afective* între indivizii aparținând unui același grup. În fapt, ea propune individului să se identifice cu aceleași valori, simboluri, norme și modele de conduită. Această împărtășire a unei aceleiași culturi asigură unitatea grupului și permite fiecărui individ să se identifice cu obiectivele sale. De exemplu, adeziunea la o ideologie religioasă precisă, cum este creștinismul, permite definirea unui sentiment de apartenență la o comunitate care se distinge de tradițiile religioase musulmană și evreiască. Referința la o ideologie religioasă face deci apel la un „noi” care dezvoltă bazele afective ale grupului.

6. Analiza structurii culturii

Pentru mulți oameni cultura este cantitatea de cunoștințe pe care o persoană le posedă. În mod curent se spune despre o persoană instruită că este cultivată. Cultura este în acest caz sinonimul erudiției. Nu acesta este sensul dat „culturii” în științele umane. În 1871, istoricul englez E.B. Tyler definea cultura ca pe un sistem complex de cunoștințe, credințe, arte, legi, morale, obiceiuri, și al tuturor acelor capacități și obișnuințe dobândite de om ca membru al unei societăți.

Cultura reprezintă acel milion de mici detalii privind manierele noastre de a gândi, de a simți și de a acționa în cotidian. Prin aceste trăsături ale culturii indivizii se aseamănă sau se deosebesc. În general, aceste trăsături sunt transmise de la o generație la alta prin familie și educație. În procesul său de învățare, individul află că este membrul unor grupuri cu care se poate identifica, cu care poate înnoda legături afective și de comunicare. Învăță de asemenea să se distingă de alte grupuri care nu-i împărtășesc cultura.

În procesul de percepție, cultura joacă un *rol de filtru*. Pe de o parte, creierul nostru este un receptacol activ, alege informațiile prin intermedierea acestui filtru, le condensează și le adaptează situațiilor noi. Pe de altă parte, lumea exterioară este compusă din obiecte neânsuflețite și însuflețite: stânci, animale, alți oameni.

Astfel, atunci când percep lumea exterioară, cultura intervine ca un filtru în relațiile mele cu ceilalți.

a) Limbă și cultură

Între limbă și cultură există o relație deosebit de strânsă, așa încât ele nu pot fi separate. Limba este un element important al culturii, iar cultura este definită printr-o limbă sau un set de limbi care redau conținuturile spirituale ale acesteia.

Limba este cel mai bun mod de a transmite o cultură, atât orală, cât și scrisă. Un sistem esențial de ordine prin care au loc procesele de adaptare și comunicare este limbajul. Limba este un mediu simbolic pe care nimeni nu îl inventează pentru sine, ci i se transmite. Prin urmare, omul poate să fi avut întotdeauna doar limbajul ca comportament transmis.

Ca sistem de semne, limbajul creează un spațiu public pe care oamenii se bazează atunci când vorbesc și la care răspund mereu. Dacă semnificația sa culturală trebuie înțeleasă, limbajul nu trebuie privit doar ca un mijloc de comunicare, ci și ca structurare fundamentală a înțelegerii umane asupra lumii.

O definiție vehiculată a **limbajului** este următoarea: *"un sistem de semne manipulate după anumite reguli în vederea, prelucrării și transmiterii de informații"*.

O definiție mai complexă este următoarea: *"limbajul, denumire a oricărui sistem natural sau artificial și convențional de semne, semnale sau simboluri care mijlocește fixarea, prelucrarea și comunicarea informațiilor despre lumea externă, precum și exprimarea stărilor psihice; fenomen psihic, specific oamenilor, care se formează în copilărie, pe baza percepției auditive și rostirii sunetelor articulate, ca mijloc de comunicare a gândurilor și a stărilor lor afective"*.

Limbajul a luat diferite forme la ființele umane, contribuind la diferențierea culturilor și etniilor. Un limbaj permite reprezentarea lumii cu ajutorul simbolurilor. Fiecare etnie are propriile sale simboluri și propriul său limbaj care o disting de „Celălalt”, de „imigranți”, de „sălbatici”. Fiecare grup are maniera sa de a desemna lucrurile, de a le ordona și a le interpreta.

Limbajul pe care-l utilizăm ia coloratura mediului nostru social de origine. Unele dintre cuvintele folosite într-un mediu desemnează obiecte familiare și exprimă raporturile între sexe, etnii sau straturi sociale. Limbajul nu este deci numai un instrument de comunicare, el transmite și o viziune asupra lumii prin intermediul căreia apar ilustrate diferențele de sex, de etnii și de straturi sociale.

b) Semnele și simbolurile

În orice cultură, simbolurile sunt esențiale comunicării și vieții sociale. În sens etimologic, un simbol este un semn de recunoaștere între două sau mai multe persoane.

Reprezentarea lumii „trece prin” simbolurile la care aderă un grup sau o societate. Înțelesul cuvântului „simbol” din fraza scrisă mai înainte este cel din celebra clasificare a lui Ch. Peirce:

Simbolul trimite la obiectul pe care îl denotă prin forța unei legi convenționale care determină interpretarea simbolului prin referire la obiectul dat.

Indicele este un semn care trimite la obiectul denotat deoarece este efectiv afectat de acest obiect – simptomele unei boli, coborârea mercurului în termometru, girueta, gestul făcut cu arătătorul. În limbă, deicticele (eu, tu, aici, acum etc.) sunt în același timp și simboluri, de aceea se mai numesc și simboluri indiciale.

Iconul este un semn care trimite la denotat în virtutea caracterelor sale de similaritate (onomatopeele, imaginile) sau a capacității de exemplificare (eșantioanele).

Simbolul poate fi un obiect, un animal, o plantă, un sunet, o culoare, un cuvânt, un gest, etc. De pildă, în cultura noastră porumbelul alb este simbolul păcii și este folosit pentru a-i desemna pe pacifiști. Inima simbolizează dragostea. Un „V” din arătător și degetul mijlociu simbolizează victoria etc.

Hainele au o funcție simbolică. Portul unor vechi haine second-hand sau unor haine noi găurite intenționat servește unora dintre tineri pentru a-și exprima revolta față de adulți și a se diferenția de alți tineri care se îmbracă în manieră mai tradițională.

Adesea simbolurile au o mare încărcătură afectivă. Este cazul drapelurilor, reprezentări sacre pentru popoare. În consecință, este natural ca o călcare în picioare a unui drapel să provoace furia oamenilor cărora le aparține. Adeziunea la aceleași simboluri întărește apartenența la un grup sau la o națiune și crește coeziunea unui grup sau a unei societăți. Simbolurile și limba formează un cod de comunicare socială între membrii unei aceleiași culturi.

c) Ideologiile

Orice om normal își pune întrebări fundamentale de-a lungul vieții sale: de ce sunt sărac? Există o viață după moarte? De ce să muncești? Cum s-ar putea schimba societatea? etc. Ideologiile constituie răspunsuri la acest gen de întrebări, dar nu oricum ci încordând atenția asupra faptului că astfel de fenomene, evenimente și procese nu au un „înțeles natural” întrucât astfel de înțelesuri sunt orientate social în funcție de interesele unei clase, ale unui gen, rase, etnii etc.

Studiul sociologic al „ideologiei”, ca și cel al „sistemelor de idei” privește modul în care principiile etice, morale și normative care ghidează acțiunea individuală și colectivă se încarnază în mecanismele de funcționare a societății.

Conceptul de ideologie nu trebuie redus însă la înțelesul de set de idei care conceptualizează anumite chestiuni empirice. Ele se constituie într-un corpus de credințe

care circulă în societate și funcționează după legi specifice – deosebirea este aici asemănătoare aceleia dintre limbaj și cuvinte. Unii sociologi susțin că un înțeles corect al ideologiei – acela de ideologie în general – a fost posibil abia după o „re-teoretizare a conceptului”.

Ideologiile posedă două caracteristici importante. În primul rând, orice ideologie este un tot coerent, adică un ansamblu de noțiuni armonizate. Astfel, o ideologie nu poate, în același timp, să susțină existența lui Dumnezeu și inexistența lui.

În al doilea rând, orice ideologie ghidează comportamentele membrilor unei societăți. Un concept „înruit” celui de ideologie este acela de „cadru de interpretare”. Ele se suprapun parțial prin referințele empirice, dar fiecare indică dimensiuni diferite ale unei probleme sociale. Termenul de „cadru” desemnează procesul cognitiv în interiorul căruia oamenii își folosesc bagajul de cunoștințe pentru a interpreta un eveniment sau circumstanță și pentru a îl poziționa într-un sistem de sensuri mai larg. „Cadrele” indică procesul, în timp ce ideologiile indică conținutul.

Naționalismul, feminismul și ecologia sunt exemple de ideologii care contribuie într-o manieră importantă la „clarificarea” priorităților și valorilor pe care colectivitatea vrea să le întrețină.

d) Valorile

Etimologic, termenul (axis) înseamnă „care merită”, „care e demn de ceva”. O valoare are ca referință stările sau modurile de acțiune pe care un individ, un grup sau o societate le consideră ca fiind dezirabile. Unii oameni aderă la valori dominante ale societății, în timp ce alții au valori foarte personale. Valorile de grup mai sunt numite „orientări valorice”. Acestea se împart în „orientări dominante” (categorii mari de valori) și „orientări variabile” (diferențiate după etnie, clasă, rol etc.). Fie că valorile sunt colective sau individuale, oamenii au nevoie de ele pentru a-și evalua acțiunile. Astfel, de fiecare dată când întâlnim pe cineva, îi evaluăm valorile și le comparăm cu ale noastre.

Analiza sociologică a valorilor a căpătat o dezvoltare interesantă în cadrul cercetărilor asupra *calității vieții*. Astfel, „calitatea vieții” este rezultatul evaluării condițiilor de viață, a „stării vieții” apreciate prin prisma unor criterii de valoare (sistemul de necesități și aspirații al fiecărei persoane). O asemenea definiție a calității vieții induce din punct de vedere metodologic două categorii de „variabile cauzale abstracte”:

- a) variabilele referitoare la starea vieții, la condițiile de viață;
- b) variabilele referitoare la configurația necesităților și a nivelului de aspirații.

În practica sociologică întâlnim mai multe tipuri de „baterii” cu indicatori ai calității vieții: estimarea pe care subiecții înșiși o dau stării diferitelor sectoare/sfere sau componente ale vieții lor; sectoriali sau particulari – estimările date de subiecți cu privire la diferitele sfere, ale vieții; globali: calitatea percepută a vieții, în globalitatea ei; indicatori de alienare (lipsă de putere, anomie, izolare socială și înstrăinare de sine etc.).

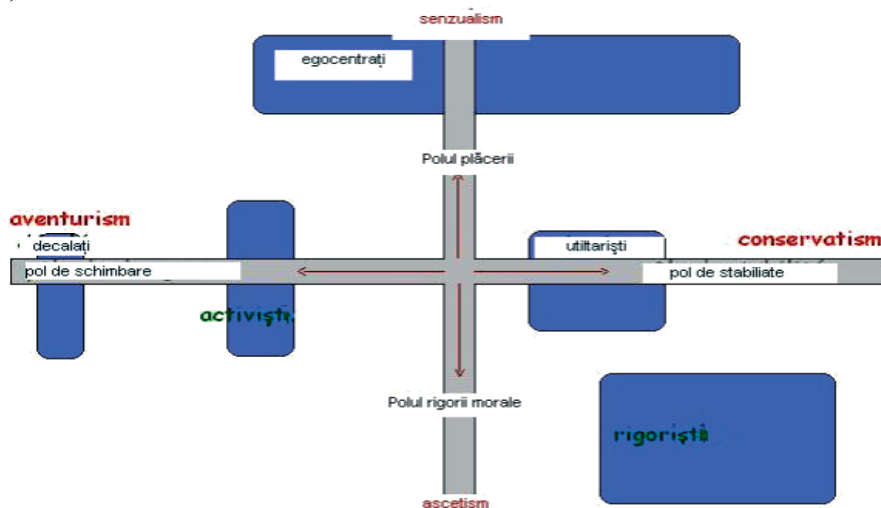
e) Modelele de comportament

Pentru ca o cultură să se perpetueze, trebuie ca membrii societății să împărtășească o aceeași viziune a lumii, valori importante, simboluri și o limbă comună. Mai mult, comportamentele acestor membri trebuie să fie conforme valorilor și viziunii despre lume care domină într-o societate.

Modelele de comportament sunt, în fapt, pattern-uri sau imagini ideale privind modurile noastre de a acționa. Ele reprezintă un ansamblu de calități și de defecte atribuite unui comportament pe care societatea îl „valorizează”. Astfel, modelele de comportament care sunt adoptate și acțiunile care sunt îndeplinite sunt fondate pe valorile în care credem cel mai mult. Aceste comportamente sunt în general stabile, rezistă schimbărilor. În fapt, noi nu ne modificăm comportamentele în fiecare zi. A ne schimba comportamentele înseamnă a pune sub semnul întrebării valorile și simbolurile pe care acestea se fondează.

Modelele suscită moduri de viață care pot varia de la un individ la altul, într-o aceeași cultură. De exemplu, într-o aceeași familie care are patru copii, unul dintre copii poate să se orienteze către religie, un altul către activismul politic, un al treilea către practicarea avocaturii, iar al patrulea ar putea fi atras de arta dramatică. Este de la sine înțeles că aceste trei persoane nu sunt inspirate de aceleași modele de comportament și nu aderă la aceeași ideologie, aceleași valori, nici la aceleași simboluri.

f) Socio-stiluri

Iată cum se poate aplica o metodologie de portretizare a socio-stilurilor. *Axul orizontal* descrie două moduri de adaptare a stilului de viață la un scenariu pesimist al societății. Ambele sunt 2 atitudini dinamice, constructive, dar orientate spre produse și valori diferite.

Polul din stânga atrage persoane care aleg să se adapteze acceptând instabilitatea din lume, «jucându-i jocul». În rolul de consumatori, mărcile lor preferate sunt cele multinaționale, mondialiste, inovatoare, competitive. Preferă o publicitate stimulantă, provocatoare, spirituală, reflexivă.

La polul din dreapta sunt atrase audiențele / consumatorii care aleg să se adapteze luptând contra instabilității și prin privilegierea vieții private, confortul fizic și psihic. Au ca valori „înrădăcinarea”, tradiția, securitatea, evoluția reformistă, protecția paternalistă. Consumul le este orientat cu prioritate spre echipamentele casnice, confortul molcuț („cocooning”); un consum de autosuficiență... Preferă mărci naționale, amicale, comunicante, „expresii ale poporului real”. Doar în aparență modul lor de adaptare este mai puțin dinamic. În fapt sunt serioși, implicați, greu de cucerit de către «anonceurii» noilor mărci comerciale – dar și mai fideli...

Axa explicativă a arborescenței tipologice situată pe *verticală* descrie și ea două moduri de adaptare la conjunctura socială. Ambele moduri pot fi analizate ca motoare diferite de consum, două «universuri comerciale» și două «universuri de comunicare».

La polul «Nord» se definește logica adaptării la lumea dură prin (aici sunt situații indivizii cei mai vulnerabili) prin evadare în imaginar și vis. Valorile lor sunt emoționale, spontaneitatea, senzațiile, corpul, sărbătoarea, spectacularul, moda, banii. Le place design-ul spectacular, prestigiul unor mărci, ceea ce este făcut de marii «anonceuri» publicitari. Sunt deci și emoționali și pragmatici («cu picioarele pe pământ și cu capul în nori»).

Le *polul «Sud»*, dimpotrivă, sunt atrași cei care preferă adaptarea combătând haosul, entropia, incertitudinea prin strategii de viață personală reflexive. Valorile lor sunt reflecția, voluntarismul, «spiritul», «psyche», «principiile», «excelența», elitismul, raritatea, autenticitatea, responsabilitatea. Consumul lor este motivat de către calitatea produselor, de «originea controlată», ecologie și civismul firmelor.

La polul Nord se concretizează mai ales stilurile de viață mai modeste financiar, mai puțin școlarizate, muncitori, funcționari. Aceasta și explică, în parte, nevoia lor de visare, pofta de consum hedonist.

Polul Sud atrage socio-stilurile cele mai elitiste, «purtătorii de diplome», liderii de opinie.

g) Tradițiile

O mare parte din comportamentele noastre sunt fondate pe *tradiții*. *Acestea sunt maniere de a gândi, de a simți și a acționa proprii unei societăți și transmise de la o generație la alta. Tradiția constituie moștenirea pe care o societate o „delegă” tinerilor ei.*

Formarea identității unui grup este strâns legată de tradiția care trăiește în el. Prin urmare, grupul social modelează și cultura. Multe linii de tradiție în religii determină, de

asemenea, identitatea membrilor lor prin ceremonii și ritualuri comune. Prin urmare, „tradiția poate fi definită ca o construcție culturală permanentă a identității”.

Într-adevăr, viața în societate presupune un minim de organizare și de reguli. Cultura prescrie deci modele de comportament care sunt însoțite întotdeauna de norme sociale fondate în parte pe aceste tradiții. Unii sociologi văd în aceste norme un soi de „balize” care dictează oamenilor ce trebuie să facă, ce trebuie să spună și ce trebuie să gândească. De exemplu, viața unui student tinde să fie reglementată printr-o serie de reguli, scrise sau nu. Este ceea ce face, între altele, că tinerii învață foarte repede să nu-și pună picioarele pe mese, să nu scrie pe pereți și să fie discreți într-o bibliotecă.

Ansamblul de modele de comportament și de norme formează partea vizibilă a tradițiilor unei culturi, în timp ce ideologiile și valorile sunt fața sa invizibilă. În orice cultură tradiția constituie nucleul stabil transmis de la o generație la alta. Tradiția este ceea ce rămâne atunci când o nouă generație învață să gândească, să se comporte de manieră autonomă.

Este, de exemplu, cazul căsătoriei religioase: chiar atunci când tinerii nu sunt practicanți, căsătoria la biserică, cu rochia albă, fotografatul, petrecerea de după ceremonie și călătoria de nuntă, toate acestea par să se perpetueze la tinerii căsătoriți.

Dar cultura nu face numai să se perpetueze. Noile generații stabilesc un alt registru care le permite să se adapteze și să adapteze credințele și comportamentele lor situațiilor noi. Astfel, deși aderă la tradiția cununiei religioase, tinerii de azi își definesc identitatea căutând noi modele ale relației bărbat-femeie, privind sarcinile domestice etc. Adesea ei experimentează aceste modele înainte de căsătorie. Cultura intervine deci direct în dezvoltarea polului social al identității.

7. Evoluția culturii

Sociologia moralei. Individualismul. Stările de „rău cultural”

În modelele de analiză construite de sociologia moralei se relevă îndeosebi faptul că nu există un „bine” ultim, absolut, ușor de identificat și că este mai important să vedem care sunt scopurile societății și care sunt ale indivizilor din societate.

De pildă, E. Durkheim arăta că binele depinde de reprezentările colective pe care oamenii le au despre ceea ce este permis și interzis. Sociologia holistă durkheimiană consideră că valorile morale și normele morale au două atribute:

a) sunt anterioare fiecăruia dintre noi –cinstea, demnitatea, onoarea au fost inventate de societate, înaintea nașterii noastre;

b) sunt exterioare conștiinței individuale impuse din exterior prin educație.

Durkheim a descris evoluția societăților folosind drept criteriu legăturile afective dintre indivizi. El a observat că în societățile tradiționale (înaintea industrializării), individul se identifica cu grupul și era „absorbit” de către acesta. Fiecare membru trebuia

să adere la valorile și comportamentele preconizate de către grup. Distanțarea nu era tolerată. Durkheim a numit această legătură *solidaritate mecanică*. Sociologul francez a constatat de asemenea că, odată cu industrializarea, individualismul se manifestă de fiecare dată când membrii unei societăți își urmăresc propriile obiective fără să amenințe ordinea publică. Bineînțeles, în această societate, individul trebuie să se singularizeze, să facă dovadă de inițiativă și de autonomie.

Durkheim nota deja, la începutul secolului, o slăbire a legăturilor afective în sânul familiei, în cartier și la locul de muncă (prin diviziunea și specializarea sarcinilor). El nota, de asemenea, o dispariție sau o slăbire a normelor care reglementează comportamentele, în special cele religioase. Astfel, individul era abandonat lui însuși și propriilor sale interese. Această dezintegrare socială, care se manifestă într-o societate de fiecare dată când valorile, comportamentele și tradițiile se schimbă rapid, ajunge la o formă de solidaritate impersonală pe care Durkheim a numit-o *solidaritate organică*.

Acestei evoluții a societăților Durkheim îi atribuie creșterea numărului de sinucideri. El demonstrează cum, cu cât societățile se dezvoltă mai mult, cu atât normele sociale integrează mai dificil indivizii. Societățile moderne care cunosc probleme de integrare au deci o rată a sinuciderii mai ridicată decât societățile tradiționale. După ce a examinat o serie de argumente și ansamblul statisticilor existente, Durkheim a concluzionat că sinuciderea nu este un gest strict individual și de natură psihologică: se poate prezice cu certitudine acest fenomen, a cărei rată este relativ constantă de la un an la altul. Pe această bază el a emis ipoteza unei integrări insuficiente a individului în societate, integrare care se măsoară prin gradul său de participare familială, religioasă, politică și socială. După Durkheim, cu cât un individ este mai integrat social, cu atât mai mic este riscul de sinucidere. Comparând ratele de sinucidere în țările europene, Durkheim descoperă că un bărbat căsătorit, având un copil, de religie catolică și aparținând unei organizații politice, are mai puține probabilități de a se sinucide decât un bărbat protestant, celibatar sau divorțat. Protestanții se sinucid mai frecvent decât catolicii: unul din motive ar fi, după Durkheim, faptul că luteranii și calvinii sunt mai singuri decât catolicii neavând alt „mediator” între ei și Dumnezeu decât Biblia; la catolici mediatorul este „confesorul” – un fel de psihoterapeut. Regularitatea ratelor de sinucidere de la un an la altul în țările studiate permite considerarea sinuciderii ca pe un fapt social previzibil, ca orice alt fenomen social.

Durkheim distinge trei tipuri de sinucidere: sinuciderea egoistă, sinuciderea altruistă și sinuciderea anomică.

Sinuciderea de tip egoist se definește printr-o neintegrare într-un grup social dat (familie, religie, partid politic). Bărbații și femeile sunt predispuși să-și ia viața atunci când nu se gândesc decât la ei înșiși.

Sinuciderea altruistă rezultă dintr-o integrare prea puternică a individului la imperatiile grupului. La o sinucidere de acest tip se dedau membrii unui comando suicidar.

Al treilea tip, *sinuciderea anomică*, are drept cauze dezintegrarea socială și slăbirea legăturilor între individ și grup. În perioadele de bulversare economică (crize economice, șomaj crescut, urbanizare, ...), rata de sinucidere crește printre victimele acestor bulversări. Acest al treilea tip de sinucidere constituie o ipoteză interesantă pentru a studia inadapările culturale („stări de rău cultural”) dintr-o societate și natura legăturilor dintre individ și mediul său social.

Într-o încercare de a rezuma, deși sinuciderea este un gest individual, cauzele sinuciderii sunt - după Durkheim - „esențialmente” sociale și rezidă într-o ruptură a legăturii dintre individ și societate.

Evoluția spațiului public

Până la începutul secolului XIX, viața privată a majorității indivizilor se identifica cu cea a familiei și a satului lor.

La începutul secolului XX, valorile care se dezvoltă sunt axate pe cultul corpului, pe aparența fizică (îngrijirile estetice, obișnuințele de curățenie corporală și grija hainelor frumoase), pe sănătatea fizică (căutarea unei alimentații mai puțin grase) și pe o bună condiție fizică. A se ocupa de propriul corp devine centrul vieții private: „A se machia, a face gimnastică sau jogging, tenis, etc. este a-și lua propriul corp ca scop al activității și ca mijloc al ei”. De asemenea, în cultura modernă, se observă în evoluția sentimentului amoros o orientare către individualism și dezvoltarea vieții private, în care individul devine „propriul său proiect”. De aici o liberalizare a moravurilor sexuale și o mai mare permisivitate în privința coabitării și divorțului.

În concluzie, într-un context în care solidaritatea socială se transformă, valorile comune fiind mai rare, individul se concentrează mai ales pe propriile sale interese. Ca o reacție la ruptura cadrelor tradiționale, ca familia și comunitatea religioasă locală, individul societății post-moderne stabilește noi legături de solidaritate, uneori mai strânse, dar microscopice: „[...] motocicliștii creștini, lesbienele monoparentale...”.

Proliferarea acestor grupuri exprimă nevoia fiecărui individ de a avea medii sociale de care să se poată lega. Aceste „noi locuri de solidaritate” se potrivesc direct valorilor și intereselor imediate ale membrilor lor.

Pluralismul cultural

În societățile moderne există medii sociale care vehiculează valori și viziuni ale lumii adesea diametral opuse. *Contactul diferitelor culturi care conviețuiesc, se îmbogățesc*

reciproc și uneori se opun unele altora produce un fenomen care este numit pluralism cultural.

Cum poate fi explicat acest pluralism cultural care caracterizează societățile moderne? Putem să-l atribuim factorilor economici, mai ales industrializării și progresului tehnic. Putem însă, în egală măsură, să-l imputăm persistenței unui sentiment național care tinde să se afirme la contactul cu alte culturi.

Se vorbește de subcultură pentru a desemna o cultură care este proprie unui grup social precis. În acest înțeles, „*subcultura*” nu este în mod necesar orientată contrar societății globale - în acest caz vorbim de *contracultură*. O subcultură poate fi pur și simplu constituită din valori și comportamente particulare compatibile cu societatea.

Nici o cultură nu poate trăi izolată de celelalte. Ori, contactul unei culturi cu o alta constituie întotdeauna un *șoc cultural* pentru că fiecare o judecă și o evaluează pe cealaltă din propriul său punct de vedere. Contactul între două culturi poate lua diverse întorsături. Astfel, un imigrant poate să aleagă să renunțe la propria sa cultură și să o adopte pe cea a țării gazdă.

Acest proces de asimilare se numește *aculturație*.

O cultură poate de asemenea să se estimeze superioară altora, mai avansată decât celelalte. Această atitudine este numită *etnocentrism*. Iată o interesantă analiză pe care o face A. Giddens în privința acestui fenomen:

„Fiecare cultură posedă propriile sale modele unice de comportament, care par străine oamenilor din alte medii culturale. Ca exemplu, îi putem lua pe Nacirema, un grup descris în cadrul unei renumite investigații științifice, de către Horace Miner (1956). Miner și-a concentrat atenția asupra ansamblului complicat de ritualuri în care se angrenează membrii grupului Nacirema, ritualuri care au caracteristici stranii și exotice. Investigația sa merită să fie citată detaliat:

Credința fundamentală care stă la baza întregului sistem pare să fie cea conform căreia corpul omenesc este urât, iar înclinația sa naturală este către neputință și boală. Prizonier al unui astfel de corp, singura speranță a omului constă în a înlătura aceste caracteristici prin folosirea puternicelor influențe exercitate de ritual și ceremonie. Fiecare gospodărie are unul sau mai multe altare dedicate acestui scop... Punctul central al altarului este o cutie sau un dulap construit în zid. În acest dulap sunt păstrate numeroase vrăji și porțiuni magice fără de care nici un băștinaș nu crede că ar putea trăi. Aceste pregătiri sunt efectuate de o mulțime de doctori specializați. Cei mai puternici dintre aceștia sunt vrăjitorii, al căror sprijin trebuie răsplătit cu daruri substanțiale. Totuși, vrăjitorii nu le oferă clienților lor rețete tămăduitoare, ci decid lista de ingrediente, pe care apoi le scriu într-un limbaj străvechi și secret. Această scriere este înțeleasă doar de către vrăjitori și de specialiștii în ierburi care, în schimbul altui dar, oferă vraja dorită...

Nacirema manifestă o groază și o fascinație aproape patologică față de gură, a cărei stare se crede că execută o influență supranaturală asupra tuturor relațiilor sociale. Dacă n-ar exista ritualurile gurii, ei cred că le-ar cădea dinții, le-ar sângera gingiile, li s-ar scofălci maxilarele, i-ar părăsi prietenii sau iubii lor i-ar respinge. Ei mai cred, de asemenea, că între caracteristicile orale și cele morale este o relație strânsă. De exemplu, există o atitudine rituală a gurii pentru copii, despre care se spune că le îmbunătățește fibra morală. Ritualul corpului zilnic efectuat include și un rit al gurii. În ciuda faptului că acești oameni sunt atât de meticuloși în privința îngrijirii gurii, acest rit implică o practică ce îl uimește pe străinul neinițiat considerând-o ca fiind revoltătoare. Mi s-a relatat că ritualul constă în introducerea în gură a unui mic mănunchi de fire de păr de porc, împreună cu anumite prafuri magice, apoi se remarcă prin mișcarea mănunchiului într-o serie de gesturi extrem de formalizate”.

Ritualurile de purificare occidentale nu sunt mai mult sau mai puțin ciudate decât obiceiurile unor grupuri din Pacific care își scot dinții din față pentru înfrumusețare sau decât cele ale anumitor grupuri tribale din America de Sud care își introduc discuri în interiorul buzelor, făcându-le apoi să iasă afară, considerând că acest lucru le sporește atractivitatea.

Sociologii se străduiesc pe cât pot să evite etnocentrismul, care reprezintă judecarea altor culturi prin comparația cu cea căreia îi aparții. Având în vedere că, culturile umane diferă atât de mult, nu este surprinzător că în mod frecvent oamenilor care provin dintr-o anumită cultură le este greu să înțeleagă ideile sau comportamentul alteia.”

Principalul criteriu prin care societatea noastră modernă judecă celelalte culturi este cel al performanței tehnice și a moravurilor. De fapt, se crede cu prea multă ușurință că, cu cât o societate este mai dezvoltată tehnologic, cu atât ea este avansată pe plan social, moral și intelectual. Această credință potrivit căreia societățile industrializate sunt superioare altora a dat naștere teoriei sociologice bazate pe evoluționismul lui Darwin. În general, etnocentrismul izolează culturile diminuând contactele între ele și poate să conducă la *rasism*.

O altă formă de contact între culturi – *relativismul cultural* – este contra-partea etnocentrismului cultural. Această atitudine constă în a considera toate culturile ca fiind la fel de demne de stimă. Relativismul cultural încearcă să înțeleagă culturile din interior, fără a le judeca în raport unele cu altele. Astfel, atunci când de exemplu vedem prin intermediul culturii noastre riturile de mutilare fizică practicate în Africa neagră, în Arabia sau în Orientul Apropiat, suntem înclinați să le judecăm cu severitate. Este însă delicat să evaluezi ritul de trecere constând în exciziunea clitorisului fără a-l situa în cadrul culturii acestor țări.

În aceste societăți, o tânără fată nesupusă exciziei nu este o femeie și nu poate deveni mamă. Respingerea acestei practici ar implica pentru o tânără africană izolarea socială completă de către familie.

Putem fi de acord cu T. Todorov: „a judeca culturile străine nu este un fapt care ar fi în sine reprehensibil”. Astfel, trebuie evitată, pe de o parte, ierarhizarea culturilor plasând-o pe a noastră proprie în vârf (etnocentrism) și, pe de alta, punerea tuturor pe un picior de egalitate închizând ochii asupra unor comportamente culturale ieșite din comun. Anumite comportamente culturale sunt în sine condamnabile. Nu putem, de exemplu, sa scuzăm tortura sau exciziunea pur și simplu pentru că ele sunt „practice în cadrul unei anume culturi particulare”. Chiar respectând diferențele culturale, trebuie condamnate comportamentele care înjosesc ființa umană.

Aplicații practice

1. Elaborarea unui Tabel sintetizat al concepțiilor apariției și dezvoltării culturii.
2. Întocmirea Glosarului de termeni conceptuali (elementele structurale ale culturii).
3. Elaborarea eseului „Cultură și civilizație”.

Tema 3. CONCEPTUL DE COMUNITATE TERITORIALĂ. GRUPUL SOCIAL

1. Conceptul de comunitate teritorială. Comunități rurale, comunități urbane

Cadrul esențial al vieții sociale este cel al comunităților umane. Viața socială se desfășoară într-un anumit spațiu și, respectiv, într-o anumită arie geografică. Acestea circumscriu elementele definitorii pentru comunitățile umane teritoriale.

Comunitatea umană „teritorială” se definește ca fiind microgrupul sau ca acea colectivitate care trăiește într-o anumită arie geografică și care dispune de o cultură comună, de un anumit sistem social, cu o anumită organizare a activităților (în cadrul diviziunii sociale a muncii) și care este conștientă de apartenența sa la acea unitate socială.

Fiind „nucleul” sau „celulă” a spațiului social, comunitatea teritorială se integrează organic în sistemul social de organizare teritorial-administrativă și ea însăși comportă anumite elemente unitare: locul de rezidență al populației, locul de muncă, traseul care permite relaționarea sau comunicarea dintre acestea.

Locuințele într-un teritoriu comun crează premisa pentru o anume comunitate existențială, pentru comunicarea interumană, interrelaționare apropiată și unele legături psihosociale consolidate în timp și care în plan psihosocial generează starea de coeziune a comunității umane.

Comunitatea în planul relațiilor sociale locale determină natura proceselor socio-adaptive, în raport cu solicitările specifice mediului ambiant. Distribuția spațială a populației, ca și cea a instituțiilor (în concordanță cu caracteristicile spațiului geografic,

ale teritoriului) generează anumite trăsături proprii habitatului uman. Acesta se referă la: grade diferite de concentrare, densitate demografică variabilă, fenomene proprii de centralizare sau „descentralizare” a habitatului; o anume „specializare funcțională” a comunităților teritoriale (sau a unor părți ale acestora), mobilitate teritorială de intensități diferite. Habitatul uman presupune deci nu numai simpla configurare a unui spațiu socio-uman, a unei anumite ambianțe sociale cu particularități specifice, dar și configurarea unor structuri social-spațiale cu caracteristici proprii, distinctive.

Clasificarea comunităților

Putem diferenția comunitățile umane teritoriale, având în vedere diversitatea parametrilor care le caracterizează. Determinat de aceasta, demersul sociologic în descrierea și clasificarea comunităților umane teritoriale remarcă varietatea mare pe care ele o manifestă pe parcursul istoriei în dezvoltarea societăților.

Rezultă firesc și marea varietate a comunităților teritoriale. Clasificarea tradițională a comunităților umane teritoriale în comunități urbane și rurale nu este satisfăcătoare prin ea însăși. Este necesară caracterizarea complexă a acestora, sub aspect sociologic (fără a fi abordate în termeni limitativi și dihotomici – comunități mari, comunități mici; comunități complexe - comunități simple; comunități multifuncționale – comunități cu funcționalitate unidirecțională, ș.a.)

Comunități rurale. Un sistem coerent de caracteristici și criterii obiective contribuie la confirmarea în plan sociologic a distincției pregnante dintre comunitățile tradiționale specifice mediului rural și, respectiv, celui urban.

Satul și orașul s-au dezvoltat ca două forme distincte de habitat. Satul este purtător al unor fenomene complexe de civilizație și cultură. El presupune o „simbioză” de natură și cultură rezultată din interacțiunea dintre o organizare socială și o ecologie; aceasta și prin intermediul unei „tehnic” prin care spațiul natural devine spațiu social.

Comunitățile rurale sunt, la rândul lor, de o mare diversitate, cu forme diferite de organizare. Tipul „ideal” de comunitate rurală-țărănească se distinge prin următoarele:

1. autonomie relativă față de societatea care le integrează și care le acceptă specificitatea sau identitatea lor originală;
2. rolul structurii grupurilor locale în organizarea activității economice și sociale a comunității;
3. autarhie relativă a sistemului economic propriu, care nu separă consumul de producție;
4. raporturi interne de intercunoaștere și relativa izolare față de colectivitățile din jur;
5. rolul determinant (decisiv) al autorităților locale, al notabilităților în medierea raporturilor dintre comunitatea țăranilor și alte comunități din societate în ansamblu.

Relațiile socio-comunicative, ca și cele proprii ierarhiilor de roluri și statut sunt diferite în mediul rural comparativ cu cel urban. Se constată o mare relevanță a relațiilor

familiale, a raporturilor de rudenie; o predominanță a elementelor specifice culturii populare (a elementelor folclorice).

Modernizarea ruralului sub impactul tuturor progreselor tehnologice- civilizatorii – nu poate anula specificitatea comunităților din mediul rural (originalitatea sau identitatea socială a satelor).

Comunitățile urbane. Orașul se distinge, în genere, prin extensiunea volumului demografic și, respectiv, prin densitatea demografică mare, prin preponderența activităților de profil industrial și prin diversitatea ocupațiilor specializate; relațiile sociale reglementate formal, instituțional; reducția proceselor de intercomunicare și intercunoaștere; restrângerea ponderii relațiilor de rudenie.

Desigur, fenomenele urbane sunt diferite, de o mare diversitate, funcție de specificul sau varietatea cadrelor socio-culturale, de tradițiile naționale și locale, în contextul diferitelor „arii” geografice și socio-culturale, etnice etc. În mediul urban viața socială se desfășoară în ritm mai alert, mai tensionat; eterogenitatea ocupațională, ca și mobilitatea socio-profesională sunt coprezente cu cea de ordin cultural etc.

Relațiile interpersonale sunt mai restrânse și mai puțin intense sub aspect socio-afectiv; în schimb, se constată o diversitate a rolurilor și predominanța relațiilor funcționale în cadrul grupului de muncă.

Relațiile de vecinătate spațială – în mediul urban – au o pondere mult mai mică în sistemul de interrelaționare umană.

2. Conceptul de grup social. Particularități.

Pentru o înțelegere operațională, putem pleca de la *paradigma individualismului metodologic*, în cadrul căreia J. Baechler propune următoarele definiții:

- *sodalitate* (capacitatea umană de a întemeia grupuri – cupluri, familii, întreprinderi, echipe sportive, biserici, armate, poliții);
- *sociabilitate* (capacitatea umană de a forma rețele: relații de vecinătate, categorii de public, saloane, cercuri, curți regale, piețe, clase sociale, civilizații);
- *socialitate* (capacitatea umană de a menține împreună grupurile și rețelele, de a le asigura coerența și coeziunea ce le constituie în societăți: ceata, tribul, feudalitatea, regimul castelor, cetatea, regatul, imperiul, națiunea.

Grupul este modalitatea socialului care poate fi înțeleasă cel mai ușor. Un grup este o unitate de activități compusă din subunități, caracteristica sa cea mai generală fiind aceea că membrii săi se cunosc și există un soi de influență a fiecăruia asupra fiecăruia. De aceea mulți sociologi insistă să spună că grupul cel mai mic are 2-3 membri, iar cel mai mare în jur de 40.

Vorbind ceva mai specific, *cuplul* este cel mai mic grup posibil, iar *umanitatea* cel mai mare – dacă ar reuși să se unească într-o „unitate de acțiune” cum ar fi „rezolvarea problemelor poluării”.

Elucidarea unor caracteristici ale comunităților umane rurale și urbane nu este suficientă pentru cunoașterea interrelațiilor dintre indivizi. Este necesară o analiză mai diferențiată a comunităților umane. Aceasta este posibil prin intermediul conceptului de grup social.

Viața reprezintă o rețea vastă de astfel de interacțiuni cu alte ființe umane, o rețea care este punctată de o varietate largă de grupuri sociale.

Nevoia oamenilor de a se găsi în grupuri este în egală măsură de ordin social și practic. Din punct de vedere social pentru o ființă socială crescută în izolare consecințele sunt dezastruoase. Din punct de vedere practic, oamenii depind de eforturile cooperante ale grupurilor pentru orice lucru, de la hrană la adăpost, la educație și petrecerea timpului liber.

În spațiul social, termenul de grup acoperă o diversitate numeroasă de formații colective care ocupă în ansamblul societății locuri diferite și funcții variate. Primul fapt care ni se impune în abordarea acestora îl reprezintă fenomenul relațional care domină orice grup, faptul interacțiunii și comunicării dintre oameni.

Principalele elemente a căror prezență este hotărâtoare pentru constituirea grupului social sunt:

a) *existența unui principiu de organizare* (formală sau informală) care presupune: stabilirea unor obiective și sarcini comune, modele de acțiune, relații ierarhice și funcționale, mijloace de control și sancțiuni;

b) *un sistem de valori – atitudini*. În vederea atingerii obiectivelor propuse, grupul se află în permanență în situația de a efectua alegeri între diferite posibilități și mijloace de acțiune. În fiecare grup există o ierarhie recunoscută a valorilor, există atitudini profunde care corespund adeziunii la aceste valori, ceea ce se traduce în coerența comportamentală a membrilor grupului respectiv. Totodată, valorile grupului presupun anumite reprezentări simbolice (steag, insignă, ștampilă etc.), precum și condiții materiale proprii de manifestare (mediu, local, teritoriu etc.);

c) *sentimentul apartenenței la grup (conștiința de „noi”)*. Acest element, apărut în directă legătură cu primele două, este expresia coeziunii sociale a grupului, pe baza căruia se dezvoltă solidaritatea de grup, comunitatea de voință și de acțiune a acestuia. Existența acestui element (conștiința de „noi” este apreciată ca decisivă pentru constituirea grupului social.

În fapt, toate elementele analizate mai sus privesc în interacțiune asigură definirea corectă a grupului social. Ele permit, deci a diferenția grupul social de o serie de alte categorii (mulțime, grupare statistică, cerc social etc.), bunăoară, mulțimea nu poate fi

considerată grup social, întrucât îi lipsește atât scopul cât și structura de organizare; de asemenea, reuniunea (întrunirea) care deși are un scop, nu prezintă o organizare cristalizată.

Grupurile sociale se formează prin interacțiunea produsă în:

-situații obișnuite, de asemănarea indivizilor, ca trăsături și necesități în raport cu acestea, precum în cazul tinerilor care, înscriindu-se la o anumită facultate, se constituie în grupul social al anului de studii și în grupul social al grupeii studentești;

-situații deosebite, de crearea de către acestea a unor necesități comune mai multor indivizi, precum și în cazul unei calamități (incendiu, accident nafragiu) când indivizii, până atunci indiferenți unii față de alții, se constituie, pentru a se salva, în grupuri de întrajutorare.

Importanța grupului pentru indivizi rezultă atât din dependența individului față de grup, dovedită de îmbolnăvirea sau chiar decesul indivizilor în cazul destrămării grupului lor familial, cât și prin faptul că orice individ normal și-ar da și viața pentru grupul de care aparține cel mai mult. Studiile din timpul și după cel de-al doilea război mondial și, respectiv, din războaiele din Coreia și Vietnam au demonstrat că potențialul de luptă și rezistență în prizonierat au rezultat prioritar din sentimentul apartenenței nemijlocite la grupul de camarazi.

3. Tipologia grupurilor sociale

Definirea grupurilor pe baza atributelor sociale.

Această direcție a construit concepte ca: *grup formal/informal*; *grup de apartenență*; *referință de grup*; *grupuri primare / secundare*.

Orice individ se naște și se formează într-un anumit grup, familia, care, prin întâietate cronologică și afectivă, se raportează față de el ca un grup primar. De-a lungul vieții, necesități afective de apropiere, consultare, destăinuire și consolare îl determină pe individ să constituie și alte grupuri de prieteni, care, prin intimitate, pot fi considerate tot *grupuri primare*.

Grupurile primare: – sunt formate dintr-un număr mic de persoane care se cunosc reciproc, comunică în mod direct între ei și se consideră unul pe altul ca scopuri și nu ca mijloace. Apropierea strânsă dintre membri („apropiere psihologică”, „căldura comunitară”, „noi”, „viața comună”) consistă într-o anumită fuziune a individualităților într-un „corp comun”. Fiecare membru comunică direct („face-to-face”) cu toți ceilalți. Sunt „primare” în mod special prin faptul că sunt fundamentale în formarea naturii sociale și a idealurilor individului.

Principalele forme de grupuri primare sunt:

- a. familia;
- b. grupul de joacă al copiilor;
- c. grupul de vecinătate;

- d. grupul de bătrâni (C. H. Cooley îl definește ca grup compensatoriu care oferă afecțiune umană bătrânilor).

Grupurile primare sunt în general grupuri restrânse.

Un grup primar se specificat însă prin legăturile personale, intime, pe când grupul restrâns este conotat prin dimensiunea numerică (6-13 persoane).

Rezultând că grupurile primare răspund necesităților afective, devine evident că acestea sunt formate din oameni care au ca numitor comun afecțiunea. Pe această bază, în cadrul grupurilor primare relațiile devin scop în sine, motiv pentru care membrii acestora, ca actori ai acestora, sunt percepuți și apreciați ca status integral, ca personalitate. În acest fel, în grupurile primare relațiile se desfășoară spontan, egalitar și direct și, respectiv, pe bază de norme informale elaborate și însușite implicit, sub formă orală, ca sfaturi și restricții, de către membri. Ca atare, relațiile dobândesc caracter emoțional, expresiv și devin apte să confere membrilor convergență emoțională spre moduri unitare de a gândi și simți. Se poate astfel considera că grupurile primare constituie prin sine atât sursa inițială de formare a personalității, cât și sursa permanentă a sentimentului de unitate socială, din sinteza celor două surse rezultând miracolul națiunii umane. De aceea, grupurile primare pot fi apreciate, conform metaforei marelui sociolog american Chales Horton Colley, drept „pepeniere ale naturii umane”.

Grupurile primare realizând socializarea inițială, asigurând controlul social informal și creând cadrul primelor experiențe sociale ale individului, rezultă că acest tip de grup constituie atât puntea de racordare (socială) a individului la societate, cât și modul de concretizare (miniaturală) a societății în raport cu individul.

Interesele îl determină pe individ să intre și în alte grupuri, mult mai mari, precum școlile și fabricile, care sunt atât de impersonale și de preocupate doar de activitatea de satisfacere a intereselor respective, încât se raportează față de el ca grupuri de alt tip, ca *grupuri secundare*.

Grupurile secundare: grupuri mari, contactele sociale sunt impersonale, formale, segmentare și utilitare. Membrii se tratează unii pe alții ca mijloace și simpli indivizi ce îndeplinesc un „rol”. Aceste grupuri sunt: a) segmentare – implică numai o parte din personalitatea membrilor; b) utilitare – interesează nu „calitățile umane” ale indivizilor ci „eficiența în grup”. Au, de regulă, coeziune mai slabă. Sunt constituite deliberat și reprezintă interese și nevoi specializate.

- Termenii de primar și secundar se referă nu la importanța grupului pentru individ și societate, ci mai curând la tipul și calitatea relațiilor dintre membri. Grupul primar este apreciat pentru capacitatea de a da expresie trăirilor afective și pentru „calitatea umană” a relațiilor dintre membri. Grupul secundar e apreciat mai curând pentru eficiența în îndeplinirea obiectivelor de grup. Adică - după tipologia acțiunilor sociale realizată de Max Weber - grupurile secundare au o orientare rațională ca finalitate.

- Granița nu e rigidă: performanțele „instrumentale” în grupurile secundare depind și de calitatea relațiilor inter-umane, iar satisfacțiile în grupurile primare depind și de capacitatea grupului de a atinge anumite performanțe practice.

- În general, comunitățile tradiționale au atributele specifice grupurilor primare – deși acest model nu trebuie exagerat.

- Societatea modernă, din contră, favorizează dezvoltarea grupurilor secundare, depreciază, oarecum, grupurile primare.

Rezultând că grupurile secundare răspund satisfacerii intereselor, devine evident că acestea sunt formate din oameni care au ca numitor comun interesul. Pe această bază, în cadrul grupurilor secundare interesele devin scopuri, față de care relațiile devin mijloace, motiv pentru care membrii acestora sunt percepuți și apreciați doar ca potențial de activitate, ca rol specializat, nu ca status integral, ca personalitate. În acest fel, în grupurile secundare relațiile se desfășoară programat, ierarhic și inclusiv indirect (prin diviziunea muncii) și, respectiv, pe baza de norme formale (oficiale) elaborate și însușite explicit, sub formă scrisă, ca legi și regulamente, de către membri. Ca atare, relațiile dobândesc caracter practic, instrumental și devin apte să confere membrilor convergență operațională, spre moduri unitare de elaborare și acțiune. Se poate astfel considera că grupurile secundare constituie prin sine atât sursa inițială de integrare a societății, cât și sursa permanentă de dezvoltare a acesteia, din sinteza celor două surse rezultând miracolul civilizației umane. De aceea, grupurile secundare pot fi apreciate, drept „laboratoare ale civilizației umane,,.

Grupurile secundare realizând socializarea ulterioară, asigurând controlul social formal și creând cadrul experiențelor sociale definitorii ale individului, rezultă că acest tip de grup constituie platforma de consacrare socială a individului în societate, cât și modul de concretizare majoră a societății în raport cu individul.

Prin dimensiunea și mai ales prin desfășurarea directă a relațiilor, grupurile primare, rămânând unitare, pot fi considerate *grupuri mici*. Este important să relevăm notele specifice grupului mic, ceea ce –l distinge de alte tipuri de grup social (diferență specifică). În acest domeniu, sociologia contemporană prezintă un larg evantai de puncte de vedere, datorate unghiului sub care sunt examinate multiplele procese și fenomene care compun grupul mic.

Cu toate acestea, dincolo de accentele specifice se conturează acceptarea unanimă a trei coordonate fundamentale pentru definirea grupurilor mici: *dimensiune, interdependență și durată*.

- 1) **Dimensiunea** este o caracteristică a grupului mic, ea fiind estimată la un număr de 3 – 12 persoane (limite în interiorul cărora contactele interumane sunt directe).
- 2) **Interacțiunea** presupune contactul direct, nemijlocit („face to face „) între toți membrii grupului, contact ce impune existența unui sistem complex de relații (de muncă, afective, de comunicație etc.).

3) **Durata** (continuitatea) indică necesitatea existenței unei anumite stabilități (permanențe) a acestor relații în cadrul grupului. Lipsa elementelor de durată anulează celelalte atribute în definirea grupului. De exemplu, persoanele aflate într-un compartiment de tren, în pauza meciului etc., deși întrunesc condițiile de dimensiune și interacțiune, nu sunt un grup mic în accepțiunea sociologică, întrucât lipsește elementul de durată al acestor relații.

Fiecare individ este simultan membru al unor grupuri diferite (familia, grupul de muncă, organizația politică, grupul cultural, sportul etc), în fiecare dintre ele trebuind să îndeplinească anumite roluri, în conformitate cu valorile, normele de comportament proprii grupului respectiv. *Dar individul nu aderă în egală măsură la toate aceste grupuri din care face parte, gradul de identificare fiind diferit pentru el de la un grup la altul.* Această situație are la bază caracterul diferit al relațiilor dintre indivizi în cadrul grupurilor. Or, în orice grup relațiile dintre indivizi putând fi de atracție-atracție, atracție-indiferență, atracție-respingere, indiferență-indiferență și respingere- respingere, devine evident că dacă ponderea relațiilor de atracție-atracție este mai mare, grupul se manifestă coeziv. În această situație, sentimentul apartenenței la grup a indivizilor este atât de mare, încât grupul constituie pentru aceștia un termen de referință privind însușirea valorilor și normelor, etalonarea compartimentelor, structurarea motivației și aspirației și proiectarea obiectivelor vieții, motiv pentru care grupul de apartenență devine și grup de referință. Acel grup cu care se identifică în cel mai înalt grad, pe care-l consideră cel mai important dintre toate grupurile din care face parte, se numește *grup de referință*. În principiu, oricare dintre grupurile de apartenență ale individului poate juca rolul de grup de referință cu condiția să existe acel sentiment de adeziune totală la valorile și normele respectivului grup.

În mod normal cele două tipuri de grup coincid, adică grupul din care face parte efectiv individul (grupul de apartenență) este totodată considerat de el drept grup de referință. Există însă și situația când grupul de referință nu coincide cu grupul de apartenență, adică individul aparține unui grup pe care nu-l mai consideră în măsură a satisface motivațiile și aspirațiile sale profunde, situație în care individul se îndreaptă spre alt grup, acesta fiind pentru el grupul de referință. În acest fel, individul este scindat între o apartenență nedorită și o aspirație neîmplinită, din această scindare rezultând o stare de privare relativă, care duce ori la prăbușirea motivațională a individului în grupul de apartenență, ori la saltul său motivațional spre grupul de referință.

Una dintre cele mai importante clasificări ale grupurilor sociale este cea care distinge perechea de categorii: *grup formal – grup informal*.

Contribuția esențială a experiențelor conduse de Elton Mayo a fost descoperirea rolului uman în întreprindere, fapt ce a modificat fundamental datele privitoare la cunoașterea poziției omului în angrenajul industriei. Acesta nu mai poate fi tratat în mod

individual, ca o persoană ce îndeplinește o anumită sarcină de producție, ci trebuie examinat în calitate de membru al unui grup de muncă, în care acțiunea va apărea ca interacțiune, în care relația de muncă este inserată într-un context de relații psihosociale în care se constituie și acționează un sistem de valori și norme de comportament specific. De aici concluzia finală: necesitatea de a examina acțiunea individului în situația de grup.

Conceptul fundamental descoperit și pus în valoare de echipa condusă de Elton Mayo este cel de **grup informal**. El vine să înțeleagă prin semnificații de egală importanță celălalt fenomen fundamental, cunoscut până atunci, și anume grupul formal.

Grupurile formale sunt:

- grupuri constituite pentru realizarea unor obiective cu caracter instituțional;
- structura și relațiile dintre membri sunt reglementate normativ;
- structura lor este oficializată și relativ transparentă fiind determinată de specificul activității grupului;
- conduitele membrilor grupului sunt riguros determinate și obligatorii;
- liderii (liderul) grupului sunt desemnați potrivit unor reglementări oficiale;
- încălcările normelor de conduită atrag sancțiuni stabilite oficial;
- nu este exclusă existența unor relații interpersonale.

Dacă grupul formal este oficial constituit, organizarea și funcționarea lui fiind prestabilită, dată prin regulamente, ordine, dispoziții, grupul informal reprezintă caracteristici opuse. Ceea ce caracterizează **grupul informal** este faptul că existența sa nu este prevăzută oficial: el se constituie în mod spontan, având ca liant contactul personal – afectiv, încărcătura emoțională dintre membrii grupului – pe baza cărora se naște un tip special de solidaritate umană. În întreprindere, grupul informal apare ca o structură complementară grupului formal – cele două structuri aflându-se în interacțiune reciprocă. În orice grup, inclusiv în grupul de muncă, în afara legăturilor formale, „de drept”, explicit prevăzute – se pot instaura legături informale, „de fapt”, care constituie modelul real, efectiv de acțiunea a grupului, echivalent parțial al modelului ideal care prescrie funcționarea grupului.

În timp ce structura formală este „vizibilă”, fiind prezentată în organigrama, structura informală este „invizibilă”, adică nu poate fi pusă în evidență decât cu ajutorul unor tehnici speciale, cunoașterea ei fiind dată de sociogramă.

Este grupul informal, cu adevărat, un grup spontan? Cel mai mult în sensul – spun sociologii – că nu depinde de o regulă prescrisă, că nu este impus din afară. Altfel însă, el poate avea „stabilitatea unei instituții” având toate atributele necesare pentru a-și exercita influența asupra membrilor săi ca și un grup formal.

Însuși elementul organizare este prezent în definiția sa, cercetările sociologice relevând existența unei structuri de organizare informală tot atât de durabilă și eficace ca cea formală. Se regăsesc, în structura grupului informal, principalele elemente prezente și

în grupul formal: un sistem de status – uri și roluri, o rețea de comunicație, forme de autoritate, de exercitare a controlului de stimulare și de sancțiune etc. – toate acestea funcționând neoficial (neprescrise), dar nu mai puțin riguros.

Informalul cuprinde totodată și o serie de elemente proprii – ce se regăsesc la acest nivel – de la relații afectiv – preferențiale, cognitive, perceptuale, până la tradițiile din ierarhie, ierarhia capacităților și vârstelor etc. Specificul informalului este faptul că mecanismele sale de acțiune fac, în mod deosebit, apel la resorturile etice, acordă o semnificație majoră recompenselor și sancțiunilor non –economice, utilizează o foarte exactă scară de valori și prestigii, de norme și metodele de comportament.

Grupurile informale:

- apar în mod spontan, fie în cadrul grupurilor formale, fie independent de un anumit grup formal, reunind membrii din mai multe grupuri formale;

- sunt grupuri mici și foarte mici;

- nu includ instituții stabilite oficial;

- relațiile interumane se bazează pe afinități și contacte personale;

- liderii sunt desemnați, dar cel mai adesea sunt recunoscuți spontan;

- caracterul informal nu înseamnă neorganizare, ci o organizare (foarte eficientă uneori), dar nu instituționalizată, de exemplu gașca, banda și gang-urile. Membrii lor sunt reuniți voluntar și consumă adesea o deosebită „plăcere a reântâlnirii” tocmai când sunt suspendate exigențele de adaptare. Cele mai efemere sunt găștile: pot intra în „adormire” sau unii membri evoluează psihologic și se dezangajează;

- grupurile informale persistente și bine organizate exercită o funcție de control a performanțelor unui grup formal. Ele devin adeseori un element de disoluție pentru grupul formal (pe măsură ce se formează conflictele dintre grupurile informale și cele formale).

Care este sensul de acțiune al structurii informale? Este convergentă sau divergentă față de structura formală? Majoritatea sociologilor înclină să atribuie un rol pozitiv relațiilor informale, să afirmă rolul funcțional al informalului. Se are în vedere, în mod deosebit, rolul său compensator, de ajustare și suplinire a mecanismului mai rigid al structurii formale. Rețeaua informală care facilitează cunoașterea reciprocă a membrilor grupului, asigură menținerea unui limbaj și a unor intenții comune.

În același timp însă a fost observat și reversul problemei, în sensul că *dacă informalului depășește anumite limite în rolul său compensator, el tinde, să se substituie rețelei formale ceea ce poate avea consecințe dintre cele mai dăunătoare*. Tot astfel, pot apărea grave perturbații în activitatea instituției dacă sistemul de status-uri și rol-uri informale se constituie divergent față de structura formală.

Raportul dintre cele două structuri – formală și informală, depinde de calitatea fiecăreia dintre ele, în mod special însă de calitatea relațiilor formale. Persistența unor deficiențe în defalcarea sarcinilor pe echipă și oameni, în modul de efectuare a

promovărilor etc. – se resimte în planul relațiilor informale (frânarea efortului creator al colectivului, apariția unor tensiuni, insatisfacție etc.)

Cercetările de sociologie industrială au identificat prezența în anumite condiții, a unei categorii speciale de grupare și anume *sub-grupul informal*. Acesta apare în sânul grupului de muncă, ca o subdiviziune formată din doi sau mai mulți membri care dezvoltă între ei relații mai intense decât cu ceilalți, tinzând a se detașa – prin opinii, atitudini, comportamente – de restul grupului. Situația creată pune în dificultate acțiunea unitară a grupului, putând merge, dacă nu intervin la timp forțele de coeziune ale acestuia, la consecințe dintre cele mai grave: dezagregarea grupului.

Cauzele apariției sub-grupului informal pot fi multiple: existența unei stări de tensiune și conflict în grup; numărul prea mare de persoane, eterogenitatea grupului (vor apărea sub-grupuri omogene); inegalitatea, discriminări, restricții, diferențe privitoare la grupul de referință etc.

Așadar, structura informală este o realitate ce nu poate fi ignorată. Ea se constituie în mod obiectiv datorită complexității raporturilor umane mai ales la nivelul grupului mic unde densitatea relațiilor umane este maximă.

Grupurile se constituie și se extind prin includerea de membri. Aceștia trec inițial printr-o perioadă de *acomodare* în care tatonează particularitățile grupului și ale membrilor, apoi printr-o perioadă de *conformare*, în care își adaptează comportamentul la normele grupului și ajung astfel la situația de *consens, de concordanță* (dovedită practic printr-o participare) a comportamentului lor cu normele grupului.

Conformarea și consensul, fiind esențiale pentru menținerea și funcționarea normală a grupului, constituie obiectivele principale ale controlului social pe care îl realizează grupul prin mecanismele de recompensă și sancționare. Presiunea exercitată de grup pentru asigurarea conformării și consensului este receptată pozitiv de indivizii comuni, răspunzând trebuințelor lor de afiliere, recunoaștere și securizare și, respectiv, este receptată negativ de indivizi deosebiți, fiind, prin uniformitate, rigiditate și subordonare, potrivnice afirmării lor.

Coeziunea, ca trăsătură fundamentală a grupului, determină caracteristica acestuia și de alte trăsături, printre care *autonomia* funcționării sale de sine stătătoare, *permeabilitatea* față de pătrunderea de noi membri, *flexibilitatea* raportării la situații noi, *participativitatea* membrilor la realizarea intimității sau a obiectivelor comune. Toate acestea conferă grupului *sintalitate* – o personalitate de tip colectiv, prin care devine o entitate socială distinctă, iar *prin integrarea energiilor individuale într-o energie de sinteză, el devine, sinergetic*, deci cu un potențial calitativ nou, deosebit de potențialele individuale și de suma prezumată a acestora.

Grupurile de apartenență. Apartenența la grupare prezintă forme diferite:

- formală (reglementată oficial);

- informală;
- poate avea o determinare nativă (națională, de castă);
- poate fi rezultatul unei alegeri;
- poate desemna identificarea deplină a individului la grup;
- presupune participarea la activitățile grupului;
- poate fi rezultatul unor decizii instituționale;
- unele grupuri presupun o absorbire totală a individului, altele sunt mai tolerante.

Grupul de referință:

- sunt grupuri care servesc ca etalon atunci când indivizii fac judecăți de valoare;
- deși indivizii nu le aparțin, aceste grupuri devin etalon pentru cristalizarea atitudinilor și comportamentelor;
- după R. Merton, acestea sunt fie normative (stabilesc și oferă norme sociale), fie comparative (furnizează repere pentru judecățile de valoare).

În cadrul experimentelor sociologice se face distincția între: *grupul experimental* (ansamblul persoanelor asupra cărora vor acționa variabilele introduse în mod deliberat – variabile independente) și *grup de control* (sau grup „martor” – asupra căruia nu acționează variabila independentă, el asigurând comparabilitatea rezultatelor). Prin astfel de experimente, grupul se transformă dintr-un obiect de observare într-un soi de laborator ce permite actorilor sociali să adopte „regulile jocului”.

Familia

Familia este un grup de persoane legate direct prin căsătorie, filiație sau relații de rudenie, având o reședință comună în care adulții de ambele sexe cooperează pentru creșterea copiilor pe care i-au conceput sau adoptat. Definiția trebuie înțeleasă într-un sens larg, pentru a putea desemna atât *modelele incomplete* de structuri familiale: familia monoparentală, cuplul fără descendenți, uniunile libere, cât și tipurile de *căsătorie poligamică: poliginia* (un bărbat căsătorit cu mai mult de o femeie) și *poliandria* (o femeie care are mai mulți soți simultan).

O *căsătorie* este o formă de recunoaștere socială a unei uniuni sexuale între doi adulți. Relația de căsătorie generează relația de *rudenie*.

Căsătoria realizată în interiorul unui grup familial sau local (*endogamia*) a fost caracteristică societăților tradiționale, în care universul de alegere al partenerului era satul de reședință și satele învecinate. Căsătoria realizată în afara unui grup familial sau local (*exogamia*) caracterizează societățile contemporane și este în principal rezultatul dezvoltării comunicațiilor și intensificării mobilității geografice și profesionale.

Deși a scăzut numărul căsătoriilor exogame și s-a mărit aria de alegere a partenerului, proximitatea geografică predomină între criteriile de alegere. Nu există încă studii concludente în privința influenței exercitate de proximitatea virtuală. Unii cercetători au

făcut însă următoarea „observație coparticipantă”: divorțul prin SMS este un frecvent mijloc de a renunța mai puțin stânenitor la „logodna prin internet”.

Instituția familiei îndeplinește o serie de funcții:

- funcția biologică și sanitară (funcția sexuală și reproductivă),
- funcția economică,
- funcția de solidaritate familială,
- funcția pedagogico-educativă și morală.

Toate aceste funcții asigură socializarea și personalizarea membrilor grupului familial. Familia are un rol hotărâtor în formarea personalității de bază. Ea acționează ca factor socializator în patru situații și direcții:

- a) învățarea cognitivă -formarea structurilor de gândire;
- b) construcția contextului imaginativ – dezvoltarea fanteziei (jocuri);
- c) contextul comunicării afective – dezvoltarea sensibilității;
- d) educația morală – interiorizarea și exersarea regulilor morale. Adesea se

exagerează însă faptul că funcționarea normală a relațiilor de autoritate în familie este cheia învățării de către copil a regulilor morale (autoritarismul poate masca fățărnicia).

Modelele comportamentale, rolurile maritale, status-urile conjugale (drepturile și obligațiile soțului și ale soției în cadrul ierarhiei cuplului), îndeplinirea funcțiilor familiei depind de:

1. *factori externi*: dezvoltarea economică, nivelul de instrucție, legislația, mediul de rezidență (etc.) și de:

2. de *factori interni*: talia familiei (extinsă sau nucleară), ciclurile (interne) de viață ale familiei, forma legală a familiei (legitimă sau concubinaj), personalitatea membrilor etc.

Specialiștii în sociologia familie lucrează cu o mare diversitate de clasificări.

Exemplificăm câteva:

- Funcție de rezidență copiilor, deosebim: sistemul neolocal (rezidența noului cuplu se stabilește în afara familiei de origine); sistemul patrilocal (stabilirea cuplului în familia sau comunitatea soțului); sistemul matrilocal (rezidența cuplului în familia sau comunitatea mamei).

- Mărimea (talia): familii nucleare (sau simple, restrânse, conjugale, biologice, elementare) formate din soț, soție și copii lor (3-4 persoane) și familii extinse sau lărgite - cuprind rudele directe, colaterale pe mai multe generații (30-40 de persoane), formate prin unirea mai multor familii nucleare.

- Modalitatea de formare: familia de procreare (proprie sau conjugală) – soțul, soția și copiii și familia de origine (consanguină sau de orientare în viață) – familia în care individul se naște, crește, și se socializează alături de părinți și frați.

- Criteriul locuinței: familii de rezidență și familii de interacțiune. Familia de rezidență (de menaj) – persoanele care locuiesc în aceeași casă și au unele activități economico-gospodărești în comun. Un „menaj” include: cuplul conjugal, descendenții acestuia, alte rude sau persoane străine care trăiesc împreună. Familia de interacțiune este un grup de persoane între care există relații de rudenie (de ex. o familie extinsă) și de întrajutorare, schimburi reciproce de produse, vizite, forme de loisir.

- Modul de realizare a funcțiilor familiei: normale și carentate (structura este afectată și/sau nu se realizează toate funcțiile).

- Autoritatea exercitată: familii de tip matriarhal, patriarhal, egalitar. Familia patriarhală este specifică economiei agrare și se restrânge odată cu industrializarea. Aceste familii funcționează ca o unitate de producție, cu o diviziune a muncii pe vârstă și sex precisă. Femeia muncește doar în familie. Familia de tip conjugal, corespunde apariției muncii salariale industriale și urbanizării. Femeia desfășoară în special activități domestice, munca în exteriorul familiei fiind necesară pentru suplimentarea veniturilor. Familia de tip egalitar-asociativ este familia cu doi salariați, împărțirea rolurilor fiind relativ echilibrată.

Familia nucleară tradițională (soțul era principala sursă de venituri) regresează în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Ocuparea femeii în activități extrafamiliale permanente are consecințe pozitive asupra status-ului economic și de putere al femeii.

În mod corelat, unii sociologi subliniază consecințele negative: sărăcirea vieții de familie pe linia afectivității; coabitarea juvenilă; celibatul (termen convențional cu referință la persoanele rămase necăsătorite la vârsta de 50 de ani); cuplurile fără copii; uniunile libere; „experimente neofamiliale” (simulacre ale familiei: familia monoparentală în urma maternității voluntare în afara căsătoriei, grupul comunitar sexual, interșanjabilitatea voluntară între parteneri, uniunile homosexuale etc.).

Dacă ne străduim însă mai mult, putem să vedem în aceste fenomene și un simptom al sporirii a ceea ce A. Giddens numește „individualismului afectiv” – formarea legăturilor maritale pe baza selecției personale izvorâte dintr-o dragoste romantică (de aici evitarea „aranjamentelor” în care multe cupluri ajungeau să se „iubească în timp”) care pare a avea mai multe șanse să-și împlinească aspectele sexuale în interiorul căsătoriei, în locul relațiilor extraconjugale.

4. Organizații. Tipuri de organizații

Cuvântul organizație se poate referi la o instituție anume așa cum ar fi o școală, fabrică, bancă etc. În acest sens, noțiunea de organizație este un grup formal. *Organizația formală este definită ca un grup de dimensiune relativ mare care are norme, un număr de scopuri sau obiective oficiale, o structură de statusuri și roluri, precum și un set de reguli destinate să promoveze obiectivele sale.* Ce distinge organizațiile formale de alte grupuri

sociale este aspectul oficial, în mod obișnuit scris, al naturii obiectivelor, regulilelor și a structurii statuturilor. Structura unei organizații formale este suficient de clară ca ea să poată fi pusă pe hârtie sub forma unei diagrame organizaționale; în schimb, alte feluri de grupuri sunt mult mai puțin formale. Nu ne putem imagina făcând o diagramă organizațională familiei ori grupului de prieteni.

Organizația este abordată din mai multe perspective, care trebuie coroborate pentru a o înțelege mai bine. Sociologul american E. Goffman consideră o organizație din punct de vedere:

- „tehnic” – în funcție de eficacitatea și ineficacitatea sa, ca sistem organizat în mod explicit în vederea atingerii unor obiective definite în prealabil;
- „politic” – în funcție de acțiunile pe care fiecare participant (sau categorie de participanți) le poate cere de la ceilalți, în funcție de diferitele tipuri de sancțiuni sau de gratificații disponibile pentru a face să fie respectate aceste exigențe și în funcție de diferitele mijloace de control social care reglează exercitarea acestei puteri și utilizarea acestor sancțiuni;
- „structural” – în funcție de diferențierea orizontală și de ierarhizarea statuturilor, și în funcție de tipurile de raporturi sociale care leagă între ele diferitele categorii astfel constituite;
- „cultural” – în funcție de valorile morale care influențează activitatea sa și care pot fi valori care se referă la mode, la utilizări, la gusturi, la politeț și la buna-cuviință, la scopurile ultime și la alegerea mijloacelor etc.

Indiferent de perspectiva folosită, orice organizație are *cinci elemente componente*:

1. **Structura socială** – reprezintă produsul pater-urilor relațiilor existente între membrii organizației. Această structură poate fi formală – pozițiile și relațiile sunt definite și specificate explicit; ori poate fi informală – pozițiile sociale corespund caracteristicilor și afinităților membrilor organizației.
2. **Participanți sau actori sociali** – indivizi membri ai organizației, care contribuie la existența acesteia în schimbul unor stimulente variate, în primul rând bani. Cu alte cuvinte, organizațiile cer participanți, dar de asemenea în mod fundamental sunt formate de aceștia.
3. **Obiectivele** – definesc finalitățile dorite. Acestea servesc să direcționeze, să constrângă, să identifice și să motiveze activitatea oamenilor din organizație; de asemenea, ele folosesc ca funcții simbolice. Însă obiectivele individuale pot să nu coincidă cu cele colective.
4. **Tehnologia** – materialul combinat cu procesul intelectual ori al cunoașterii prin care unele materiale aflate în forme diverse sunt transformate în venituri. Aceasta include tehnologia socială (abilități, capacități, cunoștințe și tehnici) și, în egală măsură, mașinile, uneltele și instrumente diverse.

5. **Mediul** – contextul material, politic, tehnologic, social și instituțional (cultura) la care o organizației trebuie să se adapteze. Organizațiile au relații cu sistemele mari din care acestea fac parte. Ele împtumută de la mediile lor structurile sociale, participanți, obiectivele și tehnologiile.

O organizație este un grup formal care are următoarele caracteristici:

- ✓ Organizația *este fundată deliberat* la un anumit timp de un individ sau un grup de indivizi.
- ✓ Organizația dezvoltă *relații structurate formal și raporturi de interdependență* între oameni.
- ✓ Ea are un *set de obiective* pe care oamenii din organizație le pot recunoaște și caută să le realizeze. Sociologii descriu această caracteristică a organizațiilor formale prin expresia *sunt instrumentale*.
- ✓ Organizațiile se *autoperpetuează*. Aceasta înseamnă că ele au o viață deasupra și dincolo de aceea a membrilor individuali. Această caracteristică împreună cu cea a recunoașterii și realizării obiectivelor, disting esențial organizațiile formale de alte tipuri de grupuri.
- ✓ Orice organizație *divide munca ce trebuie făcută* între indivizi și grupuri. De aici, existența sistemelor și subsistemelor.
- ✓ Organizația *administrează resurse*, atât fizice (echipament, materiale, bani), cât și cele umane (munca, idei, capacități, abilități). Folosirea efectivă și eficientă a acestor resurse este o altă caracteristică a tuturor organizațiilor.
- ✓ *Comunicarea eficientă dintre indivizi și grupuri* este esențială dacă resursele, procesele și activitățile variate sunt îndreptate pentru a atinge obiectivele acesteia. Această comunicare își găsește locul atât în interiorul organizației cât și în relațiile cu alte organizații.
- ✓ În sfârșit, caracteristica organizațiilor care este împărtășită cu alte tipuri de grupuri este *prezența unui lider sau unor lideri*.

În ceea ce privește **tipologia organizațiilor**, remarcăm că în funcție de scopurile vizate, „tehnologiile” folosite, mecanismele de autoritate și coordonare aplicate în cadrul lor, precum și de modurile lor de legitimare, organizațiile sunt foarte diferite. Potrivit lui *Etzioni* organizațiile formale pot fi grupate în *trei mari tipuri*:

- primul tip îl reprezintă *organizațiile voluntare* în care oamenii se decid să intre în ele deoarece sunt interesați în scopurile și activitățile acestora. Exemple sunt cluburile sportive, grupările politice și asociațiile profesionale.
- Alt tip, care se suprapune parțial cu organizațiile voluntare, sunt *organizațiile utilitare* care urmăresc realizarea unor obiective precise. Întreprinderile de stat și private, firmele de comerț, asociațiile de afaceri sunt câteva exemple de acest tip. Acestea sunt, în principiu, organizații de dimensiuni mari.

- În sfârșit, există *organizațiile colective*, așa cum sunt închisorile ori spitalele psihiatrice pentru bolnavi cronici. În asemenea organizații oamenii nu intră de bună voie, sunt obligați să participe la activitatea acestora și, datorită acestui lucru, au un contact restrâns cu ansamblul societății.

5. Conducerea în grupuri și organizații

Conducerea se referă la exercitarea influenței asupra unui grup astfel încât comportamentul grupului este direcționat către obiective și rezultate specifice. În unele grupuri, conducerea este o poziție formală. În altele, conducerea este informală, uneori dificil de determinat cu claritate.

Deși toate grupurile și organizațiile au lideri, nu toți au același rol și aceeași funcție. Există două tipuri de lideri care joacă roluri diferite în grup. Un tip este *liderul instrumental* care este cunoscut ca *lider executiv*. Acest tip de lider ajută grupul să își definească sarcina și stabilește ce trebuie să facă pentru îndeplinirea acesteia. Al doilea tip de lider este *liderul socioemoțional*. Acest tip de lider susține coeziunea grupului și caută să realizeze bunăstarea emoțională a membrilor săi. El sau ea pot spune o glumă să potolească tensiunea din grup ori să caute să calmeze sentimentele unui membru care a fost admonestat mai mult sau mai puțin pe drept.

Un grup de succes are nevoie atât de un lider instrumental, cât și de unul expresiv. Grupurile care au numai lideri instrumentali își pot pierde identitatea. Membrii grupului pot simți că liderii lor sunt insensibili la preocupările lor și înțetează să coopereze cu grupul, ori în cazuri extreme, nu mai participă la activitatea acestuia. Grupurile care au numai lideri expresivi pot avea o atmosferă emoțională bună, dar în schimb să nu facă nimic. Chiar sarcinile esențiale, de rutină, menite să mențină grupul pot rămâne nefăcute, în cele din urmă amenințând chiar existența grupului.

Deși un grup, ca să fie eficient, are nevoie de ambele tipuri de conducere, rar se pot găsi tipuri în aceeași persoană. Unele societăți au recunoscut implicit această problemă prin instituționalizarea unor roluri separate pentru cele două tipuri de conducere, instrumentală și expresivă. În monarhiile constituționale, astfel ca Marea Britanie, Norvegia și Suedia, regele sau regina joacă un rol expresiv, în timp ce prim-ministrul joacă un rol instrumental. Regele sau regina joacă, acționează ca simbol al unității și mândriei naționale și realizează o funcție ceremonială, în timp ce parlamentul și prim-ministrul iau deciziile politice ce se impun.

Care sunt caracteristicile personale ale oamenilor care devin lideri? În principiu, personalitatea îi diferențiază pe oameni care vor deveni lideri de ceilalți oameni care au și ei calități remarcabile. Liderii tind să fie mai inteligenți, extrovertiți, mai echilibrați psihic, mai dominanți, încrezători în posibilitățile lor și mai liberali decât ceilalți membri ai grupului, dar diferențele sunt mici în privința calităților enumerate și mulți oameni care nu vor deveni lideri au calități similare. Liderii de asemenea tind să fie ceva mai înalți și mai

atractivi fizic decât nonlideri. Faptul că cineva a ajuns lider poate să fie în egală măsură un produs al unei situații sau al faptului că posedă unele caracteristici individuale. Într-un anumit fel, putem spune că *aparitia unui lider este un produs al existenței lui în locul potrivit și la timpul potrivit.*

În funcție de particularitățile de personalitate ale liderului, de particularitățile de grup ale subalternilor și de specificul activității se definește stilul de conducere. Din multitudinea tipologiilor stilurilor de conducere care ne pot ajuta să înțelegem cauzal acest proces social, ni se pare util evidențierea următoarelor două tipuri fundamentale: conducerea autoritară-autocratică și democratică-cooperativă.

Conducerea autocratică are următoarele trăsături caracteristice:

- 1) centralizarea puterii de decizie și fluxului informațional;
- 2) instaurează controlul pe scară ierarhică numai de sus în jos;
- 3) cere subordonaților executarea întocmai a dispozițiilor primite, limitând sau chiar anulând orice inițiativă a acestora.

Trebuie de subliniat faptul, că datorită specificului unor organizații, ca cea militară, de exemplu, stilul autoritar de conducere este pe deplin justificat și mai eficient în multe cazuri. Dar și în aceste tipuri de organizații, în multe situații în care se pot găsi acestea, cele două stiluri de conducere se pot îmbina. Chiar procesul dezvoltării sociale contemporane impune necesitatea descentralizării procesului de luare a deciziilor, încurajarea gândirii și soluțiilor creative.

Cele două stiluri de conducere care se realizează în grupuri, organizații și instituții se află în strânsă legătură cu natura sistemului social.

Este lesne de concluzionat, că pentru fostele state comuniste stilul de conducere era cel autoritar. În acest fel putem explica carențele care se manifestă astăzi în managementul organizațiilor de orice tip din țările aflate în tranziție spre democrație. Odată cu creșterea influenței concepțiilor manageriale moderne, cultura organizațională dobândește treptat o direcție neautoritară, astfel că formele de conducere devin permissive, bazate pe influența mai mult decât pe dominație.

Sub circumstanțe obișnuite, stilul democratic de conducere pare să lucreze cel mai bine, cel puțin în societățile industrializate cu guvernări democratice. Membrii grupului sunt mai fericiți, mai orientați spre grup, se simt mai implicați și, în consecință, ei sunt mult mai cooperanți și mai productivi. Dar, așa cum am menționat, în unele situații de urgență, crize sau război, deciziile trebuiesc luate cu repeziciune. În asemenea cazuri, luarea deciziei autoritar poate fi preferabilă, lucru care explică în parte structura autoritară a unor organizații ca armata și poliția. În societățile cu tradiție puternică a guvernării autoritare, astfel ca dictaturile și monarhiile tradiționale, stilul autoritar de conducere poate fi mai eficient deoarece oamenii sunt neobișnuși să ia decizii și preferă să lase pe alții să

o facă. În contrast, stilul *laissez-faire* este foarte rar eficient deoarece el lasă grupul fără nici o formă de conducere instrumentală.

Grupurile își îndeplinesc menirea funcționând. Ele funcționează prin relațiile informaționale, emoționale, fizice și materiale dintre membri, deci printr-un proces generic de comunicare. Cerințele de funcționare a grupului determină modul de structurare a rețelelor de comunicare. Astfel, în grupurile primare, necesitățile afective se pot satisface prin rețele laterale, de egalitate, sub formă de „lanț” și „cerc”, iar în grupurile secundare obiectivele se pot realiza prin rețele centrale, de conducere, de tip „roată”, „stea” și „Y”, cu liderul în mijloc.

Comunicarea se desfășoară prin relații de:

- **cooperare**, ca formă de organizare a efortului colectiv;
- **competiție**, ca formă performantă a eforturilor individuale;

Modul de funcționare a grupului este relevat de:

- **eficiență**, ca nivel de îndeplinire a obiectivelor, de satisfacere a membrilor și de conservare a mediului;
- **dinamica grupului**, ca succesiune de stări cvasistaționare, rezultate din forțele interne și externe ale „câmpului social” în care funcționează grupul.

Sintalitatea, ca personalitate colectivă, produce grupului un mod propriu de percepție, gândire și manifestare, acesta devenind în timp un fel de imagine-șablon, deci un **stereotip**. El este sesizabil mai ales în relațiile dintre grupurile etnice, membrii acestora percepându-se și interpretându-se reciproc conform stereotipului, chiar dacă unii dintre ei sunt diferiți sau contrari imaginii-șablon. Astfel, stereotipul, percepend selectiv numai ceea ce se încadrează în viziunea sa, este prin sine reductiv și, respectiv, interpretând chiar și excepțiile și erorile în același mod, este prin sine falsificat, motiv pentru care el se autoântreține și se autoagravează devenind **exclusivist**. Exclusivismul, constituind o atitudine de limită, confirmă și stimulează inclusiv comportamente extremiste.

La rândul său, **sinergia grupului**, ca energie specifică, fiind orientată și consumată în exclusivitate pe direcțiile prestabilite de stereotip, devine atât de tensionată încât produce neliniște ce resping, ca monotonă, liniștea perioadelor normale, inclusiv a perioadelor de pace, motiv pentru care se caută orice prilej de detensionare, precum în cazul întrecerilor sportive, când suporterii, detensionându-se stereotip, deci într-un singur mod și într-o singură direcție se manifestă cu ură și chiar cu violență, ca la război.

Trecerea societății de la structurarea prin grupuri primare la structurarea prin grupuri secundare corespunde procesului istoric de trecere de la comunități bazate pe relații personale, informale, tradiționale, sentimentale și generale, la societatea globală, bazată pe relații impersonale, formale, contractuale, utilitare, nonafective, realiste și specializate. Aceste aspecte corespund și trecerii de la viața rurală la viața

urbană. În acest proces, grupurile primare sunt copleșite de amploarea grupurilor secundare, sunt slăbite prin preluarea de către acestea a unor funcții intime, precum creșterea copiilor și petrecerea timpului liber și, respectiv, sunt aservite acestora prin faptul că grupurile secundare determină, prin nivelul veniturilor, programul de lucru și repartizarea posturilor pe localități, dimensiunea, coeziunea și chiar existența grupurilor primare.

Cu cât grupurile secundare își extind dominația, cu atât individul, copleșit efectiv simte nevoia ca afectiv să-și găsească refugiu și compensație. Astfel în cadrul grupurilor secundare se formează practic instantaneu, grupuri primare, cunoscute sub denumirea peiorativă de **clici** sau **găști**. Tot compensatoriu este nevoit să se manifeste și familia, care, eliberată de unele cerințe funcționale, se comută pe necesitățile emoționale de intimitate, afecțiune, încredere și ocrotire.

Prezența grupurilor primare în cadrul grupurilor secundare afectează orientarea exclusivistă a acestora pe scopuri. În acest fel ele diminuează unele din consecințele umane ale grupurilor secundare și ajută la refacerea indivizilor și la repotențarea lor pentru rolurile oficiale, contribuind astfel la consolidarea grupurilor secundare. Efectiv, dacă grupurile secundare sunt relativ flexibile în orientarea lor pe scopuri, grupurile primare pot să acționeze în consensul acestora, având chiar și inițiativa unor contribuții suplimentare și inovatoare. Dacă însă sunt rigide, grupurile primare le vor submina în modalități imprevizibile, deosebit de eficiente.

Nevoia individului pentru intimitatea unui grup este atât de mare, încât dacă nu are posibilitatea să-l creeze spontan, îl creează deliberat, sub forma de **asociați**. Atât timp cât rămân mici, asociațiile răspund nevoilor de intimitate, dacă însă se măresc, devin birocratice și își neagă astfel menirea. Prin diversitatea preocupărilor, ele contribuie la extinderea pluralismului cultural, iar prin realizările lor materializează și relevă potențialul membrilor, conferindu-le astfel conștiința identității și a valorii personale.

Asociațiile au meritul unor inițiative care, ulterior, pot deveni de interes mai larg, chiar național, și contribuie efectiv la educarea, maturizarea și responsabilizarea indivizilor prin implicarea în luarea deciziilor și rezolvarea unor probleme sociale importante. Ele pot contribui și la recuperarea unor indivizi cu probleme deosebite, fie și prin faptul scoaterii din izolare și al conștientizării unor cazuri similare care au reușit să se autodepășească, iar sub forma unor grupuri de întâlnire pot contribui la antrenarea membrilor sau la clarificarea pozițiilor unor părți potențial adverse, precum reprezentanți ai tinerilor și ai poliției sau unor etnii conlocuitoare.

Deși posibilitățile și contribuțiile grupurilor primare sunt semnificative, totuși dominarea acestora de către grupurilor secundare se agravează. În consecință, individul aparține tot mai puțin de vreun grup primar, astfel încât nu mai posedă vreun sistem de norme și, respectiv, fiind nevoit să treacă prin diverse grupuri, din care unele cu norme

contradictorii, el este atât de derutat încât se manifestă ca și cum nu mai are nici un fel de norme, fără discernământul „ binelui” și „ răului”, deci în mod „ anomic”.

Față de toate acestea, efectele trecerii de la grupurile primare la grupurile secundare par a constitui prețul plătit pentru posibilitățile actuale și, respectiv, pentru înlăturarea prejudecăților, izolării, îngustimii și rigidității societăților trecute.

Indiferent de tipul de grup, beneficiile vitale dobândite de individ prin grup presupun suportarea unor costuri din specificul funcțional al grupului. Astfel, deși grupul:

- potențează capacitatea indivizilor, totuși potențialul grupului, afectat de probabilitatea ca unii dintre membrii să se eschiveze, este mai mic decât suma potențialilor individuale;
- stimulează gândirea indivizilor, totuși gândirea grupului, preocupată de menținerea consensului și marcată de iluzia invulnerabilității, este inferioară gândirii indivizilor supramedii;
- constituie mediul de realizare a intereselor indivizilor, totuși realizarea intereselor de grup având prioritate față de interesele individuale, este derutantă și demotivantă pentru indivizii supramedii.

Rezultă astfel, că nivelul valoric al grupului este corelativ cu media valorică a membrilor săi și că, asigurând existența tuturor membrilor pe seama contribuției indivizilor supramedii, grupul constituie prin sine un factor de ocrotire a indivizilor submedii și un factor de constrângere a indivizilor supramedii. Fără acest preț, existența umană, ca existență culturală, este imposibilă.

6.Persuasiunea birocrăției

Tipul dominant al organizației formale în societatea modernă este birocrăția deși termenul în mod obișnuit este folosit cu conotații negative, sociologii îl angajează pur și simplu ca un termen descriptiv. Ei consideră birocrăția ca o formă a administrației care se bazează pe organizații ce urmăresc obiective variate. Ca termen tehnic în sociologie, birocrăția este legată de numele lui Max Weber. El i-a dat o definiție precisă și a sugerat că este cea mai bună formă administrativă pentru urmărirea rațională și eficientă a obiectivelor organizaționale. Pentru M. Weber cauza fundamentală a extinderii organizației de tip birocratic rezidă în superioritatea sa tehnologică în raport cu orice formă de organizare. Între un mecanism birocratic pe deplin dezvoltat și celelalte forme de organizare există un raport similar cu acela dintre mașinism și moduri de producție manuale. Precizia, rapiditatea, claritatea, cunoașterea problemelor, subordonarea strictă, reducerea costurilor materiale și umane – toate aceste cerințe sunt aduse la un nivel într-o administrație strict birocratică.

Tipul ideal de birocrație al lui Weber cuprinde următoarele elemente:

- un grad înalt al specializării și diviziune a muncii definită clar, cu sarcini distribuite ca obligații oficiale;
- structură ierarhică a autorității cu domenii de comandă și responsabilitate circumscrise cu claritate;
- existența unui corp formal de reguli care generează activitatea organizației;
- administrație bazată pe documente scrise;
- relații impersonale între membrii organizației și între aceștia și clienți;
- recrutarea personalului bazată pe abilități și cunoștințe tehnice;
- angajarea personalului pe termen lung, promovare pe baza vechimii sau meritului, un salariu fix;
- separarea venitului privat de cel oficial.

Analizii de astăzi ai concepției weberiene sugerează că ideea despre **raționalitatea birocrăției** constă în faptul că ea maximizează eficiența tehnică, adică regulile ce definesc cele mai potrivite mijloace care trebuie să realizeze finalitățile organizaționale sunt bazate pe cunoștințe tehnice moderne și totodată direcționează comportamentul membrilor în mod eficient. În alt sens, birocrația este un sistem al controlului social sau al autorității care este acceptată de membrii în cauză deoarece ei văd regulile ca raționale, cinstite și imparțiale, pe scurt un sistem valoric „rațional legal”. Datorită acestui lucru, autoritatea conducătorilor nu se bazează pe tradiție sau charismă, ci pe consensul care validează regulile procedurii de atribuire a statusului și care sunt percepute ca raționale.

În viziunea teoreticienilor organizațiilor, birocrația este chintesența formei moderne a organizației care înglobează și promovează dominația instrumentului raționalității în toate domeniile vieții sociale, iar raționalitatea reprezintă procesul prin care orice aspect al relațiilor umane este subiect de calcul și administrație. Dar procesul dezvoltării sociale contemporane impune necesitatea unui nou tip de birocrație a cărui premisă majoră rezidă în descentralizarea procesului de luare a deciziilor, încurajarea gândirii și soluțiilor creative.

Important e să reținem, că principalele elemente a căror prezență este hotărâtoare pentru constituirea grupului social sunt:

- a) existența unui principiu de organizare (formală sau informală);
- b) un sistem de valori – atitudini;
- c) sentimentul apartenenței la grup (conștiința de „noi”);

În grupurile primare relațiile se desfășoară spontan, egalitar și direct și, respectiv, pe bază de norme informale elaborate și însușite implicit, sub formă orală, ca sfaturi și restricții, de către membri.

În grupurile secundare relațiile se desfășoară programat, ierarhic și inclusiv indirect (prin diviziunea muncii) și, respectiv, pe baza de norme formale (oficiale) elaborate și însușite explicit, sub formă scrisă, ca legi și regulamente, de către membri. Ca

atare, relațiile dobândesc caracter practic, instrumental și devin apte să confere membrilor convergență operațională, spre moduri unitare de elaborare și acțiune.

Dacă **grupul formal** este oficial constituit, organizarea și funcționarea lui fiind prestabilită, dată prin regulamente, ordine, dispoziții, **grupul informal** reprezintă caracteristici opuse. Ceea ce caracterizează grupul informal este faptul că existența sa nu este prevăzută oficial: el se constituie în mod spontan, având ca liant contactul personal – afectiv, încărcătura emoțională dintre membrii grupului – pe baza cărora se naște un tip special de solidaritate umană;

Grupul de referință este acel grup cu care se identifică în cel mai înalt grad, pe care-l consideră cel mai important dintre toate grupurile din care face parte;

Organizația formală este definită ca un grup de dimensiune relativ mare care are norme, un număr de scopuri sau obiective oficiale, o structură de statusuri și roluri, precum și un set de reguli destinate să promoveze obiectivele sale;

Organizațiile formale pot fi grupate în trei mari tipuri: primul tip îl reprezintă *organizațiile voluntare* în care oamenii se decid să intre în ele deoarece sunt interesați în scopurile și activitățile acestora. Alt tip, care se suprapune parțial cu organizațiile voluntare, sunt *organizațiile utilitare* care urmăresc realizarea unor obiective precise. În sfârșit, există *organizațiile colective*, așa cum sunt închisorile ori spitalele psihiatrice pentru bolnavi cronici. În asemenea organizații oamenii nu intră de bună voie, sunt obligați să participe la activitatea acestora și, datorită acestui lucru, au un contact restrâns cu ansamblul societății;

Tipul dominant al organizației formale în societatea modernă este **birocrația**; precizia, rapiditatea, claritatea, cunoașterea problemelor, subordonarea strictă, reducerea costurilor materiale și umane – toate aceste cerințe sunt aduse la un nivel într-o administrație strict birocratică.

Aplicații practice

1. Analiza tipologiei grupurilor sociale.
3. Analiza stilului de conducere într-o organizație.
3. Studiu comparativ: caracteristica comunităților urbane și rurale.

Tema 4. ASPECTE GENERALE PRIVIND MODUL DE TRAI ȘI CALITATEA VIEȚII

1. Originea termenului "calitatea vieții"

Termenul calitatea vieții a fost definit de economistul John Kenneth Galbraith și sociologul Arthur Schlesinger, fiind ulterior dezvoltat de viiturologul Bertrand de Jouvenel. Definierea calității vieții a apărut mai apoi, într-un dicționar elaborat de Alexander Szalay (1980). K.Schuess a fost primul care a utilizat calitatea vieții ca noțiune

„întărită” în studiul „Quality of Life Research and Sociology”, de rând cu J.Fisher, care a menționat acest termen în „Annual Review of Sociology”, nr.11/1985.

Studiile propriu-zise ale calității vieții au apărut ceva mai târziu în domeniul cercetat de sociologi, cu toate că era deja folosit anterior în anumite lucrări, fără a i se da o mare importanță semnificației lui. Acest termen a fost propus de sociologul american C.W. Milles, ca un obiectiv principal în studiile sociologice pe la sfârșitul anilor '50, fără a i se cunoaște sensul lingvistic.

Ca concept, „calitatea vieții” a fost lansat în anii '60 de către societatea informațională nord-americană, pornindu-se de la faptul că orice creștere economică nu trebuie să constituie un scop în sine, ci, în primul rând, trebuie să fie un mijloc pentru a putea crea condiții mai bune de trai, pentru satisfacerea nevoilor unei colectivități. După lansarea conceptului de către americani, europenii, fără a mai face prea multe analize, au preluat acest termen într-un timp foarte scurt „și nu numai, datorită activității sale, ca sintagmă cu valoare evaluativă asupra vieții umane, la nivel individual, comunitar, de grup, societal și planetar”.

Tematica calității vieții s-a dezvoltat rapid în anii '60, ca o reacție la criza abundenței în țările dezvoltate. Pe de o parte, anii '60 au conștientizat efectele devastatoare ale creșterii economice asupra mediului. Pe de altă parte, s-a conturat estimarea că prosperitatea economică nu asigură automat, prin ea însăși, și prosperitatea umană. Presupoziția conform căreia creșterea economică duce prin ea însăși direct și neproblematic la o creștere a bunăstării colective este supusă la multiple critici. În societățile dezvoltate se simte tot mai mult nevoia unui corector al creșterii economice, tematica calității vieții îndeplinind o asemenea funcție. Conceptul de calitate a vieții a căpătat valențe teoretice în anii '70, pentru început în țările scandinave și Statele Unite, când principalele arii acoperite erau gradul de fericire al indivizilor și bunăstarea societății.

La nivelul României, cercetările privind calitatea vieții și-au făcut apariție în anii '70, când din punct de vedere politic țara noastră încerca o delimitare de puterea sovietică, ceea ce a favorizat promovarea unor concepte occidentale, precum preocuparea pentru bunăstare și calitatea vieții. Aceste concepte erau oarecum promovate chiar și de instituțiile statului, pentru a evidenția dorința de apropiere de Occident.

În această perioadă apar pentru prima dată cercetări ce vizează nivelul de satisfacție al populației referitor la nivelul de trai. Calitatea vieții pornește la nivelul României din aria mult mai largă a sociologiei, ținând cont de faptul că printre primii specialiști care s-au preocupat de acest concept au fost E. Zamfir, I.-A. Popescu, Ș. Ștefanescu, A. Teodorescu, L. Vlasceanu, C. Zamfir, toți având pregătire sociologică la bază. Aceștia au pus bazele unei cercetări empirice la nivel național, ce folosea ca model sistemul american de măsurare a calității vieții, rezultatele cercetării fiind publicate în 1984. După revoluția din 1989, calitatea vieții a căpătat o importanță sporită în contextul noilor

așteptări ale populației privind îmbunătățirea nivelului de trai. Acest lucru a fost sporit și de înființarea, pe 2 ianuarie 1990, a Institutului de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) în cadrul Academiei Române.

Aderarea României la Uniunea Europeană deschide și mai mult orizonturile cercetării privind calitatea vieții, ținând cont și de directivele europene ce promovează programele generale de îmbunătățire a calității vieții, precum și cele specifice anumitor componente ale sale (cum ar fi sănătatea, bunăstarea, serviciile publice, ecologia, etc.).

Paradigma calității vieții este una interdisciplinară. Deși sociologii au adus contribuții majore la realizarea studiilor privind calitatea vieții, preocupați de acest domeniu sunt și asistenții sociali, psihologii (psihologia socială), economiștii, medicii, demografii, antropologii etc. Conceptul de calitate a vieții apare în secolul XX în cadrul unor domenii ale cunoașterii precum filosofia, științele sociale și politica, tot atunci problematica “vieții bune fiind preluată de alte domenii, cum ar fi: sociologia, asistența socială, științele mediului și cele medicale”.

Două au fost motivele care au dus la apariția unei direcții de cercetare în domeniul calității vieții. În primul rând, constatarea că, în ciuda progresului economic al societății, o bună parte a populației continuă să trăiască în sărăcie, în condiții de viață precare. Al doilea impuls vine din direcția ecologiei: „perturbările suferite de mediul ambiant, ca efect al industrializării și urbanizării necontrolate are consecințe dramatice în planul calității vieții”.

2. Abordări conceptuale privind calitatea vieții

Calitatea vieții este un termen multidisciplinar, cu multiple laturi, aflat atât în uzul curent al populației, cât și ca un concept științific. Deși e folosit în viața de zi cu zi, el nu întrunește o definiție unanimă a specialiștilor. Astfel, fiind abordat în numeroase domenii, precum: psihologie, sociologie, literatură, filosofie, geografie, științele mediului, medicină, economie, acest concept este definit multiaspectual.

De asemenea, conceptul este încărcat cu un bogat bagaj axiologic și este supus unor influențe multiple ale comunităților, factorilor de mediu și ale sistemelor de valori atât individuale, cât și caracteristice fiecărei socioculturi (Băltătescu, 2000).

Încercările de definire a noțiunii „calitatea vieții” se confruntă și cu diverse întrebări, printre care:

1. Ce înseamnă noțiunea „calitate”?

Calitatea este un concept care se utilizează în toate domeniile vieții economice și sociale, însă care prezintă caracter subiectiv și care are semnificații particulare pentru domenii, sectoare, funcțiuni sau obiecte specifice. Calitatea este un termen aplicabil la cele mai diferite trăsături sau caracteristici, fie individuale, fie colective.

II. „Calitatea” cărei vieți?

- *Umană* (dar câteodată și animală).
- *Individuală* (dar câteodată comună). De obicei, ne referim în acest caz la media indivizilor. Uneori se desemnează omenirea ca întreg calitatea vieții umane.

III. Ce tip de „calitate a vieții”?

- *Obiectivă a vieții*, care presupune măsurile obiective ce reprezintă „standardul individual de viață reprezentat de condițiile verificabile caracteristice unei unități culturale” (de exp.: se bazează pe indicatori specifici – economici, educaționali ș.a.).
- *Subiectivă a vieții*, definită ca „gradul în care viața individuală este percepută ca îndeplinind unele standarde interne, explicite sau implicite” (Evans, 1994) (de exp.: se bazează pe niveluri raportate personal de fericire, plăcere și împlinire).

I. Mărginean (1991), într-un studiu publicat în revista „Calitatea vieții”, prezintă o listă de asocieri de cuvinte vis-a-vis de acest concept, propuse de diferiți autori. Unele dintre acestea sunt:

- „condițiile necesare pentru fericire” - McCali (1975);
- „satisfacție subiectivă” - Terhune (1973);
- „potențial adaptativ” - Colby (1987);
- „gradul în care o persoană își îndeplinește scopurile în viață” - Cella and Cherin (1987);
- „efectul dezirabil al politicilor și programelor” - Schuessler and Fisher (1985);
- „semnificație pentru om a vieții sale” - Zamfir (1993);
- „importanță subiectivă acordată vieții” - Jolles and Stalpers (1978);
- „entitate vagă și eterică, ceva de care mulți vorbesc, dar nimeni nu știe prea clar ce să facă cu ea” - Campbell (1976);
- „cel mai multidisciplinar termen aflat în uzul curent” - Farquhar (1995).

Conceptul actual de calitate a vieții este unul complex și reunește mai multe componente în ideea îmbunătățirii calității vieții atât la nivel social, cât și personal. Aici regăsim aspectele legate de mediul fizic și economic, dar și aspecte legate de mediul social, cultural și politic. Astfel, filosofii au început prin a medita asupra condițiilor create de civilizație, sociologii au elaborat instrumente de măsurare a calității vieții în ideea investigării mecanismelor sociale, iar oamenii politici au inițiat programe de dezvoltare socială cu scopul creșterii calității vieții.

Așadar, complexitatea fenomenului și atractivitatea sa din punct de vedere științific, dar și în plan public au avut drept consecință apariția mai multor definiții și abordări.

Organizația Mondială a Sănătății (1998) oferă următoarea definiție: „**Calitatea vieții** este dată de percepțiile indivizilor asupra situațiilor lor sociale, în contextul sistemelor de

valori culturale în care trăiesc și în dependență de propriile trebuințe, standarde și aspirații. Mai specific, prin calitatea vieții se înțelege bunăstarea fizică, psihică și socială, precum și capacitatea de a îndeplini sarcinile obișnuite, în existența cotidiană”.

O definiție utilitaristă este propusă de Revicki & Kaplan (1993), conform căreia „**calitatea vieții** prezintă preferințele pentru anumite stări ale sănătății ce permit ameliorări ale morbidității și mortalității și care se exprimă printr-un singur indice ponderat – ani de viață standardizați, în funcție de calitatea vieții”. Huttman și Liner (1978) susțin că noțiunea de calitatea vieții rezidă în realizarea unei vieți agreabile, bazate pe starea de bine personală și socială, pe protecția socială generală și pe progresul social. Din abordările relatate deducem că calitatea vieții umane este indisolubil legată de percepția subiectivă a individului asupra propriei vieți. Această percepție subiectivă depinde în mare măsură de sentimentul global de bunăstare la momentul dat.

Teoria bunăstării subiective presupune că evaluarea vieții se face continuu, rezultatele fiind proiectate pe o scală simetrică: de la viață foarte bună până la viață foarte rea. Această evaluare include două dimensiuni: cognitivă și afectivă. Cele două variabile sunt puternic intercorelate, întrucât reprezintă aprecierile din perspective diferite ale aceluiași fenomen – propria viață. Având în vedere că calitatea vieții are aceste două dimensiuni, ea a fost conceptualizată de către Andrews și Robinson și ca atitudine. Este important a sublinia că, încadrând-o în această categorie, calității vieții i se atribuie de la bun început atât un caracter de variabilitate (deosebind-o de trăsăturile de personalitate, care sunt fixe), cât și de stabilitate (în raport, de pildă, cu stările de spirit, foarte instabile (Lupu I., 2006)). Conform opiniei lui Veenhoven (2000), calitatea vieții presupune 4 aspecte:

- gradul în care ofertele și cerințele societății se potrivesc cu nevoile și capacitățile cetățenilor;
- modul cum aceasta este înzestrată pentru a depăși problemele vieții;
- modul cum își judecă indivizii propria viață în mod pozitiv;
- include conceptele de fericire, de satisfacție a vieții și de bunăstare subiectivă.

Este unanim acceptat faptul, că calitatea vieții reprezintă un tip special de concept: un *concept evaluativ*. Conceptele descriptive cu care știința operează în mod curent desemnează clase de obiecte și caracteristici generale existente. Conceptul de calitate a vieții are însă o structură evaluativă: el nu descrie obiecte și stări în ele însele, ci se referă la valoarea lor pentru om. O definiție operațională a calității vieții este următoarea: „**Calitatea vieții** se referă la valoarea pentru om a vieții sale, atât în ansamblul ei, cât și pe componentele sale particulare, măsura în care condițiile de viață oferă omului posibilitatea satisfacerii multiplelor sale necesități, deci gradul în care viața este satisfăcătoare, generatoare de fericire sau nefericire”.

În dicționarul de sociologie (1998) „**calitatea vieții** reprezintă semnificația pentru om

a vieții sale, rezultat al evaluării globale, din punctul de vedere al persoanei umane, a propriei vieți”.

Calitatea vieții este un concept evaluativ, fiind rezultanta raportării condițiilor de viață și a activităților care compun viața umană, la necesitățile, valorile, aspirațiile umane. Se referă atât la evaluarea globală a vieții (cât de bună, satisfăcătoare este viața pe care diferitele persoane, grupuri sociale, colectivități o duc), cât și la evaluarea diferitelor condiții sau sfere ale vieții: calitatea mediului ambiant, calitatea umană a muncii (calitatea vieții de muncă), calitatea relațiilor interpersonale, calitatea vieții de familie. Calitatea vieții reprezintă o reluare, dar dintr-o altă perspectivă, a conceptului de *fericire*. Dacă fericirea se referă la starea subiectivă rezultată din trăirea propriei vieți, calitatea vieții se referă atât la condițiile obiective în care viața umană se constituie, cât și la modul subiectiv în care fiecare își evaluează propria sa viață— stare de satisfacție, fericire, împlinire. Dacă fericirea era asociată cu o perspectivă predominant etică — ce strategii trebuie să adopte individul pentru a maximiza fericirea sa, calitatea vieții este asociată mai mult cu o perspectivă sociologico-politică. Interesul cade în primul rând pe determinarea factorilor obiectivi care sunt responsabili de variația calității vieții, și a strategiilor social-politice de acțiune în vederea sporirii acesteia.

Calitatea vieții este un concept evaluativ și o definiție a ei ar putea fi: „**Calitatea vieții** se referă la valoarea pentru om a vieții sale... măsura în care condițiile de viață oferă omului posibilitatea satisfacerii multiplelor sale necesități...”.

Veenhoven (2000) consideră, că termenii „calitatea vieții”, „bunăstare” și „fericire” care sunt utilizați în literatura de specialitate, denotă diferite înțelesuri: uneori sunt utilizați ca termen-umbrelă pentru toate valorile, alții denotă aspecte specifice. Autorul propune o clasificare care vizează două direcții: „schimbările de viață” și „rezultatele obținute” și calități „exterioare” și „interioare”. Împreună, acestea determină patru calități ale vieții:

- condițiile (trăinicia) de mediu,
- abilitățile individuale de viață,
- utilitatea externă a vieții,
- și aprecierea internă a vieții.

Observăm aici, că sunt delimitate calitățile interne și cele externe, cele interne fiind asociate cu abilitățile de viață ale persoanei, aprecierea internă a vieții, iar cele externe cu utilitatea vieții, dar și prin ceea ce face ca mediul să ofere condițiile optime pentru trai. O abordare integrată a calității vieții ar trebui să cuprindă toate aceste aspecte.

O altă abordare este cea a lui Borthwich-Duffy (1994), care prezintă trei direcții de definiție a **calității vieții**: „drept calitate a condițiilor experimentate în viață, drept grad de satisfacție cu viața sau o combinație a celor două”.

Calitatea vieții poate fi considerată „un concept unificator, care surprinde evoluția individului, a identității sale, natura condițiilor de viață, propriile lui experiențe, modul de viață și percepțiile lui despre el însuși”.

I. Mărginean dă o definiție cuprinzătoare a calității vieții, plecând de la premise că acest concept nu poate fi separat de elementele care îl determină și îl definesc în același timp (bunăstarea, dezvoltarea umană, capitalul social, calitatea societății, excluziunea/incluziunea socială, etc.). Astfel că autorul definește **calitatea vieții** ca ansamblul elementelor care se referă la condițiile fizice, starea economică socială, culturală, politică, de sănătate etc. în care trăiesc oamenii, conținutul și natura activităților pe care aceștia le desfășoară, caracteristicile relațiilor și procesele sociale la care participă, bunurile și serviciile la care au acces, modelele de consum adoptate, stilurile de viață, evaluarea împrejurărilor și rezultatele activităților desfășurate, stările subiective de satisfacție/ insatisfacție, fericire, frustrare etc.

Altfel spus, calitatea vieții presupune următoarele dimensiuni:

- 1) bunăstarea emoțională,
- 2) relațiile interpersonale,
- 3) bunăstarea materială,
- 4) afirmarea personală,
- 5) bunăstarea fizică,
- 6) independența,
- 7) integrarea socială,
- 8) asigurarea drepturilor fundamentale ale omului.

Robert Constanza dă o definiție a calității vieții din perspectiva celor două valențe ce o compun - obiectivă și subiectivă. Astfel că autorul definește conceptul de **calitate a vieții** ca reprezentând „gradul în care nevoile obiective ale individului sunt satisfăcute în relație cu percepția subiectivă, individuală sau de grup, asupra bunăstării”. În timp ce nevoile obiective se referă la subzistență, reproducere, securitate, afecțiune, etc., percepția subiectivă vizează fericirea, satisfacția față de viață sau utilitatea personală.

Studiul „calității vieții” începe ca o analiză a realității sociale, ca un câmp unitar de forțe care interacționează, un loc important ocupând dimensiunea economică, alături de dezvoltarea și funcționalitatea personalității sociale a individului, grupului, sau comunității. Acestea formează *latura subiectivă* a calității vieții, în timp ce raporturile sale cu resursele constituie *latura obiectivă*. Conceptul de calitate a vieții derivă din conceptul general de bunăstare (welfare).

Conceptul „calitatea vieții” poate fi definit ca fiind gradul la care o persoană se bucură de posibilitățile importante ale vieții sale. Acest concept are însă caracter subiectiv: calitatea vieții poate fi înțeleasă în mod diferit, de diferite persoane din diferite zone geografice sau contexte culturale.

Huttman și Liner (1978) susțin că noțiunea de calitate a vieții rezidă în realizarea unei vieți agreabile, bazată pe starea de bine personală și socială, pe protecția socială generală și pe progresul social.

Din abordările relatate deducem faptul că calitatea vieții umane este indisolubil legată de percepția subiectivă a individului asupra propriei vieți. Această percepție subiectivă depinde în mare măsură de sentimentul global de bunăstare la momentul dat.

Teoria bunăstării subiective presupune că evaluarea vieții se face continuu, rezultatele fiind proiectate pe o scală simetrică: de la viață foarte bună până la viață foarte rea. Această evaluare include două dimensiuni: cognitivă și afectivă. Cele două variabile sunt puternic intercorelate, întrucât reprezintă aprecierile din perspective diferite ale aceluiași fenomen - propria viață. Având în vedere că calitatea vieții are aceste două dimensiuni, ea a fost conceptualizată de către Andrews și Robinson ca și atitudine. Este important de subliniat că, încadrând-o în această categorie, se atribuie de la bun început calității vieții atât un caracter de variabilitate (deosebind-o de trăsăturile de personalitate, care sunt fixe), cât și de stabilitate (în raport, de pildă, cu stările de spirit, foarte instabile).

Calitatea vieții se referă atât la evaluarea globală a vieții – cât de bună, de satisfăcătoare este viața pe care diferitele persoane, grupuri sociale, colectivități o duc – cât și la evaluarea diferitelor sfere ale vieții. În acest ultim caz avem în vedere calitatea mediului ambiant, calitatea vieții de muncă (sau calitatea umană a muncii), calitatea relațiilor interpersonale și calitatea vieții de familie. Așa cum am precizat, sărăcia și poluarea sunt motivul apariției noului domeniu al calității vieții. Ponderea lor, însă, este diferită: dacă de sărăcie suferă doar un fragment al societății, poluarea, în schimb, degradează calitatea vieții tuturor, fără excepție. Sărăcia este un concept ce capătă configurația numai prin raportare la un anumit context social-economic, afectând doar un procent al populației. Mai mult, sociologii contemporani consideră sărăcia ca formă de patologie socială cosubstanțială societății, asemenea delincvenței și criminalității. Poluarea, însă, este un însoțitor permanent al societății.

În anii 1998-2002, grupul de experți al Comisiei UE pentru elaborarea Standardelor privind calitatea vieții a identificat patru planuri majore, care, în viziunea lor, contribuie la creșterea calității vieții unei persoane: relațiile individului cu mediul; prezența și participarea sa la acțiunile comunitare; opțiunile, preferințele și perspectivele personale; nutriția și sănătatea. Grupul de experți, sub conducerea lui Hansen Bruno (2002), a elaborat conceptul european, în care calitatea vieții se studia numai de pe pozițiile fiziologică și socială, cea economică nefiind luată în considerație. Conform acestei abordări, îmbunătățirea calității vieții se poate realiza acționând în următoarele patru direcții: *nutriție, sănătate, ocupație și mediu.*

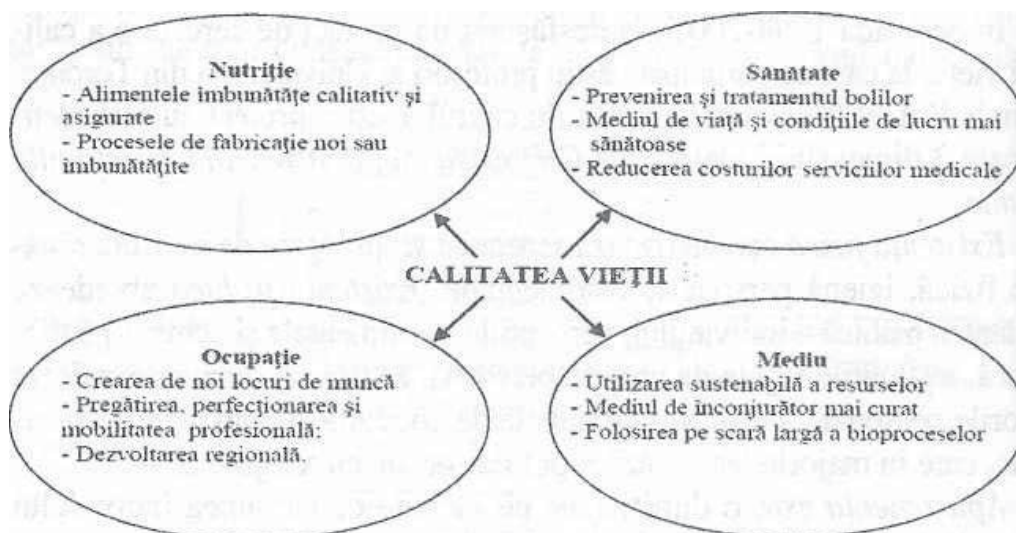

Fig.1. *Calitatea vieții percepută ca o categorie sociopsihologică (modelul Hansen Bruno, 2002)*

După cum putem observa, conceptul de calitate a vieții este unul deosebit de complex având în vedere abordarea acestuia din perspectiva mai multor discipline și dimensiuni, fapt care conduce la imposibilitatea elaborării unei definiții universale. Un aspect este însă foarte important în acest context, și anume: preocupările privind cercetările de calitate a vieții sunt relevante atât pentru cunoașterea funcționării societății în general, cât și pentru elaborarea de strategii de intervenție socială care să vină în sprijinul nevoilor reale ale membrilor societății.

3. Semantica noțiunilor înrudite calității vieții

Analizând paradigma calitatea vieții, este necesar de a delimita semantica termenilor interdependenți și corelați ai acestei noțiuni.

Astăzi atât teoreticienii, cât și practicienii din anumite domenii, specialiștii de diferite profesii etc. utilizează în limbajul uzual noțiunile „*nivel de trai*”, „*stil de viață*”, „*mod de viață*”, „*standard de viață*”, fără a se adânci în sensul veridic al acestor cuvinte „*aliate*”.

1) Deseori calitatea vieții se confundă cu **nivelul de trai**. Deși aceste două concepte la prima vedere par a fi identice, ele totuși sunt diferite după sfera de cuprindere.

În opinia autorilor C. Enache și C. Mecu, „*nivelul de trai*” este un indicator preponderent economic, ce poate fi definit ca reprezentând aspectul cantitativ al satisfacerii nevoilor economice ale unui individ sau ale unei colectivități.

Noțiunea „*nivel de trai*” este sinonimă cu conceptul „*standard de viață*” și exprimă gradul de satisfacere a necesităților umane, specific unei colectivități, grup social, localități sau persoane.

Nivelul de trai este o rezultată imediată a împlinirii complete a personalității fiecărui individ și a societății în întregime. Putem spune, că nivelul de trai reprezintă ansamblul condițiilor materiale, culturale și sociale pe care societatea le pune la dispoziția întregii colectivități. Limitele nivelului de trai depind de nivelul de dezvoltare economică a fiecărei țări, de gradul de participare la crearea bunăstării generale, de capacitățile, aptitudinile și nivelul calitativ al muncii depuse, precum și de dispoziția fiecărei persoane față de sursele de venit.

Standardele de viață sunt un obiect de referință pentru nivelul de trai, implicând atribute cantitative. *Nivel de trai* poate fi ca o noțiune substituibilă pentru noțiunea standard de viață, deoarece standardul este prezentat prin prisma nivelului de trai al populației, de gradul de dezvoltare a unei economii, ce a permis satisfacerea nevoilor materiale la un nivel mai superior decât al populației altor state.

2) Spre deosebire de nivelul de trai care caracterizează aspectul cantitativ al vieții, există o noțiune mult mai culturală– „**stilul de viață**”, care de asemenea se implică în studiul calității vieții. Stilurile de viață sunt modele conform cărora oamenii aleg să trăiască. Ele sunt rezultatul unui total de forțe economice, culturale și sociale care contribuie la dezvoltarea calităților indivizilor.

Stilul de viață definește individul privit ca un întreg, în interacțiune cu mediul său specific. Se poate spune, că stilul de viață poate reprezenta tiparul vieții individului ce se exprimă prin interese, opinii, atitudini.

Conform definiției date de R. Stebbins, *stilul de viață* este „un set distinctiv de paternuri de comportament împărtășite, care este organizat în jurul unui set coerent de interese sau condiții sociale, sau amândouă, care este justificat și explicat printr-un set de valori, atitudini și orientări, și care, în anumite condiții, devine bază pentru o identitate social comună a celor care îl împărtășesc”.

Stilul de viață depinde de: datele individuale (temperament, caracter, nivel de cultură) și de etapa societății postindustriale. Stilul de viață apare ca o variabilă calitativă a felului de organizare a vieții unui individ, efectuându-și toate acțiunile într-un gen specific doar lui prin mai multe combinații de comportament (modelul de îmbrăcăminte, limbajul vorbit etc.).

Comportamentele și practicile ce alcătuiesc un stil de viață pot reprezenta un amestec de obiceiuri, moduri convenționale de acțiune și de asemenea acțiuni raționale. De obicei, stilul de viață se reflectă în atitudinile și valorile individuale. Astfel, stilul de viață este un mijloc de a proiecta o imagine de sine și de a crea simboluri culturale ce rezzonează cu identitatea personală. Cu toate acestea, nu toate aspectele stilului de viață sunt alese în mod voluntar. Cadrul social în care ne naștem sau ne dezvoltăm ca și posibilitățile pe care le putem utiliza ne pot constrânge în alegerea pe care o facem asupra aspectelor din stilul nostru de viață și de asemenea asupra imaginii pe care o proiectăm despre sinele nostru. Stilurile de viață sunt într-o continuă schimbare pe parcursul vieții.

R. Mukherjee Ramkrishna consideră, că standardul de viață și stilul de viață nu sunt altceva decât componente ale modului de viață.

Stilul de viață este modalitatea prin care individul alege să își trăiască viața și acesta se formează în timp, odată cu dezvoltarea personală. Așa dar, pe parcursul vieții trecem prin mai multe stiluri de viață care se formează sau se adoptă în funcție de diferitele stagii ale vieții: copilărie, adolescență, maturitate. Mass-media sunt, de asemenea, factori de influență și cristalizare a stilului de viață, întrucât prezintă prin canalele sale, cu precădere cel audiovizual, diferite stiluri de viață pe care alegem să le adoptăm sau să le respingem. Astfel, nu se poate spune că unui om îi este specific un anumit stil de viață permanent. Acesta își poate modifica felul în care alege să își trăiască viața conform anumitor factori ce au un grad de diversitate foarte ridicat.

3) Modul de viață se referă la o colectivitate, iar stilul de viață poate fi caracteristic atât colectivității, cât și fiecărui individ în particular.

Distincția dintre stil de viață și mod de viață, spre exemplu, nu este foarte clară, unii autorii considerând că cei doi termeni pot fi folosiți alternativ sau că ei descriu anumite trăsături de comportament și atitudine ale indivizilor și ale grupurilor. Spre deosebire de modul de viață ce face referire la felul în care își desfășoară viața anumite grupuri sociale, ce atitudini și comportamente adoptă acele grupuri sociale la un anumit moment dat, stilul de viață este mai degrabă un indicator al opțiunii individuale, făcând referire la strategiile de viață, atitudinile și comportamentele individului.

Modul de viață poate fi divizat în trei tipuri:

- *consumerist* – respectă principiul cumpără-consumă-aruncă;
- *echilibrat* – abundența este controlată prin valori de cultură superioare;
- *ascetic* – bazat pe o filosofie a insuficienței reală sau cultural (Enache C., 2004).

Prin *mod de viață* se înțelege modul în care oamenii își organizează viața cotidiană (în muncă, în familie, în viața civică) și timpul liber; cu alte cuvinte, modul de a se îmbrăca (tipul de haine, și nu modelul), modul de a se hrăni, a locui etc., de a-și realiza dorințele personale în raport cu sistemul de valori și norme dominante în comunitatea respectivă.

Dicționarul de sociologie definește „*modul de viață*”- organizarea vieții membrilor unui grup social, colectivități; ceea ce fac indivizii, modul în care se desfășoară viața lor în condiții sociale date. Conceptul sociologic de mod de viață se referă la viața oamenilor ca un *fapt social* care trebuie descris sistematic, explicat și prezis. Îl găsim utilizat în două perspective metodologice distincte:

a. *O perspectivă accentuat descriptivă* — totalitatea caracteristicilor modului de viață al unei persoane, grup social, colectivitate. De exemplu, modul de viață al românilor în general, sau al muncitorilor români, mai particular, în anul 1993. Există încercări de a se elabora un sistem de indicatori ai modului de viață care să asigure o descriere sistematică cu posibilități de comparare: modul de petrecere a timpului liber, consumul cultural, relații de familie, viața de muncă etc.

b. O perspectivă explicativ-predictivă — pornindu-se de la un factor (condiție) presupus a fi determinant, se încearcă a se determina influența acestuia asupra modului de viață. De exemplu, analiza modul de viață țărănesc, muncitoresc, studentesc, are în vedere influența acestor condiții (de țăran, muncitor, student) asupra modului de viață în asemenea analize se face abstracție de celelalte aspecte ale modului de viață al respectivelor persoane, care nu sunt influențate de factorul respectiv. Un exemplu, este celebra analiză a lui L. Wirth a modului de viață urban (*The Urbanism as a Way of Life*, 1938). Astfel, caracteristicile vieții urbane au asupra vieții indivizilor consecințe ca: segmentarea relațiilor umane, rezervă, indiferență, orientare utilitaristă a relațiilor interpersonale, contacte impersonale, superficiale, tranzitorii și, ca efect global, singurătatea, izolarea orășeanului. Tematica modului de viață are o importanță deosebită în analiza sociologică, contracarând tendința de a trata persoana umană ca un simplu produs al organizării sociale. Modul de viață se referă la un ansamblu de fenomene care, deși puternic determinate de condițiile sociale, sunt ireductibile la acestea, fiind determinate totodată și de logica vieții individului uman. El poate face conexiunea între persoana umană și sistemele sociale. Un loc special îl are modul de viață în cadrul tematicii calității vieții. Aceasta reprezintă o evaluare nu numai a condițiilor de viață, dar și a ceea ce fac oamenii, a modului lor de viață”.

4) În dicționarul de sociologie „**bunăstarea** este starea sau condiția de a face sau de a fi bine”. Noțiunea “bunăstare” (welfare, în limba engleză) este un cuvânt compus și se referă la starea unei persoane, cât și la recondițiile materiale și sociale ale acestei stări. Bunăstarea este acea stare optimă la care aspiră un individ și care îi conferă siguranță. Bunăstarea include două aspecte - *materială și spirituală*.

Termenul este invocat în special atunci când o anumită acțiune e considerată necesară pentru creșterea bunăstării individuale sau de grup — respectiv când bunăstarea este într-o anumită măsură nesigură.

Ca atare, termenul se folosește în primul rând în arena politică, fiind legat în mod intim de conceptul de *nevoi*, deoarece tocmai prin satisfacerea nevoilor se realizează creșterea bunăstării: politicile bunăstării sunt politici proiectate să satisfacă nevoile individuale sau de grup. Nevoile ca problemă politică nu sunt doar acelea legate de supraviețuire, ci și cele pentru o viață moderată sau normală în cadrul societății. Ele nu cuprind numai un nivel minim de venituri pentru hrană și îmbrăcăminte, ci și condiții adecvate de locuire, educație, îngrijire a sănătății și posibilități de angajare (deși aceasta din urmă nu este întotdeauna inclusă). Modalitatea exactă și măsura în care sunt satisfăcute aceste nevoi variază de la o societate la alta. În general, în decursul secolului XX, rolul statului în satisfacerea nevoilor de bunăstare în societățile industriale avansate a crescut. Totuși, în ultimul deceniu sau chiar mai înainte, într-o serie de societăți occidentale s-au făcut unele reduceri de cheltuieli în programele de stat destinate bunăstării, concomitent

cu o privatizare crescândă a serviciilor în acest domeniu și cu sprijinirea unor alocări private depinzând mai degrabă de capacitatea de a plăti decât de nevoi.

În literatura de specialitate se diferențiază trei tipuri de bunăstări:

a) *bunăstarea socială* (“social welfare”), care în sens larg se referă la furnizarea sau primirea (recepționarea) colectivă a bunăstării;

b) *bunăstarea economică* (“economic welfare”), care descrie în special acele forme ale bunăstării asigurate prin intermediul mecanismelor pieții sau al economiei oficiale;

c) *bunăstarea de stat* (“stat welfare”), care se referă la asigurarea bunăstării sociale prin intermediul statului. O definiție a statului bunăstării o da Wilensky (1975) care afirma: “Esența statului bunăstării este garantarea guvernamentală a unor standarde minime privind venitul, alimentația, sănătatea, educația și locuința, asigurate fiecărui cetățean ca drepturi sociale”. Legat de această definiție Harold Wilensky face 10 ani mai târziu următoarea precizare: “... cele mai multe din aceste garanții, adesea cuprinse sub denumirea de securitatea socială au luat forma unei asigurări sociale contra riscului de bază ale vieții industriale”. El considera, că standardele minime de viață (venit, alimentație, sănătate, educație și locuința) nu pot fi periclitate decât în cazul pierderii veniturilor, deci la persoanele rămase fără loc de muncă.

Deși noțiunea de bunăstare are ca element central individul, ale cărui nevoi sunt mai mult sau mai puțin satisfăcute la diferite niveluri ale bunăstării, aceasta a devenit un obiectiv esențial și la nivel de stat, guvern, organizații politice și organisme internaționale. Acestea se ocupă în primul rând de bunăstarea economică, datorită faptului că de ea se leagă, într-un fel sau altul, orice problemă a unei societăți, dar printre obiectivele lor se numără și cele legate de protecția socială, sistemul de asigurări sociale, sănătate, cultură și învățământ, de care depinde obținerea aceluși optim pe care îl numim bunăstare.

La nivel individual, bunăstarea depinde de numeroase elemente dintre care cele mai importante sunt veniturile, nivelul consumului, siguranța socială, aspecte personale precum gradul de cultură și educație (care generează anumite nevoi spirituale), familie, sănătate etc.

Toate acestea se modelează în funcție de sistemul nevoilor individuale, dependente de mediul social la care individul se raportează, nivelul de satisfacție depinzând în mod direct de poziția în cadrul ierarhiei sociale. Acest fapt dovedește aspectul accentuat subiectiv al aprecierii bunăstării individuale.

În general, e acceptată ideea că, bunăstarea generală este suma bunăstării individuale. O creștere a bunăstării generale e considerată orice ameliorare a bunăstării unui individ care nu duce la reducerea bunăstării altui individ.

Astfel, bunăstarea se constituie ca o modelare a sistemului de nevoi potrivit cadrului social -economic în care este integrat individul (proprietate, nivel al consumului, starea materială în ierarhia societății etc.).

Bunăstarea socială se definește prin capacitatea de satisfacere a preferințelor individuale ale membrilor unei colectivități. Bunăstarea poate fi abordată și dintr-o perspectivă sistemică, din care sistemul bunăstării națiunii este văzut ca fiind compus din două subsisteme:

- a) subsistemul nivelului de trai material, în componența căruia intră consumul de bunuri alimentare și nealimentare, precum și consumul de servicii;
- b) subsistemul nivelului cultural al populației, care cuprinde instrucția publică, sănătatea publică, activitățile din domeniul cultural și al artei.

Acestea sunt în mod direct influențate de sistemul avuției naționale și de sistemul cercetării științifice și dezvoltării tehnologice.

O altă abordare își are punctul de plecare în definiția bunăstării individuale. Aceasta, după Nicholas Barr are trei componente:

- bogăția fizică constituită din bunuri durabile;
- bogăția financiară include acțiuni, obligațiuni și conturi bancare;
- capitalul uman este și el tot o formă de bogăție, întrupată în indivizi ca rezultat al învățării și pregătirii, având două surse diferite: pe de o parte este rezultatul investiției trecute în educație și pregătire (ceea ce majoritatea oamenilor înțeleg prin capital uman), iar pe de altă parte reprezintă rezultatul talentului natural.

Fiecare tip de bogăție are ca rezultat un venit (beneficiu material sau nematerial, avantaj obținut de pe urma a ceea ce individul posedă), iar toate aceste trei tipuri de bogăție împreună reprezintă bunăstarea individuală.

Astfel, bogăția fizică produce venituri non – bănești sub forma serviciilor (exemplu: locuința), dar poate produce și venituri bănești (o casă prin închiriere). Bogăția financiară produce venituri bănești (exemplu: dobânda).

Capitalul uman produce venituri în mai multe forme. Pornind de la ideea că un individ își împarte timpul între muncă și odihnă sau timp liber, capitalul uman produce venituri în ambele situații.

Când individul muncește, utilizarea capitalului uman are ca rezultat obținerea unui venit bănesc (exemplu: salariul), dar și un venit non-bănesc ca satisfacția obținută prin muncă (care poate fi pozitivă sau negativă). Când nu muncește, utilizarea propriului capital uman generează un avantaj care nu este de natură bănească - petrecerea timpului liber (care de asemenea poate avea o conotație pozitivă sau negativă), dar și un venit sub forma producției proprii.

O măsurare corectă și cuprinzătoare a venitului național va trebui să includă atât veniturile bănești, cât și cele de altă natură.

Pentru măsurarea bogăției la nivel național se folosește funcția bunăstării sociale care este o relație explicită între bunăstarea globală și bunăstarea indivizilor care formează societatea:

$$W = W(y_1, y_2, \dots, y_n)$$

unde W este bunăstarea socială, iar y_1, \dots, y_n măsoară bunăstarea individuală a fiecăruia dintre cei n membri ai societății.

Bunăstarea și sărăcia

Un alt aspect studiat în ultima perioadă este problema sărăciei. Cu toate măsurile luate, se constată, că totuși sărăcia există și se extinde, având ca principală sursă de generare și susținere modul de distribuție și redistribuire a veniturilor.

Datorită repartizării inegale a veniturilor sunt generate situații în care fiecare om, datorită șanse sale, se confruntă cu inegalitatea socială a șanselor. Această inegalitate a șanselor este rezultatul acțiunii pieței, a concurențelor, modului de integrare în societate.

Inegalitatea socială, abordată în paralel cu dreptatea socială, este insuficient controlată și verificată, conducând la sărăcie (un mod de viață considerat a fi sub nivelul de subzistență). În consecință, de multe ori, libertatea economică se transformă într-o libertate care incită la progres și stabilitate pe termen lung.

Inegalitatea socială și sărăcia pot fi măsurate cu ajutorul a doi indicatori:

- indicatorul standardului de viață care se referă la venit și consum;
- indicatorul calității vieții care se referă la speranța de viață, sănătate, calitatea hranei, educație și participarea la activitatea culturală.

Indicatorul calității vizează efectele standardului de viață, respectiv posibilitățile de folosire a măsurilor economice și neeconomice.

Cei doi indicatori stau la baza determinării numărului de săraci și a gradului de sărăcie.

Pentru măsurarea sărăciei se folosesc mai multe tipuri de indicatori.

1. **Nivelul veniturilor.** Acesta diferă de la o țară la alta și se referă la necesitățile minime precum și la situarea sa sub nivelul minim de trai. De aceea pentru a înțelege mai bine conținutul indicatorului nivelului veniturilor, se folosesc patru concepte ajutătoare:

- a) minimum de viață;
- b) minimum de subzistență;
- c) minimum social;
- d) pragul de sărăcie.

Minimum de viață – este definit în funcție de interesele politice și de obiectivele etapei.

Minimum de subzistență – este acel nivel al veniturilor care presupune satisfacerea nevoilor esențiale pentru supraviețuire (acesta este pragul absolut al sărăciei).

Minimum social – este nivelul minim al veniturilor individului sau al familiei, insuficient pentru a acoperi nevoile minime ale fiecărui individ, luând în considerație sexul și vârsta.

2. **Nevoile minime de viață.** Acest indicator se referă la următoarele categorii de nevoi:

- *nevoi fiziologice* (care vizează menținerea vieții și capacității de muncă);
- *nevoi admise* (vizează nevoile minime ce se satisfac cu bunuri și servicii);
- *nevoi sociale.*

3. **Pragul absolut al sărăciei.** Acest indicator exprimă nivelul venitului sub nivelul minim social, cunoscut ca “minim de subzistență”.

De obicei, sărăcia este considerată un fenomen cu existență permanentă, elastică și care coexistă cu civilizația și belșugul.

Bunăstarea fizică

Bunăstarea este definită drept prosperitate, înflorire, stare de bine și reprezintă nivelul de exprimare a satisfacției. Ea încununează toate evaluările diferitelor aspecte ale vieții personale, ale schimbărilor și rezultatelor lor, ale condițiilor favorabile care asigură desfășurarea vieții.

Bunăstarea, aspirație și efect, este în esență echilibrul între minte, corp și spirit, obținut în urma acțiunii tuturor factorilor determinanți, pentru menținerea sănătății, asigurarea prosperității și fericirii personale.

Abordată prin prisma sănătății, bunăstarea este o combinație reușită a tuturor tipurilor de sănătate, fiind asemuită cu un tablou complex al vieții, în care componentele se regăsesc în echilibru.

Bunăstarea – proces de devenire, direcționat spre progres – solicită clarificări și decizii în scopul obținerii celor mai bune proporții între planul fizic, mental, emoțional, ambiental și social în contextul social dat pentru o existență de succes.

Bunăstarea fizică subordonează următoarele aspecte: ***gândirea, respirația, hidratarea, nutriția, exercițiul fizic, odihna (somnul).***

1.Gândirea – prezentă în toate activitățile umane, are un rol foarte important în conducerea acțiunilor în practicarea exercițiilor fizice. Gândirea este definită ca proces psihic de reflectare generalizată a realității de către creier, prin mijlocirea cuvântului și a cunoștințelor anterioare, pe baza datelor furnizate de către simțuri și de activitatea practică a omului. Calitățile cele mai de seamă ale gândirii, care trebuie educate în procesul instruirii, sunt:

- caracterul critic al gândirii – se manifestă în felul cum sunt apreciate fenomenele, situațiile și rezolvările diferitelor probleme. Gândirea trebuie să fie viguroasă, să se bazeze pe fapte și pe situații verificate, să țină seama de posibilitățile reale;

- suplețea gândirii îl caracterizează pe omul care nu-și leagă modul de comportare sau modul de rezolvare a anumitor probleme, de idei preconcepute, de idei șablon. Suplețea presupune adaptarea gândirii la situații variate în vederea găsirii soluțiilor;
- lărgimea gândirii constă în priceperea de a cuprinde dintr-o dată întregul ansamblu de probleme, de a avea perspective largi;
- rapiditatea gândirii este o însușire a gândirii care constă în rezolvarea imediată a problemelor.

Gândirea pozitivă, ca formă a gândirii, este o atitudine mentală cu ajutorul căreia reușești să depășești obstacolele și să îți îndeplinești visele. Este o atitudine mentală datorită căreia obții rezultate bune și excelente. O gândire pozitivă anticipează fericirea, bucuria, sănătatea și rezultatele satisfăcătoare pentru fiecare situație și acțiune. Gândirea pozitivă nu înseamnă optimism gratuit, superficialitate în abordarea problemelor sau indiferență, ci este un mod de a înțelege și de a te bucura de viață, după o sumă de principii realiste și corecte față de tine însuși. Astfel, gândirea pozitivă ajută la ameliorarea stresului, boala nevăzută care afectează majoritatea oamenilor activi, conducând astfel la îmbunătățirea stării fizice și psihice.

Mintea e aceea care face rău sau bine, care te face fericit sau nefericit, bogat sau sărac”, spunea Edmund Spencer.

2. Respirația

Deși fără respirație nu există viață, omul nu acordă suficientă atenție actului respirator, care este indisolubil legat de noțiunea de „a fi”, „a exista”.

Ritmul civilizației actuale a determinat o mai mare superficialitate în privința atenției acordate procesului reflex al vieții care este respirația.

Respirația superficială și incorectă reduce vitalitatea, predispune la îmbolnăviri și micșorează randamentul în toate sferile de activitate.

Primul pas spre o respirație corectă este stăpânirea acesteia, controlul ei conștient, transformarea respirației dintr-un act reflex într-un act conștient voluntar. Acest control presupune două aspecte: respirația pe nas (în timpul exercițiilor speciale de respirație) și ritmarea acesteia. În cadrul ritmării respirației, un loc aparte îl are apneea voluntară.

Cercetări științifice și observații empirice au demonstrat că apneea voluntară are un efect pozitiv asupra funcției respiratorii prin: amplificarea mișcărilor respiratorii, apariția hiperventilației secundare compensatorii, creșterii rezistenței centrilor respiratorii, purificarea aerului rezidual.

Având o respirație corectă vom observa o îmbunătățire a posibilităților de concentrare eficientă asupra activităților desfășurate.

Calitatea aerului și respirația sunt elemente determinante ale calității vieții, orice viciere a lor având efecte negative pentru ființa umană, determinând tulburări somatice și psihice.

Aerul din marile orașe (ca efect al industrializării și al intensificării traficului), conține o serie de poluanți, dintre care cei mai frecvenți întâlniți sunt oxizii de azot, bioxidul de sulf, monoxidul de carbon, plumbul, compușii organici volatili, particulele în suspensie etc.

În general, pentru locuitorii marilor orașe se recomandă:

- realizarea de exerciții fizice numai în zone cu grad redus de poluare;
- în cazul creșterii nivelului de poluare al aerului se recomandă evitarea activităților fizice în oraș, mai ales când activitatea solară este maximă;
- realizarea activităților fizice, mai ales dimineața, foarte devreme;
- evitarea locurilor unde se fumează.

3. Hidratarea

Apa este un element vital. Energia extrasă din apă este deosebit de importantă, atât pentru supraviețuire, cât și pentru echilibrarea energetică. Ca factor vital, este implicată într-un mod hotărâtor și în procesul dezvoltării și optimizării psihice.

Pentru ființa umană, de-a lungul întregii vieți, hidratarea este una dintre condițiile menținerii formei fizice și psihice (alături de mișcare și socializare). O mare parte din greutatea corpului nostru este datorată apei. Aceasta este variabilă în funcție de vârstă și sex. Între cantitatea de apă și grăsimi este un raport invers proporțional. La sugar, aproximativ 65% din greutatea corpului este datorată apei. Pe măsura creșterii și acumulării de grăsimi, procentul de apă scade: la 50% la femei și 60 % la bărbați. Se consideră că fiecare adult normal are în corp o cantitate de apă de 40-42 l de apă.

Apa trebuie considerată cel mai important aliment. Dacă aceasta este „mestecată”, nu băută, poate duce la asimilare de energie. Se consideră că pentru buna funcționare a organismului este necesar să se bea cel puțin 2 l de apă pe zi.

4. Alimentația (nutriția) are maximă importanță în îmbunătățirea stilului de viață.

„Suntem ceea ce mâncăm” este un vechi proverb, care, în zilele noastre, când hrana este tot mai artificializată, capătă noi valențe.

Organizarea științifică a alimentației reprezintă un important factor de optimizare fizică și psihică. În acest mod, se poate realiza un aport de informație și energie la nivelul sistemului, ceea ce influențează profund creșterea și regenerarea organismului, nivelul și dinamica lui energetică, sănătatea, echilibrul fizic și mental.

Se pot face câteva observații cu caracter general, în legătură cu calitatea hranei și a alimentației:

- fiecare aliment asimilat influențează starea de sănătate și echilibrul, putând regla sau perturba funcționarea organismului;
- alimentele ce alcătuiesc hrana trebuie să fie cât mai apropiate de natură;

- organismul asimilează cel mai bine alimentele ce aparțin mediului natural în care trăiește;
- mesele trebuie luate regulat, funcție de programul de viață.

5. Exercițiul fizic – parte componentă a tipologiei exercițiului, este definit ca fiind „actul motric repetat sistematic, care constituie mijlocul principal de realizare a sarcinilor educației fizice și sportului”. Exercițiul fizic este integrat în activitatea fizică.

Practicarea exercițiilor fizice reprezintă mijlocul cel mai la îndemână, care influențează în mod real și benefic starea de sănătate. Astfel, sunt evidențiate efecte privind: armonia corporală și a segmentelor, menținerea parametrilor optimi ai funcțiilor vitale ale organismului, asigurarea suportului fizic necesar îndeplinirii atribuțiilor profesionale și sociale, dezvoltarea unui registru motric necesar activităților profesionale, sociale și de loisir, dezvoltarea unor calități din sfera personalității (perseverență, autoconducere, autocontrol, sociabilitate), schimbarea mentalității legate de efort și includerea practicării exercițiilor fizice în stilul de viață, obținerea/menținerea condiției fizice, menținerea stării de sănătate la nivel optim, inducerea unei stări generale de bine și mărirea gradului de satisfacție.

Practicarea exercițiilor fizice are menirea de a contribui substanțial la eliminarea sau diminuarea deficiențelor legate de concentrarea atenției, susținerea motivației, controlul emoțiilor, controlul comportamentului, controlul stresului, planificarea și organizarea activității, învățare, creativitate, opțiuni, decizii.

Din cele prezentate mai sus se desprinde clar necesitatea elaborării și aplicării unor programe de exerciții, ca opțiuni atractive pentru individ, menite să stopeze deteriorarea calității vieții.

6. Odihna (somnul)

În cadrul refacerii spontane (naturale), somnul profund, odihnitor are rol deosebit asupra capacității fizice și intelectuale. În somn, inhibiția de protecție iradiată pe scoarța cerebrală induce regenerarea celulelor nervoase. După Schneider, somnul nu reprezintă o perioadă pasivă a ciclului nictemeral, ci o perioadă de refacere a organismului, în general, și a sistemului nervos în special, cu o importantă componentă activă anabolică și organizatoare.

Somnul lent are rol reparator, odihnitor, restaurator și fortifiant; joacă o importantă funcție de creștere și reînnoire a țesuturilor corporale, în general, și un deosebit rol în sinteza proteică. Somnul este indispensabil pentru restaurarea ionică, metabolică și proteică a neuronului, pentru stabilirea memoriei de scurtă și de lungă durată.

Sănătatea fizică este în strânsă legătură cu bunăstarea fizică și se referă la starea organismului și la răspunsurile acestuia în fața vătămărilor și a bolii. Pentru menținerea unei condiții fizice bune, a unei sănătăți fizice este important să adoptăm acele conduite ce

ne conferă o bunăstare fizică. De exemplu, evitarea țigărilor, a consumului de alcool, alimentația moderată sunt doar câteva obiceiuri ce asigură o bună sănătate fizică. Exercițiile fizice adecvate, un efort cât și un repaos echilibrat, menținerea unei greutate normale și alegerea inteligentă a hranei, evitarea abuzurilor alimentare în timpul sărbătorilor și a evenimentelor ne ajută, de asemenea să ne menținem starea de sănătate a organismului.

O persoană trebuie să acorde atenție mesajelor trimise prin simțurile organismului asupra a ceea ce el are mai multă nevoie, odihna sau diferite alimente, ca să enumerăm câteva exemple și să răspundă la aceste mesaje într-un mod adecvat, coerent. Aptitudinile fundamentale de auto-îngrijire pot ajuta persoanele să-și soluționeze micile probleme de sănătate. Sănătatea și bunăstarea sunt întotdeauna asociate. Pentru atingerea celei din urmă este absolut necesară intervenția activă a individului și societății în sensul acțiunii factorilor determinanți ai bunăstării (interni și externi).

Această intervenție se face prin programe ample concepute pe baza unor cercetări longitudinale și vizează monitorizarea sănătății, mediul curat și sănătos, socializarea și integrarea socială, activitatea fizică, cu accent pe exercițiile profilactice și curative, alimentația, stresul și controlul lui, aportul credinței, moralitatea etc., astfel încât să aibă ca rezultat ameliorarea calității vieții.

4. Teorii privind calitatea vieții

Pentru înțelegerea conceptului de calitate a vieții, sunt formulate o serie de teorii care pornesc de la explicarea naturii umane. În acest context putem vorbi despre **teoria universalistă (teoria U)**, conform căreia sistemul de criterii de evaluare este universal, respectiv **teoria particularistă (teoria P)**, conform căreia sistemul de criterii de evaluare este diferit în funcție de anumite contexte (Zamfir et al., 1984; Milicenco, 2006).

Tabelul 1. *Teorii generale privind calitatea vieții*
(adaptare după Zamfir et al., 1984 și Milicenco, 2006)

Teorie	Particularități
teoria universalistă (teoria U)	Sistemul criteriilor de evaluare este universal, același pentru toți oamenii, toate perioadele și locurile. Un aspect relevant, conform acestei teorii, este faptul că necesitățile umane sunt universale. În raport cu un set de criterii universale, invariabile, putem stabili nivelul calității vieții la un moment dat. Una dintre cele mai cunoscute teorii ale progresului social pornește de la presupunerea că, în timp ce societatea umană asigură condițiile satisfacerii necesităților umane, gradul satisfacerii acestora

	reprezintă progresul. În acest context, calitatea vieții devine o măsură a progresului. Diferitele societăți devin comparabile din perspectiva calității vieții pe temeiul criteriilor de evaluare comune.
teoria particularistă (teoria P)	<p>În funcție de condițiile concrete istorice, sistemul criteriilor de evaluare este diferit. Această teorie accentuează variația necesităților umane. Variante ale teoriei:</p> <p>A. Tipuri de necesități universale, care au un conținut variabil (întotdeauna omul va avea aceleași tipuri de necesități: hrană, îmbrăcăminte, locuință, securitate, relații umane pozitive, realizări personale etc.), dar condițiile organizării sociale induc variații în modalitatea de constituire a acestora;</p> <p>B. Modelul evoluționist al necesităților umane (omul nu este o existență constantă, ci evoluează concomitent cu societatea, necesitățile sale evoluând - K. Marx);</p> <p>C. Modelul pluralist al sistemului necesității umane (omul evoluează într-o pluralitate de direcții în funcție de condițiile concrete ale existenței sale sau de propriile opțiuni). Analiza calității vieții trebuie realizată cu referire la tipul de societate.</p>

După cum putem observa în tabelul prezentat anterior, există teorii care pornesc de la considerentul, că sistemul criteriilor de evaluare a calității vieții este universal, calitatea vieții putând fi comparată în diferite societăți prin intermediul unor criterii de evaluare comune - teoria universalistă și teorii conform cărora sistemul criteriilor de evaluare trebuie să fie diferit, analiza calității vieții putând fi realizată cu referire la tipul de societate - teoria particularistă.

Un alt exemplu de abordare este cel din perspectiva fundamentelor biologice, elementare ale existenței umane și ale manifestărilor specifice umane. Amintim aici **teoria lui Maslow**, care se constituie pornind de la teoria motivației. Această teorie are ca element central necesitățile (nevoile) umane, având pe de o parte structurată o tipologie a acestora, iar de cealaltă parte ierarhizarea lor. În încercarea de a realiza o tipologie a necesităților umane se pornește de la considerentul, că există o multitudine de necesități care apar drept condiție pentru funcționarea sistemului social-uman (Milicenco, 2006).

Maslow realizează o ierarhie a nevoilor, structurată pe *trei nivele*:

- la baza piramidei găsim necesități fiziologice (hrană, îmbrăcăminte, somn etc.), de securitate, de dragoste (afecțiune și apartenență), respect;
- la mijlocul piramidei apar nevoia de cunoștințe și cea de a înțelege,
- iar în vârful piramidei nevoia de autoactualizare și de a fi parte integrantă a lumii.

Maslow considera, că o persoană poate fi cu adevărat fericită dacă toate cele opt nevoi sunt satisfăcute (Ventegodt et al., 2003). Existența umană evoluează, se dezvoltă

odată cu realizarea/satisfacerea acestor categorii de nevoi. Evaluarea vieții individului se face luând în calcul aspectele legate de satisfacerea sau nesatisfacerea nevoilor acestuia.

Într-o altă abordare, calitatea vieții înseamnă o viață bună, iar o viață bună înseamnă același lucru cu a trăi o viață de calitate. Ventegodt et al. (2003), în încercarea de a defini conceptul de calitate a vieții sau viață bună, pun în discuție o serie de elemente. Aceștia pornesc de la delimitarea calității vieții în trei părți componente, fiecare dintre acestea preocupându-se de un aspect important al unei vieți bune:

- *calitatea subiectivă a vieții*, care surprinde percepția persoanelor în legătură cu cât de bună este viața pe care o trăiesc;

- *calitatea existențială a vieții*, care înseamnă cât de bună este viața cuiva la un nivel mai profund;

- *calitatea obiectivă a vieții*, care înseamnă cum este percepută viața cuiva de către cei din afară. O serie de teorii stau la baza acestor concepte. Autorii numesc acest spectru „*teorii integrative ale calității vieții*”. Pornind de la aceste teorii, când se vorbește despre calitatea subiectivă a vieții, autorii fac referire de fapt la starea de bine, satisfacția cu viața, fericire și sensul vieții, iar când vorbim despre calitatea obiectivă a vieții, se face referire la factorii obiectivi (normele culturale), satisfacerea nevoilor, realizarea potențialului vieții și ordinea biologică (figura 2).

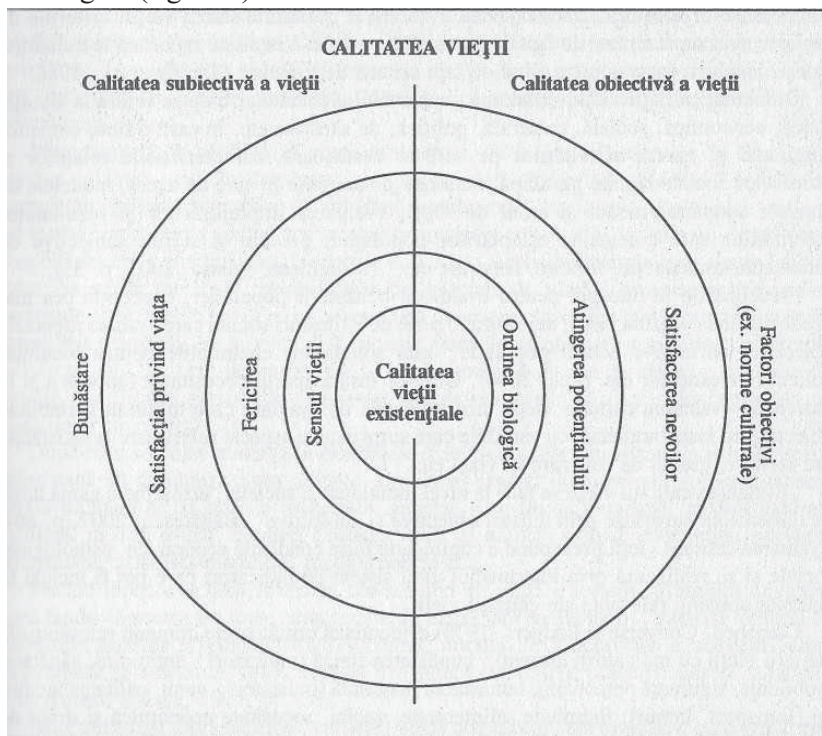

Fig. 2. Teorii integrative ale calității vieții (Ventegodt et al., 2003)

După cum putem observa în figura prezentată, putem identifica trei părți care intră în componența conceptului de calitate a vieții. Dintre acestea, două vizează aspecte exterioare individului - calitatea subiectivă a vieții și calitatea obiectivă a vieții, iar una vizează aspectele interne, și anume calitatea existențială a vieții. Între elementele de suprafață și cele de interior există o strânsă legătură redată prin bunăstare, satisfacție și armonie.

Aplicații practice

1. Elaborarea unui Tabel sintetizat al conceptelor privind calitatea vieții.
2. Prezentarea interconexiunii conceptelor nivel de trai, stil de viață, mod de viață, bunăstare.
3. Elaborarea eseului „Calitatea vieții în Republica Moldova”.

Tema 5. DIMENSIUNI ȘI INDICATORI AI CALITĂȚII VIEȚII. EVALUAREA CALITĂȚII VIEȚII

1. Dimensiuni și indicatori ai calității vieții

Indiferent pe care dintre teoriile analizate anterior punem accent, putem accepta o anumită variație a criteriilor de evaluare. Pentru fiecare societate, grup social, cultură etc., este necesar a se specifica criteriile de evaluare proprii. Analiza calității vieții este important să se realizeze atât în plan cantitativ, evaluându-se în ce măsură starea vieții corespunde cu necesitățile umane, cât și calitativ, evaluându-se aici modurile de viață. În structura calității vieții pot fi incluse două elemente:

- a) o stare –“viața”oamenilor așa cum este reala un moment dat și
- b) un set de criterii de evaluare (valori) în raport cu care starea vieții este evaluate ca fiind bună sau nu.

Pentru construirea conceptului de calitate a vieții este important să luăm în calcul ambele elemente. Analizând cele specificate anterior, putem spune că obiectul evaluării este starea vieții, în cadrul căreia putem identifica mai multe domenii: familia, locul de muncă, participarea la viața socială, petrecerea timpului liber etc., care la rândul lor pot avea mai multe părți componente. Primul pas este cel al identificării domeniilor și componentelor acestora. Dacă obiectul evaluării îl constituie starea vieții, criteriile de evaluare sunt reprezentate de fapt de necesitățile umane. Viața este raportată la trebuințe, valori, idealuri, toate acestea fiind de fapt criterii de evaluare (Zamfir, 1984).

***Domeniul calității vieții** reprezintă „ansamblul elementelor care se referă la situația fizică, economică, socială, culturală, politică, de sănătate etc. în care trăiesc oamenii, conținutul și natura activităților pe care le desfășoară, caracteristicile relațiilor și proceselor sociale la care participă, bunurile și serviciile la care au acces, modelele de consum adoptate, modul și stilul de viață, evaluarea împrejurărilor și rezultatelor activităților care corespund așteptărilor populației, precum și stările subiective de satisfacție/insatisfacție, fericire, frustrare etc.” (Mărginean, Bălașa, 2005).*

Preocupările de început pentru evaluarea bunăstării populației, concepția cea mai veche privind calitatea vieții, au utilizat o serie de indicatori sociali care evaluau aspectele obiective, normative pentru populație: rata șomajului, cheltuielile pentru locuință, volumul investițiilor etc. (Pah, 2000). Ulterior însă a apărut necesitatea raportării și la individ în evaluarea calității vieții. Instrumentele de evaluare care măsurau variabilele obiective au fost completate cu variabile care surprindeau aspecte referitoare la satisfacție sau fericire, gradul de realizare în viață etc.

„Evaluarea calității vieții se face la nivel individual și societal, urmărind o gamă largă de dimensiuni surprinse prin măsuri obiective și subiective” (Băltătescu, 2007). Evaluarea calității vieții presupune o combinație între condițiile economice, psihologice, sociale și se realizează prin intermediul unui sistem de indicatori care pot fi incluși în anumite domenii relevante ale calității vieții.

Campbell, Converse și Rodgers (1976) evidențiază următoarele *domenii relevante ale calității vieții cu indicatorii aferenți*:

- bunăstarea fizică (indicatori: aptitudini, sănătate, mobilitate, siguranță personală);
- bunăstarea materială (indicatori: venit, calitatea locuinței, transport, bunuri, intimitate, alimentație, vecini, securitate economică și drept de proprietate);
- bunăstarea socială (indicatori: relații personale, implicare comunitară, viață de familie, rude, participare la evenimente, acceptare și sprijin, prieteni/relații sociale);
- bunăstarea emoțională (indicatori: efectivitate, statut/respect, sănătate mintală/stres, credințe religioase, realizări personale, încredere, stimă de sine);
- bunăstarea productivă (indicatori: competență, loc de muncă, viața în familie și gospodărie, productivitate și contribuție, independență, timp liber, educație) (apud Pah, 2000).

O altă abordare (Brown, Brown, 2003) evidențiază trei mari *domenii ale vieții*: „a fi”, „a aparține” și „a deveni”. Pentru aceste domenii autorii identifică o serie de subdomenii: nivelul fizic (corp și sănătate), nivelul psihologic (gândire și sentimente), nivelul spiritual (credințe și valori), apartenența fizică (condiții de locuit, loc de muncă etc.), apartenența socială (persoanele din viața noastră), apartenența de comunitate (resursele din mediu), realizarea în domeniul practic, petrecerea timpului liber și dezvoltarea optimă.

Mărginean (2006) utilizează cinci dimensiuni, cu *indicatorii aferenți*, în cercetarea privind calitatea vieții: condiții de viață (indicatori obiectivi: posesia de proprietăți, posesia bunurilor de folosință îndelungată, veniturile, cheltuielile etc., și *subiectivi*: aprecierea veniturilor actuale comparativ cu cele din anii trecuți, bunăstarea gospodăriei etc.), mediul social (relațiile cu vecinii, accesibilitatea la formele de învățământ, asistența medicală,

posibilitățile de afirmare în viață, respectarea drepturilor personale etc.), mediul politic (satisfacția față de viața politică din țară, conducerea țării, activitatea primăriei etc.), viața profesională (șansele de obținere a unui loc de muncă, satisfacția față de locul de muncă etc.), viața personală (starea de sănătate, relațiile de familie, securitatea personală, satisfacția față de realizările în viață, satisfacția față de viața de zi cu zi etc.).

În studiul calității vieții urmărim o serie de particularități: dezvoltarea personalității sociale a individului, efectele socializării, modul de viață, stilul de viață și aspirațiile de auto-realizare (Vasile, 2010).

Indicatori ai calității vieții - Rebedeu, Zamfir (1982):

1. Indicatori obiectivi:

- 1.1. Nivel de trai;
- 1.2. Materialul, bunăstarea;
- 1.3. Venitul mediu;
- 1.4. Muncă și timp;
- 1.5. Asistență medicală;
- 1.6. Starea de sănătate a populației;
- 1.7. Gradul de acces la serviciile sociale;
- 1.8. Forma și nivelul de asistență socială.

2. Indicatori subiectivi:

- 2.1. Fericirea individuală;
- 2.2. Satisfacția în muncă;
- 2.3. Grad de auto-realizare etc. (Sandu A., 2016)

Astfel, printre **indicatorii calității vieții**, putem enumera:

1. *Bunăstarea emoțională* (psihică), ilustrată prin indicatori precum: fericirea, mulțumirea de sine, sentimentul identității personale, evitarea stresului excesiv, stima de sine (self-esteem), bogăția vieții spirituale, sentimentul de siguranță.

2. *Relațiile interpersonale*, ilustrate prin indicatori precum: a te bucura de intimitate, afecțiune, prieteni și prietenii, contacte sociale, suport social (dimensiunile suportului social).

3. *Bunăstarea materială*, ilustrată prin indicatori precum: proprietate, siguranța locului de muncă, venituri adecvate, hrană potrivită, loc de muncă, posesie de bunuri (mobile – imobile), locuințe, status social.

4. *Afirmarea personală*, care înseamnă: competență profesională, promovare profesională, activități intelectuale captivante, abilități/deprinderi profesionale solide, împlinire profesională, niveluri de educație adecvat profesiei.

5. *Bunăstarea fizică*, concretizată în sănătate, mobilitate fizică, alimentație adecvată, disponibilitatea timpului liber, asigurarea asistenței medicale de bună calitate, asigurări de sănătate, activități preferate interesante în timpul liber (hobbyuri și satisfacerea lor), formă

fizică optimă sau fitness, concretizată în cei patru S: strenght – forță fizică, stamina – vigoare sau rezistență fizică, suppleness – suplețe fizică și skills – îndemânare sau abilitate fizică.

6. *Independența* înseamnă autonomie în viață, posibilitatea de a face alegeri personale, capacitatea de a lua decizii, autocontrolul personal, prezența unor valori și scopuri clar definite, autoconducerea în viață.

7. *Integrarea socială* se referă la prezența unui status și rol social, acceptarea în diferite grupuri sociale, accesibilitatea suportului social, climat de muncă stimulat, participarea la activități comunitare, activitatea în organizații neguvernamentale, apartenența la o comunitate spiritual-religioasă.

8. *Asigurarea drepturilor fundamentale ale omului*, cum sunt: dreptul la vot, dreptul la proprietate, la intimitate, accesul la învățatură și cultură, dreptul la un proces rapid și echitabil etc.

După cum se poate observa în exemplele date, domeniile/dimensiunile și indicatorii, chiar dacă au denumiri puțin diferite, urmăresc practic să surprindă aceleași aspecte legate de viața de zi cu zi a oamenilor, aspecte care țin de persoană, mediul natural, locuința, mediul social, familie, calitatea vieții de muncă, resurse economice, servicii, învățământ, asistență medicală, mediul politic etc.

Făcând referire la complexitatea conceptului de calitate a vieții, Mărginean evidențiază faptul, că acesta are toate caracteristicile unui „fapt social total”, datorită faptului că surprinde aspecte privind întreaga societate, modul de funcționare a acesteia, viața individuală și colectivă, toate acestea din punct de vedere obiectiv, dar și subiectiv.

Așa cum a mai fost specificat, calitatea vieții este un concept evaluativ, care urmărește să evidențieze toate aspectele la care s-a făcut referire anterior. În acest context, măsurarea ar putea fi împărțită în două grupe: *măsurarea externă*, ceea ce înseamnă măsurarea condițiilor structurale care influențează individual (adesea ne referim aici la indicatorii sociali), și *măsurarea internă*, ceea ce înseamnă că indicatorii se bazează pe percepția respondentului referitoare la situația personală de viață (aici ne referim la măsurarea stării sociale de bine) (McLeod, 2008).

În concepția lui Campbell (1976), calitatea vieții poate fi analizată în termenii a două mari *dimensiuni* - *obiectivă* și *subiectivă* (Liao, 2009). *Dimensiunea obiectivă* poate fi surprinsă cu ajutorul diversilor indicatori sociali (posesia de proprietăți, posesia bunurilor de folosință îndelungată etc.). În ceea ce privește *dimensiunea subiectivă*, situația este mai dificilă deoarece surprinde aprecierea personală cu privire la anumite aspecte ale vieții, iar faptul că indivizii sunt diferiți între ei prin preferințele, prioritățile și valorile fiecăruia conduce la îngreunarea procesului de ierarhizare a domeniilor relevante ale vieții. În încercarea de evaluare a calității vieții, dimensiunea subiectivă a fost considerată sinonimă

cu satisfacția personală, fiind definită drept calitatea condițiilor de viață, gradul de satisfacție cu viața sau o combinație a celor două (Pah, 2000).

Sugestia încorporării unui sistem individual de evaluare conduce la necesitatea ca dimensiunea obiectivă să reflecte valorile normative, iar dimensiunea subiectivă, valorile individuale. Cercetările focusate pe dimensiunea obiectivă, luând spre exemplu indicele socioeconomic de la nivel local, regional sau național, consideră că nu îl poate utiliza pentru a evalua nivelul de locuire fără a ține cont de dimensiunea subiectivă care evidențiază percepția cognitivă a individului sau satisfacția legată de un loc. Acestei dimensiuni trebuie să îi acordăm aceeași atenție, o astfel de percepție evidențiind evaluarea subiectivă în raport cu experiența de viață (Campbell, 1976; Veenhoven. 1996, apud Liao, 2008).

Aceleași aspecte sunt evidențiate și în modelul lui Allardt (1993), prezentat în continuare (tabelul 2). Astfel, regăsim în acest model deopotrivă indicatori obiectivi și subiectivi care intră în componența dimensiunilor calității vieții.

Tabelul 2. Clasificarea dimensiunilor calității vieții (Allardt, 1993)

	Indicatori obiectivi	Indicatori subiectivi
A avea (nevoi materiale și nevoi impersonale)	1. Măsuri obiective ale nivelului de viață și ale condițiilor de mediu	4. Senzații subiective de insatisfacție/satisfacție cu condițiile de viață
A iubi (nevoi sociale)	2. Măsuri obiective ale relațiilor cu alți oameni	5. Nefericire/fericire - sentimente subiective în legătură cu relațiile sociale
A fi (nevoi de dezvoltare personală)	3. Măsuri obiective ale relațiilor oamenilor cu societatea	6. Sentimente subiective de dezvoltare personală

După cum putem observa, măsurarea obiectivă a nivelului de viață, măsurarea obiectivă a relațiilor cu alții și măsurarea obiectivă a relațiilor oamenilor cu societatea se fac și prin prisma satisfacției percepute a condițiilor de viață, aprecierea sentimentelor subiective legate de relații și dezvoltarea personală a fiecăruia. În concepția autorului, a avea o viață bună înseamnă „a fi”, „a avea”, „a iubi”, aspecte care pot fi cuantificate în indicatori atât obiectivi, cât și subiectivi. „**A avea**” este asociat atât cu nevoile materiale și personale, fiind operaționalizat prin măsuri obiective ale nivelului de viață și condițiile de mediu, cât și cu senzații subiective de satisfacție în raport cu condițiile de viață. „**A iubi**” este asociat cu nevoile sociale măsurate prin indicatori obiectivi ai relațiilor cu alți oameni și indicatori subiectivi, de exprimare a fericirii în ceea ce privește relațiile sociale.

„*A fi*” presupune nevoia de dezvoltare personală, care la nivel obiectiv se raportează la relațiile oamenilor cu societatea, iar subiectiv prin sentimente legate de dezvoltarea personală.

În accepțiunea lui Veenhoven (2009), satisfacția cu viața reprezintă evaluarea vieții ca întreg. Cele două tipuri de măsurări ale calității vieții unui individ sau grup, obiectivă și subiectivă, se completează reciproc.

Prin scalele elaborate, mulți cercetători încearcă departajarea între estimarea stării unei caracteristici și estimarea gradului de satisfacție în raport cu aceasta. Concluzia la care s-a ajuns este însă că în practică este dificil de realizat scale distincte de stare și satisfacție. De cele mai multe ori nu se lucrează cu elemente distincte de estimare a stării și a satisfacției, ci cu elemente combinate. Satisfacția reprezintă ea însăși o evaluare a unui domeniu. Un subiect poate fi mulțumit de un anumit aspect al vieții sale, în timp ce un alt subiect poate fi mai puțin mulțumit de același aspect. Se observă astfel că „starea unei componente este raportată mereu la standarde valorice” (Zamfir et al., 1984).

Surprindem faptul că un accent deosebit este pus pe conceptualizarea *indicatorilor subiectivi ai calității vieții*. Astfel, întâlnim:

- *Indicatori ai calității percepute a vieții*, reprezentând modul în care indivizii își evaluează anumite domenii ale vieții (care pot fi împărțiți în *indicatori sectoriali* sau *particulari* și se referă la estimările date de subiecți anumitor componente sau condiții particulare ale vieții lor), dar și viața ca întreg (*indicatori globali*, obținuți prin însumarea diferitelor evaluări ale sferelor vieții);

- *indicatori de satisfacție cu viața*, care măsoară satisfacția pe care o au indivizii în raport cu anumite componente/condiții ale vieții sau cu viața ca întreg;

- *indicatori de fericire*, care înregistrează gradul de fericire/nefericire al unui individ sau al unei populații;

- *indicatori de alienare*, care formulează cinci dimensiuni: lipsa de putere, lipsa de sens, anomia, izolarea socială și înstrăinarea de sine.

Veenhoven clasifică conceptele de calitate a vieții după două dimensiuni: șanse ale vieții și calități interne/externe (adică ale individului, dar și ale mediului înconjurător), rezultând patru tipuri de bunăstare subiectivă (tabelul 3): oportunitatea pentru o viață mai bună, abilitatea de viață a persoanei, utilitatea vieții și aprecierea vieții (lungă și fericită).

Tabelul 3. *Patru tipuri de bunăstare individuală – clasificarea dimensiunilor calității vieții (Veenhoven, 2009)*

	Calități externe	Calități interne
Șanse de viață	Oportunități pentru o viață bună	Abilitatea de viață a persoanei
Rezultate	Utilitatea vieții	Aprecierea vieții (viață lungă și fericită)

Oportunitățile pentru o viață bună înseamnă condițiile pentru o viață bună, acele caracteristici ale mediului care nu se limitează doar la condițiile materiale. Abilitățile de viață ale indivizilor reprezintă modalitățile (eficiența) în care aceștia, prin resurse proprii, pot face față problemelor cu care se confruntă.

Utilitatea vieții reprezintă noțiunea conform căreia o viață bună trebuie să fie bună pentru ceva mai mult decât existența în sine.

Rezultatele vieții sunt exprimate pe de o parte prin utilitatea vieții și pe de cealaltă parte prin modul de apreciere a vieții, adică modul cum își percep indivizii propria viață în mod pozitiv, raportat la fericire, satisfacția cu viața și bunăstarea subiectivă.

Aceste abordări teoretice diferă în principal în ceea ce privește modul de înțelegere (cogniția), trăirile emoționale (afectele) și interacțiunea socială și toate acestea datorită eterogenității sociale a indicatorilor.

În mod particular, există teorii care explică asocierea dintre dimensiunile obiectivă și subiectivă în evaluarea calității vieții. În acest context, teoria nevoilor și teoria comparației sunt abordările teoretice (tabelul 4) care analizează dependența dintre calitatea vieții obiectivă și subiectivă.

Tabelul 4. *Teorii care explică asocierea dintre dimensiunile obiectivă și subiectivă în evaluarea calității vieții (adaptare după Liao, 2009)*

Teoria nevoilor	Teoria comparației
<p>Teoria nevoilor dezvoltată de Maslow se focusează pe calitatea vieții absolută mai degrabă decât pe diferențele relative. Teoria nevoilor afirmă, că există nevoi universale umane, iar aprecierea subiectivă a vieții depinde de condițiile obiective de viață. Cu alte cuvinte, performanțele economice ale unei societăți sunt foarte importante pentru fericirea sau satisfacția de viață a locuitorilor. Îmbunătățirea calității vieții este un rezultat al dezvoltării sociale și economice (Schyns, 1998; Liao, 2009).</p>	<p>Teoria comparației afirmă că oamenii emit judecăți bazate pe valori relative (Veenhoven, 1995 ; Haggrly, 1999). Se argumentează astfel: condițiile obiective influențează percepția subiectivă indirect prin comparație cu alte alternative posibile. Experiența proprie sau a altora din trecut sunt utilizate pentru a face comparații, deși este neclar care ar putea fi comparația bază/grup. Pentru compararea condițiilor obiective, cercetătorii sugerează analiza contextuală a indicatorilor din domeniile economic, social, de mediu, demografic și servicii medicale (Wu, Shili, 1996). Când comparăm percepția subiectivă sau satisfacția de viață, este greu să determinăm aceste referințe. Din</p>

	<p>perspectiva teoriei comparației, evaluarea calității vieții sau satisfacția este bazată pe un proces mental de calcul în care standardele comparației presupun a fi ajustate mai degrabă decât fixate. Dacă un anumit nivel de dezvoltare din comunitate are un standard scăzut sau expectanțe scăzute, satisfacția ei/lui de viață poate fi crescută. Paternul indicatorilor obiectivi în calitatea vieții poate fi diferit de percepția subiectivă (Liao, 2009).</p>
--	---

Cu toate acestea, părerile cercetătorilor din domeniu sunt împărțite. Unii consideră, că distincția obiectiv-subiectiv este ușor de făcut în momentul în care un indicator cantitativ al mediului social este în contrast cu analiza personală calitativă legată de satisfacția cu aceleași aspecte ale mediului.

Pe de altă parte, se apreciază că în multe cercetări privind calitatea vieții, o astfel de separare clară dintre obiectiv și subiectiv nu este posibilă (Lawton et al., 1999).

2. Evaluarea calității vieții

Evaluarea calității vieții în general reprezintă evaluarea abordării calității vieții din perspectiva practicii. În mod specific, când evaluăm calitatea vieții persoanelor, pornim de la o situație care ne atrage atenția, încercăm să obținem cât mai multe informații, analizăm aspectele situației și încercăm să înțelegem factorii care pot să ajute la îmbunătățirea stării de bine. Există patru pași importanți în evaluare: politicile din domeniu, cercetările, practica și intervenția. O evaluare complexă presupune luarea în considerare a tuturor acestor aspecte (Brown, Brown, 2003).

În analiza fenomenelor și proceselor sociale distingem pe de o parte o serie de operații de evaluare, iar pe de cealaltă parte măsurarea caracteristicilor cantitative ale acestora. Cei doi termeni, evaluare și măsurare, pot fi utilizați împreună deoarece dacă prin măsurare se evidențiază conținutul fenomenelor studiate, prin evaluare se atribuie o semnificație acestora (Mărginean, 2000).

Măsurarea este de fapt termenul care descrie modalitatea de obținere a informațiilor prin mai multe căi sistematice, ceea ce reprezintă o arie a muncii în domeniu. Există multe tipuri de măsurare, fiecare având caracteristici proprii (Brown, Brown, 2003).

Elaborarea unui anumit procedeu de măsurare constituie un demers complex, care presupune îmbinarea elementelor teoretice cu cele metodologice și empirice, luând astfel naștere o strategie specifică de cercetare, urmată de o strategie specifică de măsurare.

Alegerea metodelor și instrumentelor de cercetare adecvate reprezintă o importanță provocare în proiectarea oricărui proces de măsurare. Pentru ca rezultatele să fie cele scontate, este necesară selectarea din multitudinea de metode și tehnici de cercetare a celor care sunt mai relevante pentru studiul întreprins, cu scopul de a produce informații semnificative pentru procesul măsurării. În acest sens, pot fi utilizate metode multiple și o mare varietate de surse de date (Șerban, 2007). Se utilizează de regulă un ansamblu de metode care converg.

În acest context, este important să înțelegem *două aspecte ale măsurării, obiectiv/subiectiv și cantitativ/calitativ*. Aceste două aspecte ne ajută să decidem care tip de măsurare este cel mai potrivit pentru situații particulare (Brown, Brown, 2003).

După cum observăm, în studierea aspectelor socioumane, se discută din ce în ce mai mult despre o abordare integrată a fenomenelor, făcându-se apel la utilizarea combinată a *metodelor calitative* (care surprind practic proprietățile calitative) și *cantitative* (care redau manifestările calităților) deoarece fenomenele pot fi descrise din ambele perspective, acestea fiind complementare. Vorbim aici despre ceea ce înseamnă măsurarea diferitelor fenomene și procese sociale.

Pentru a măsura un fenomen în general și în mod particular calitatea vieții, trebuie să parcurgem o etapă intermediară, și anume *cuantificarea*, ceea ce presupune realizarea unei analize aprofundate a fenomenului, descompunerea conceptului pe dimensiuni, stabilirea indicatorilor, construcția acestora, reunirea tuturor componentelor „într-un indice sintetic ale cărui valori reprezintă măsura” (Rotariu, 1994).

Așa cum s-a specificat anterior, în vederea elaborării celor mai relevante dimensiuni ale fenomenului studiat este necesară o cât mai bună cunoaștere teoretică și empirică a respectivului fenomen pentru a putea surprinde caracteristicile sale esențiale.

Rezultatul măsurării caracteristicilor fenomenelor și proceselor sociale este de fapt *indicatorul social* (Zamfir, 1997). Indicatorul constituie baza de pornire pentru întocmirea instrumentelor de cercetare prin intermediul cărora urmează a fi culese informațiile, reflectând caracteristicile elementare ale fenomenelor și proceselor care urmează a fi studiate (Mărginean, 1982).

Măsurarea se realizează prin intermediul scalelor de măsurare, care reprezintă o măsură cantitativă a unei caracteristici. Majoritatea scalelor au fost elaborate în anii 70, iar în anii '80 încep să apară primele articole referitoare la măsurările realizate până atunci (Bălțătescu, 2009). Trebuie specificat aici că măsurarea obiectivă utilizează o varietate de scale de măsurare pentru orice aspect care urmează a fi cercetat. Măsurarea subiectivă, pe de cealaltă parte, este termenul utilizat pentru descrierea percepțiilor subiecților, sentimentelor, atitudinilor, valorilor. Foarte multe aspecte ale vieții oamenilor pot fi măsurate subiectiv. Măsurările subiective pot și ele utiliza scale (de exemplu, se pot face aprecieri pe o scală de la 1 la 10) sau orice alte căi sistematice (jurnale zilnice, consemnări personale etc.) (Cummins, 2002, apud Brown, Brown, 2003).

În practică, de cele mai multe ori informațiile obiective se alătură celor subiective și invers. Metodele calitative ocupă un loc extrem de important în măsurarea calității vieții, dar sunt utilizate destul de limitat. Totuși, acest tip de metode oferă obținerea unei imagini reale asupra modului în care beneficiarii se raportează la studiu, conferă profunzime și sens rezultatelor analizei cantitative. Combinația dintre metodele calitative și cele cantitative conduce însă la obținerea de rezultate semnificative raportat la fenomenul studiat. Cele două tipuri de metode pot fi complementare, utilizarea lor împreună oferindu-ne posibilitatea obținerii unor rezultate concrete, cât mai apropiate de realitatea fenomenului supus cercetării (Șerban, 2007). Astfel, interviul și ancheta constituie două dintre metodele utilizate frecvent în cercetările sociale, îmbinând cele două tipuri de metode, cele calitative cu cele cantitative.

Interviul este de regulă utilizat pentru a surprinde aspecte subiective privind evaluarea. Acestea permit culegerea opiniilor persoanelor cu privire la mediul lor fizic, responsabilități, autonomie, relații sociale etc., dar, pentru ca evaluarea să fie mai precisă, se dorește completarea cu alte instrumente de evaluare, cum ar fi de exemplu chestionarul.

Două dintre formele acestei metode, *interviul individual semistructurat* și *interviul de grup (focus grupul)*, pot fi selectate pentru culegerea informațiilor inițiale referitoare la subiectul ce urmează a fi abordat în cercetare deoarece pot furniza informațiile necesare proiectării unui studiu cantitativ pe scară largă privind formarea unei imagini de ansamblu asupra calității vieții. De regulă, interviurile individuale semistructurate permit abordarea unor probleme specifice. Această modalitate de obținere a informațiilor ne permite să reajustăm grila de chestionare în cursul întâlnirii, nefiind necesară o planificare în detaliu a tuturor aspectelor dinainte (de Singly et al., 1998). Acest aspect este extrem de important deoarece ne oferă posibilitatea acoperirii unei game mai largi de probleme (rezultate în urma discuțiilor), pe care poate că nu le-am fi surprins în mod obișnuit în cadrul realizării de interviuri structurate, unde ar fi trebuit stabilite dinainte întrebările și ordinea acestora.

Organizarea *interviurilor de grup* are ca scop obținerea de informații relevante privind problemele cu care se confruntă această categorie de populație, văzute atât din perspectiva părinților, cât și a specialiștilor, realizarea unei analize concrete a nevoilor acestei categorii de populație, pe de o parte prin identificarea acestora, iar pe de cealaltă parte prin evaluarea lor (Hatos, 2007).

Interviul de grup, chiar dacă este realizat în versiunea lui structurată, constituie o metodă calitativă de cercetare deoarece permite interacțiunea participanților, precum și prezentarea opiniilor și ideilor proprii. Avantajul acestei metode este că permite selectarea din populația generală și implicarea în studiu a acelor persoane capabile să poarte o discuție aprofundată pe tema cercetată, aceste persoane având cunoștințe mai largi în domeniu - persoane al căror obiect de activitate este această problematică (specialiști) sau persoane care trăiesc această experiență (membrii familiei).

Există însă și unele limite care pot fi identificate când utilizăm aceste metode de culegere a datelor. Multe dintre aceste limite sunt de ordin metodologic. Un aspect este acela că interviurile se pretează destul de puțin pentru analize statistice. Din cauza procedurii mai puțin standardizate de culegere și interpretare a datelor, rezultatele nu sunt chiar așa de complexe, fiind necesară o cunoaștere în profunzime a obiectivelor studiului pentru interpretare. Un alt aspect relevant este acela că numărul de interviuri realizate de obicei este mult mai mic decât cel din anchete pe bază de chestionar, astfel că descrierile cantitative sunt afectate de erori mari.

În concluzie, metodele calitative ne dezvăluie într-o măsură destul de mare trăirile subiective în unele momente-cheie, percepția subiectivă în raport cu anumite aspecte ale vieții, modalitățile în care subiecții trăiesc subiectiv anumite evenimente de viață, de aceea combinația dintre latura subiectivă surprinsă în interviuri și latura obiectivă, specifică chestionarului, vor conduce la formarea unei imagini unitare a calității vieții subiecților incluși în studiu.

Pornind de la aspectele specificate anterior, o importantă metodă utilizată în evaluarea calității vieții este **ancheta pe bază de chestionar**, care poate fi realizată pe un eșantion reprezentativ din populație și permite obținerea de informații relevante pentru populația studiată.

Chestionarul cuprinde de regulă întrebări cu privire la datele care ne interesează în analiză. Elaborarea întrebărilor care intră în componența chestionarului este o operațiune complexă pentru că de calitatea acestora depinde și calitatea răspunsurilor.

La baza constituirii chestionarului stau informațiile obținute prin interviurile individuale semistructurate și interviurile de grup. La aceste informații pot fi adăugate și informații obținute din studiile empirice realizate în domeniu (exemple de scale). Toate acestea sunt necesare deoarece construcția chestionarului trebuie să înceapă cu specificarea foarte clară a problemei de cercetat, informațiile necesare putând fi extrase din studiul inițial și parcurgerea studiilor realizate până în momentul de față. Problemele cu care se confruntă subiecții studiului sunt complexe, de aceea este necesară descompunerea acestora pe dimensiuni. Dimensiunile trebuie transpuse în indicatori, aceștia din urmă fiind redați sub formă de întrebări care vor intra în componența chestionarului (Rotariu, Mut, 2006). Ancheta pe bază de chestionar ne permite investigarea unui eșantion reprezentativ de subiecți (de ordinul sutelor în cazul nostru). Un alt aspect important este cel legat de prelucrarea datelor. Prelucrarea datelor fiind de ordin statistic, prin intermediul unor proceduri standard, conduce la o ușurare a muncii și la oferirea unei imagini concrete a fenomenului studiat.

Chestionarul cuprinde o serie de întrebări care vor fi adresate populației incluse în studiu, „întrebări ce joacă rolul de indicatori ai unor fapte sau fenomene sociale (Rotariu, 1994), în cazul nostru indicatori ai calității vieții. De asemenea, chestionarul va surprinde sensul „obiectiv” al conduitelor, corelându-le cu indicatori ai determinantilor sociali (de Singly et al., 1998).

Întrebările care intră în componența chestionarului pot fi în mare majoritate închise, cu variante de răspuns, deoarece această modalitate permite pe de o parte ușurarea procesului de culegere a datelor: subiecților le este ușor să completeze chestionarul, având posibilitatea de a alege răspunsul care li se potrivește cel mai bine; acest lucru este posibil doar dacă subiecții au „opinii și cunoștințe bine cristalizate; pe de altă parte, ajută în procesul de prelucrare a rezultatelor, care este mai rapid și ușor în acest caz (Chelcea, Mărginean, Cauc, 1998).

Una dintre problemele care pot să apară în acest context este cea legată de conținutul întrebărilor și al variantelor de răspuns. Pentru ca acestea să fie cât mai apropiate de realitatea existentă, este necesar să se cunoască foarte bine problematica studiată, în chestionar trebuind să apară precodificate toate variantele de răspuns. O altă problemă care poate să apară este cea legată de sugestibilitatea pe care o implică prezentarea răspunsurilor precodificate (Chelcea, Mărginean, Cauc, 1998). Subiecții pot fi influențați astfel în oferirea răspunsurilor.

O altă metodă care poate fi utilizată în partea de cercetare este **analiza documentelor**. Analiza documentelor este o metodă care ne poate furniza de asemenea date relevante privind fenomenul studiat. Asociată anchetei pe bază de interviu, conduce la creșterea eficacității metodologiei. Specific pentru subiectul cercetat pot fi analizate următoarele documente: statistici oficiale, scale utilizate până în momentul de față în evaluarea calității vieții, precum și alte surse: înregistrări ale discuțiilor care vor avea loc în cadrul focus grupurilor, legislația în vigoare, strategiile din domeniu.

Doar în ultimii ani cercetările privind calitatea vieții au fost raportate la întreaga familie, nu doar la individ. Acest aspect a dat naștere unor schimbări în abordarea nu numai a cercetărilor, ci și în ceea ce privește practica. Calitatea vieții de familie este un construct relativ nou, care îmbină și extinde două linii de cercetare anterioare, cu accent pe practica centrată pe familie și calitatea vieții individuale. Punerea în practică a acestui concept răspunde pe de o parte nevoilor tuturor membrilor familiei, se adresează familiilor care lucrează în parteneriat cu profesioniștii pentru a aborda obiectivele lor prioritare și, pe de altă parte, pune accentul pe punctele forte ale familiei (Smith-Bird, Turnbull, 2005). De exemplu, pentru persoanele cu dizabilități și familiile acestora, munca specifică se axează în principal pe reabilitare, îngrijire medicală, promovarea sănătății, petrecerea timpului liber și educație. Cele mai mari preocupări în cercetările privind calitatea vieții persoanelor cu dizabilități se concentrează pe domeniul dizabilităților intelectuale. Ceea ce se desprinde din studiile realizate este faptul că, în aceste cazuri, calitatea vieții este relevantă pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, dar și pentru întreaga societate (Brown, Brown, 2005).

Pornind de la considerațiile teoretice, de-a lungul timpului au fost elaborate o serie de scale de măsurare utilizate pentru evaluarea calității vieții de familie, cât și a populației în general. Amintim astfel Family Quality of Life Survey (FQLS), National Population

Health Survey (NPHS), Life Situation Survey, Family Assessment Device (FAD), Multidimensional Scale of Perceived Social Support, State-Trait Anxiety Inventory - STAI XI și X2, Inventarul de depresie Beck etc. Ceea ce trebuie să adăugăm este că în marea majoritate a acestor scale se regăsesc și itemi care presupun aprecierea subiectivă a fiecăruia în raport cu elementele supuse evaluării. De exemplu, „FQLS” (Brown et al., 2006), surprinde aspecte legate de calitatea vieții în familiile care au un membru cu dizabilități, instrumentul având în componență nouă subscale: sănătate, bunăstare financiară, relații familiale, suport primit din partea altora, suport primit din partea serviciilor, influențe și valori, carieră, timp liber/recreere și integrare în comunitate. Aceste subscale conțin itemi la care subiectul poate răspunde obiectiv, dar, în același timp, subiecții pot aprecia și ceea ce simt în legătură cu aspectele surprinse în cercetare.

Așa cum am arătat, calitatea vieții este influențată de condiții obiective și percepții subiective evidențiate în mai multe domenii de viață, surprinse în studiile prezentate anterior. Luând ca exemplu studiile realizate până în prezent, putem identifica mai multe domenii ale vieții în funcție de variabilele stabilite, acestea putând fi reunite generic astfel: condiții de viață, mediu social, viață profesională și viață personală. Aceste dimensiuni au în componență o serie de indicatori (venituri, probleme de sănătate etc.), care diferă foarte puțin de la un studiu la altul. Fiecare studiu abordează practic aceeași problemă, recurgând la utilizarea unor instrumente diferite, care surprind aspecte similare.

3. Construcția politicilor publice

Politicile publice reprezintă strategii și principii care ghidează acțiunile administrative ale statului, în diversele categorii de probleme ce apar în actul guvernării. O definiție a **politicilor publice** ar fi aceea că ele *reprezintă strategii guvernamentale publice, în general de răspuns la problemele comunității*. Prin problemă publică se înțelege o situație general percepută ca inacceptabilă și care necesită intervenție.

Pe agenda publică figurează o gamă variată de probleme, fiecare necesitând o abordare particulară în consonanță cu o viziune politică și o strategie de guvernare. Printre politicile publice se pot enumera: politicile bugetare, politicile de mediu, politicile de sănătate, politicile în educație, politicile sociale. Responsabilitatea pentru politicile publice revine în general statului prin administrația sa centrală, susținut de administrațiile publice locale.

Viziunea modernă bazată pe impactul comunităților locale asupra politicilor publice implică atragerea inițiativei private în implementarea acestora prin inițiative de responsabilitate socială corporatistă, parteneriat public privat, etc. Autorii menționați disting între rezultatele politicilor publice (policy outputs) și efectele acestora. Implementarea politicilor publice se realizează prin intermediul programelor derulate de instituții și agenții guvernamentale sau private.

Scopul declarat al politicilor publice este binele general — public good - și promovarea bunăstării publice - public's welfare. **Conceptul de bine public** nu este unanim acceptat, el reflectând diversele valori și opinii divergente existente la nivelul societății. Buna guvernare implică obținerea minimului consens asupra binelui public, generat pe de o parte prin sistemele decizionale specifice democrației reprezentative, susținut și legitimat prin instrumentele democrației deliberative. O componentă majoră a bunăstării sociale, de care ar trebui să se țină cont în construcția politicilor publice, cu precădere asupra celor sociale și de sănătate, educaționale, o reprezintă *bunăstarea subiectivă sau percepută*, care stă la baza conceptului de calitate a vieții.

Măsurarea politicilor publice vizează atât comparația dintre situația dinainte de implementare, cât și după implementarea acestora, compararea cu rezultatele similare obținute în alte țări, și identificarea consecințelor directe ale politicii publice în cauză. Toate acestea necesită măsurători de calitate a vieții pentru corecta stabilire a reperelor comparative.

Aplicații practice

1. Prezentăți indicatorii calității vieții.
2. Analizați metodele calitative și cantitative de măsurare a calității vieții.
3. Elaborarea unui ghid de interviu, chestionar de măsurare a calității vieții.

Tema 6. ABORDĂRI PSIHOSOCIALE ALE SATISFACTIEI ȘI FERICIRII

1. Conceptualizări ale satisfacției și fericirii

Fericirea a fost prezentă în dezbaterile filosofice încă din perioada clasicismului grec. De o mare influență a fost disputa dintre două noțiuni concurente: *Hedone* și *eudaimonia* (Ryan și Deci, 2001).

Primul concept este legat de fericire ca plăcere – nu numai a simțurilor, ci și, începând de la Epicur, a minții (Kubovy, 1999). Recunoașterea că „această plăcere este *singurul* bun, dar și că numai plăcerea proprie, pozitivă, momentană este un bun, indiferent de cauzele ei” (Aristip din Cyrene, apud Waterman (1993) dă naștere teoriei morale hedoniste. În *Etica nicomahică*, Aristotel critică această perspectivă, susținând în schimb *eudaimonia*, adică trăirea în acord cu „eul adevărat” (*daimon*), deschizând calea unei filosofii etice în care fericirea constă în realizarea potențialităților umane (Waterman, 1993).

În domeniul psihologiei, aceste două orientări cunosc puternică revigoare în ultimii ani, o dată cu recent înființatele ramuri ale psihologiei hedonice, ce cuprinde studiul experiențelor plăcute și neplăcute, și în general al nivelurilor de existență diferite de stările de conștiință (Kahneman et al.1999),

și psihologiei pozitive, „știința experienței pozitive subiective, trăsăturilor individuale pozitive, și instituțiilor pozitive”, menită a „îmbunătăți calitatea vieții și preveni patologiile care apar atunci când viața este sterilă sau lipsită de sens” (Seligman și Csikszentmihalyi, 2000).

Practic, primele demersuri științifice de cercetare a fericirii și satisfacției datează de la mijlocul secolului XX. Este vremea când o multitudine de abordări, atât psihologice, cât și sociologice, apar pe fundalul dezvoltării noilor metodologii de cercetare, dar și al unei orientări caracteristice către om și nevoile sale (Zamfir, 1997; Mărginean, 2002). Alături de noțiunea de fericire, folosită cu oarecare scepticism, din cauza conotațiilor sale umaniste, sunt introduse concepte echivalente, precum cel de *satisfația vieții* (life satisfaction), *bunăstare subiectivă* (subjective well-being), *bunăstare psihologică* (psychological well-being).

- *Bunăstare psihologică și bunăstare subiectivă*

„Bunăstarea subiectivă desemnează modul cum își evaluează oamenii propria viață și include variabile precum: *satisfația cu viața și satisfația maritală, lipsa depresiei și anxietății și stările de spirit sau emoțiile pozitive*” (Diener, Suh, et al., 1997). Practic, bunăstarea subiectivă se suprapune, acum, în mare parte peste conceptul de calitate subiectivă a vieții (Diener, 2000), dar acesta este un efort de compatibilizare a abordărilor sociologice și psihologice. În momentul apariției Mișcării Indicatorilor Sociali, conceptul subînțelegea ideea de „om psihologic”, opus „omului economic” a cărui relevanță Mișcarea o contesta (Schuessler și Fisher, 1985). În psihologia socială, componentele bunăstării psihologice sunt subiectul unor investigații menite să-i scoată în evidență dimensiunile – Ryff (1989), de pildă, studiază relațiile între acestea: acceptarea de sine, autonomia, relațiile pozitive cu ceilalți, controlul asupra mediului înconjurător – și să-i reducă aceste dimensiuni pe baza unor analize structurale (Bryant și Veroff, 1982). Confuzia încă mai persistă, în unele cercetări din psihologia medicală, dar și din științele sociale, procesul de evaluare a bunăstării psihologice nu include nici o măsură globală de fericire sau satisfacție – ca, de exemplu, în Carr (1999).

- *Satisfația cu viața*

Nici conceptul de *satisfație cu viața* nu este total lipsit de ambiguitate: pe de o parte, el este folosit ca un indicator general de bunăstare subiectivă; din altă perspectivă, este numai o componentă (cea cognitivă) a acesteia. Veenhoven (1993, 1994) definește bunăstarea subiectivă (fericire) ca „măsura în care individul își judecă în mod favorabil calitatea globală a vieții sale”. Această apreciere reprezintă fie un proces cognitiv (satisfația vieții), fie un proces afectiv (componenta hedonică, legată de plăcerea pe care o obține individul din experiențele sale). Campbell, Converse și Rodgers (1976) definesc

satisfacția vieții ca „discrepanța percepută dintre aspirații și realizări, mergând de la percepția împlinirii și până la cea a deprivării”, dar această definiție cuprinde și un model al procesului de evaluare, caracteristic teoriei comparării (pentru prezentarea teoriei și a alternativelor la aceasta, vezi Veenhoven, 1991 și Diener și Lucas, 2000).

- *Fericire*

Singurul autor care păstrează forța analitică deplină a conceptului de *fericire* este olandezul Ruut Veenhoven, primul profesor de „happiness studies” din lume, la Universitatea Erasmus din Rotterdam, redactor-șef al revistei *Journal of Happiness Studies* (editată la Kluwert, Dordrecht), organizatorul cunoscutei „World Database of Happiness”, care reunește peste 3200 de studii teoretice și empirice în domeniu. În lucrările de prezentare a acestei baze de date, autorul reunește două clase de indicatori: „indicatori ai nivelului cognitiv” (satisfacția cu viața) și indicatori ai nivelului hedonic (indicatori afectivi) (Veenhoven, 1993, 1995). Cu toate acestea, în analizele întreprinse de el și colaboratorii săi este privilegiată latura cognitivă, echivalându-se practic *fericirea* cu *satisfacția cu viața*. Adept al paradigmei nevoilor, care postulează existența unor necesități general-umane al căror grad de împlinire este în strânsă relație cu fericirea, autorul își propune să demonstreze că:

- 1) în societățile care asigură un grad mai ridicat de satisfacere a nevoilor, fericirea oamenilor este mai ridicată;
- 2) progresul economic și social aduce o tot mai mare fericire în cadrul națiunilor;
- 3) diferențele intra- și inter-societale sunt un rezultat al satisfacerii, într-o măsură diferită, a nevoilor individuale (Veenhoven, 1993, 1997).

2. Fericire subiectivă și fericire obiectivă

O asemenea perspectivă, care leagă direct satisfacția și fericirea de condițiile obiective este, bineînțeles, utilitaristă, dar și „obiectivistă”, tinzând să acorde, cel puțin printr-un simplu transfer, fericirii un statut ontologic pozitiv. Veenhoven chiar introduce un indicator care se pretinde obiectiv: „Speranța de viață fericită”, măsurată ca produsul dintre speranța de viață și procentul celor fericiți dintr-o națiune (Veenhoven, 1996). Construcția este asemănătoare cu cea care stă la baza paradigmei QALY (Quality Adjusted Years) din studiile de calitate medicală a vieții. Concept utilitarist, QALY vizează raportul între banii investiți în îngrijire medicală și creșterea calității vieții pacienților. De altfel, cele două concepte au permis același gen de critici (Falkenberg, 1998).

Un proiect mai recent de utilizare a noțiunii de *fericire obiectivă* aparține lui Kahnemann (1999). Problema pe care și-o pune autorul este cum putem afla „cât de fericită a fost Helen în martie” într-un mod mai obiectiv decât bazându-ne pe rapoartele ulterioare ale lui Helen? El sugerează să măsurăm fericirea momentană, pe care o definește în termeni utilitariști, ca „utilitate momentană”, adică

intensitatea dispoziției de a continua experiența curentă. Pentru a preîntâmpina erorile provocate de evaluările retrospective ale experienței de viață, autorul caută „o definiție justificată normativ a bunăstării „adevărate”, bazată în special pe informații asupra utilității momentane”. Teoria care stă la baza acestei evaluări este de tip *bottom-up*, evaluările momentane fiind folosite pentru a elabora un indice global al fericirii individuale. Așa cum recunoaște Daniel Kahnemann, demersul este doar în aparență „obiectiv”, pentru că la bază stau tot măsuri subiective. Teoria este o reacție la imprecizia evaluărilor retrospective, dar punctul cel mai slab al ei este metoda de construire a indicelui global de fericire. Simpla însumare a utilităților momentane poate fi o soluție, în cazul când experiențele temporale nu sunt legate logic și individul nu acordă un sens diferit unora și altora din experiențe. Problema „Cât de fericită este Helen în martie” nu rămâne mai puțin controversată. Într-un articol recent, Cummins (2000) pledează pentru ireductibilitatea măsurilor subiective și obiective ale calității vieții. Cele două dimensiuni sunt, în general slab corelate datorită fenomenului de „homeostază cognitivă”, care implică o reglare a bunăstării subiective la un nivel pozitiv. Doar la nivelurile foarte scăzute ale calității obiective a vieții, cele două măsuri converg. Acest demers pare să pledeze pentru inutilitatea căutării laturii obiective a unui proces eminentamente subiectiv. Cele două dimensiuni ale calității vieții sunt independente și trebuie conceptualizate ca atare.

3. Structurile satisfacției și fericirii

Preocupările pentru evidențierea structurii bunăstării subiective au relevat, încă de la început, caracterul multidimensional al acestei variabile. Bradburn și Caplovitz (1965) constată faptul, aparent surprinzător, că între componenta afectivă pozitivă (responsabilă pentru stările de bucurie, mândrie etc.) și cea negativă (depresie, plictiseală, neliniște, singurătate), nu sunt decât corelații foarte slabe, cele două dimensiuni putând fi considerate aproape independente. Studiile ulterioare pe diferite populații au confirmat, în mare parte, această descoperire (Bryant și Veroff, 1982) (Perkinson, Albert et al., 1994) (Chamberlain 1988) (Harding, 1982) (Huebner și Dew, 1996) (Ryff și Keyes, 1995) (Cherlin și Reeder, 1975) (Warr, Barter et al., 1983). După câte se pare, afectul nu poate fi reprezentat pe un continuum de la extrema nefericire la extrema fericire, deși unii autori indică faptul că ar trebui luată în considerare și o a treia dimensiune a afectului, aceea de „activare”, ca și intensitatea afectului (Diener, 1994). Cele două dimensiuni, la rândul lor, sunt relativ independente de o a treia, satisfacția față de viață (Andrews și Withey, 1976). Aceasta din urmă poate fi concepută drept componenta cognitivă a calității globale a vieții (Andrews și Robinson, 1991).

4. Stabilitatea indicatorilor de satisfacție și fericire

La baza folosirii conceptelor de *satisfacție* și *fericire* stau câteva presupuneri: că există un sentiment global de bunăstare, că acest sentiment rămâne relativ constant pe o

perioadă mai lungă de timp și că poate fi descris, cu acuratețe, de individ (Schwartz și Strack, 1999). În plus, teoria implicită a bunăstării subiective presupune, că evaluarea vieții se face continuu, rezultatele fiind proiectate pe o scală simetrică (viață bună / rea). Când aprecierea este la nivel cognitiv, e vorba de *satisfacția vieții*; o apreciere afectivă se face la nivel *hedonic*. Cele două variabile sunt puternic intercorelate, întrucât reprezintă aprecierile din perspective diferite ale aceluiași fenomen – propria viață (Diener, 1994). Având în vedere cele două dimensiuni – cognitivă și afectivă – ale bunăstării subiective, nu este întâmplător faptul, că ea a fost conceptualizată de unii autori ca o atitudine. „Bunăstarea subiectivă este o atitudine – scriu Andrews și Robinson în capitolul dedicat acestui fenomen din cunoscuta culegere *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes* – și este larg acceptat, că atitudinile includ cel puțin două componente fundamentale: cogniția și afectul” (Andrews și Robinson, 1991). Stull (1987) insistă că implicațiile acestei conceptualizări nu rezidă atât în distincția implicită între cele două dimensiuni, cât în deosebirea de alte elemente psihologice, precum trăsăturile de caracter sau stările de spirit. Astfel, atitudinile ar fi un termen median între stările de spirit, în comparație cu care sunt relativ stabile în timp, și trăsăturile de personalitate, față de care manifestă un anumit grad de variabilitate. Veenhoven (1993, 1994), trece în revistă studiile care arată, că bunăstarea subiectivă este relativ stabilă în timp, dar are și un grad de variabilitate, fără însă a o mai asimila în mod explicit cu atitudinile. Miza, foarte importantă, o reprezintă relevanța acestor măsuri în raport cu politicile sociale: dacă măsura este prea stabilă, atunci nu poate „capta” schimbarea și nu poate evalua progresele. Mai mult, aceasta înseamnă că politicile sociale, în esență utilitariste, nu pot îmbunătăți semnificativ satisfacția. La polul opus, o variabilitate prea mare face inutilizabilă bunăstarea subiectivă, ca mijloc de evaluare a politicilor sociale. Implicațiile sunt însă și mai largi: comparațiile inter-individuale și ale agregatelor scorurilor de satisfacție la nivel intra-societal și inter-societal au sens, ceea ce constituie temeiul pentru o cantitate impresionantă de cercetări comparative întreprinse în domeniul calității subiective a vieții. Există însă teorii care se construiesc tocmai evidențiind aspectul problematic al conceptului. Astfel, pornind de la nivelul ridicat de stabilitate a mediilor societale ale satisfacției vieții, Cummins emite teoria homeostatică a variației satisfacției vieții. Întrucât, cu anumite excepții, nivelurilor agregate ale satisfacției vieții sunt relativ stabile, variind în cadrul unei benzi relativ înguste (70 ± 5 pe o scală de la 0 la 100 – „standardul de aur” al satisfacției vieții), atunci această componentă ar fi ținută sub un fel de „control homeostatic” (Cummins, 1998) (Cummins și Nistico, 2001).

Alte studii sugerează existența unei variabilități sezonale a nivelurilor de percepție a bunăstării subiective.

5. Măsuri ale satisfacției și fericirii

Măsurile satisfacției și fericirii sunt expresia conceptualizării acestor noțiuni. Cele mai răspândite rămân scalele simple, în care interviuatului i se pune o întrebare de genul „Luând totul în considerare, cum apreciați viața dvs., în ultimul timp?”. Subiectul este invitat să facă o apreciere cât mai obiectivă asupra vieții sale în general, nu a vreunui domeniu particular, precum familia, locul de muncă etc., și referitoare la timpul prezent, nu la timpul trecut sau viitor (Diener, 1994). Scalele simple cu patru, cinci sau zece trepte sunt cele mai folosite (Veenhoven, 1993), dar se folosesc și scale cu 100 de trepte sau, la extrema cealaltă, cele cu numai trei trepte, criticate pentru că ar distorsiona rezultatele, atrăgând respondenții spre punctul median (scalele cu punct median, dar cu număr mai mare de trepte ar evita acest bias) (Cummins, 2000). Veenhoven (1993), care la elaborarea World Database of Happiness a întreprins un efort de integrare a unor serii de date din diferite cercetări, recomandă trei modalități de omogenizare a scorurilor indicatorilor de satisfacția vieții: regresia liniară între mediile naționale ale indicatorilor, evaluarea cu ajutorul experților a diferitelor scale și simpla transformare liniară.

Cea mai simplă transformare, de la o scală cu $i > 2$ itemi la una cu 11 trepte (0–10) se poate realiza după formula liniară:

$$M_t = M_o - V_l \frac{\text{_____}}{V_h - V_l} \times 10$$

unde:

M_t = Media transformată (la intervalul 0–10)

M_o = Media pe scala inițială

V_l = Cel mai mic scor posibil pe scala inițială (de obicei 0 sau 1)

V_h = Cel mai mare scor posibil pe scala inițială (idem).

Estimarea de către experți a scorurilor echivalente la întrebările de satisfacție se face, de regulă, atunci când unor experți sau respondenți tipici (de exemplu, studenți) li se cere să coteze scorurile de la o întrebare cu 3–5 trepte pe o scală cu 10 sau 11 trepte. De exemplu, pentru o scală cu trei trepte, „nu prea mulțumit” poate fi cotate cu 3, „destul de mulțumit”, cu 6 și „foarte mulțumit”, cu 9. În fine, regresia liniară este soluția cea mai eficientă, acolo unde există asemenea serii de date, încât să poată fi utilizată. Ecuația de regresie:

$$M_i = a * M_j + b$$

unde M_i și M_j sunt mediile naționale ale scorurilor la scalele de satisfacția vieții cu i , respectiv j trepte, reprezintă și formula de transformare a acestor scoruri.

Aplicații practice

1. Analizați conceptul de fericire.
2. Analizați fericirea subiectivă și fericirea obiectivă.
3. Elaborarea eseului „Fericirea ca sens al vieții umane”.

Tema 7. CALITATEA VIETII FAMILIALE

1. Schimbări în sfera și stilurile vieții de familie

Perioada pe care o trăim este marcată de schimbări majore în aproape toate domeniile vieții, familiile contemporane regăsindu-se adeseori în fața unor provocări multiple cu diverse consecințe.

Calitatea vieții de familie reprezintă un indicator important al calității vieții generale, ipoteza care a fost în mod repetat validată. Familiile experimentează un nivel ridicat al calității vieții de familie atunci când sistemul lor de nevoi este satisfăcut. Viața de familie are un rol important în teoria schimbării sociale, practicile sociale aferente familiei, precum și producerea și consumul de bunuri din cadrul familiei reflectă bunăstarea unei societăți, care la rândul ei are influență asupra calității vieții de familie.

De la bun început trebuie să remarcăm că sociologii și juriștii consideră familia drept o instituție socială, o formă de relații dintre oamenii legați între ei printr-o căsătorie sau filiație naturală. Din familie fac parte soții, părinții și copiii, uneori și alte persoane între care există relații de rudenie. Familia ia naștere, de regulă, prin căsătorie, în mod obișnuit, familia este creată din părinți și copii între care se stabilesc următoarele tipuri de relații:

- a) de căsătorie: dintre soți;
- b) dintre părinți și copii;
- c) dintre persoane care mai fac parte din familie.

În conformitate cu aprecierile savanților din domeniul psihologiei și pedagogiei, familia reprezintă un microgrup social, o celulă elementară a societății, a neamului, care realizează un ansamblu de funcții biologice, psihologice, educative, economice, sociale, culturale, conturând habitusul primar al individului. Familia este mediul natural, firesc, cel mai apropiat și necesar pentru dezvoltarea și formarea personalității umane.

Preocuparea pentru o calitate decentă a vieții a devenit tot mai importantă în ultimii ani deopotrivă în lumea științei, a guvernelor și decidenților în domeniul politicilor publice, dar și a oamenilor obișnuiți. Interesul pentru calitatea vieții a avut câteva surse importante:

1. În primul rând, calitatea vieții este un concept extrem de atractiv, iar o parte din atractivitatea acestuia provine tocmai din faptul că implică un scop pozitiv și extrem de generos, cel al unei vieți bune. Aceasta conduce la un consens general în jurul conceptului, atât în știință, cât și în societate. De la o calitate bună a vieții la nivel global, trecând apoi la nivel național, comunitar și până la calitatea vieții unor grupuri specifice de populație și a persoanelor, termenul este utilizat și considerat legitim în definirea obiectivelor sociale. De fapt, creșterea calității vieții poate fi considerată o sarcină „care nu se termină niciodată”.

2. În ultimul timp a căpătat o recunoaștere socială tot mai largă ideea că bunăstarea materială este numai o piesă în puzzle-ul vieții umane. Multe alte elemente contribuie la o

existență împlinită, pe lângă cele materiale. Desigur, această idee nu este nouă, ci a prins contur încă din anii '60 ai secolului trecut.

Nevoile și aspirațiile oamenilor cuprind nu numai un standard decent de viață, caracterizat de existent unor elemente de bază (venit, bunuri-avere, locuință, loc de muncă, etc.), ci și o calitate a tuturor sferelor de viață. Oamenii își doresc și au nevoie de venituri care să îi elibereze de tensiunea simplei supraviețuri, de o locuință situată într-un mediu frumos și curat, de un loc de muncă ce le poate oferi satisfacție și împlinire, de relații de familie și sociale de calitate etc. Astăzi asistăm la o nouă reconsiderare a valorilor și nevoilor umane, o reevaluare a relației dintre economic și social și o regândire a sensurilor „vieții bune”.

Schimbări în sfera familiei la nivel demografic:

• Criza nupțialității

Reculul căsătoriilor a început în Occident în a doua jumătate a anilor '60, întâi în țările Scandinave, apoi în Elveția, Austria, Germania, vestul Europei și în final în sudul Europei. Tot în această perioadă a avut loc explozia demografică a celibatarilor. La ultimul recensământ din Suedia 51% din totalul gospodăriilor erau reprezentate de persoane singure.

• Banalizarea divorțului

Divorțurile se multiplică și survin din ce în ce mai devreme în viața cuplului. Se apreciază că aproximativ jumătate din căsătoriile din SUA se termina prin divorț. Conform datelor de la Biroul Național de Statistică, în anul 2021, s-au înregistrat 9 905 divorțuri, fiind în creștere cu 12,6% comparativ cu anul 2020, iar rata divortialității constituie 3,8 divorțuri la 1000 de locuitori. Vârsta medie a soților la divorț a fost de 40,7 ani pentru bărbați și 37,4 ani pentru femei.

De fapt, căsătoria propriu-zis rămâne destul de populară. Cu alte cuvinte experiența divorțului nu împiedică oamenii să se recăsătorească, dar aceste recăsătoriri au o probabilitate mai mare de a se termina la rândul lor prin divorț.

• Scăderea natalității

Datorită emancipării femeii, a creșterii participării ei pe piața muncii, datorită accesului tot mai larg la mijloacele contraceptive, în contextul schimbărilor valorice recente, tot mai multe cupluri amână concepția copiilor sau chiar renunță la a mai avea copii. Astfel, în Suedia 18,6% din gospodării erau cupluri conjugale cu copii și 23,5% cupluri fără copii. Cel mai adesea numărul de copii ai unei femei se reduce prin amânarea nașterilor și deci prin scurtarea perioadei fertile. În 1999 indicele sintetic de fertilitate pe plan mondial era de 2,9 copii pe femeie însă în Europa acesta era de doar 1,4 - sub nivelul necesar înlocuirii generațiilor.

- *Creșterea fertilității ilegite*

Deși în cupluri se nasc tot mai puțini copii, în afara căsătoriei numărul de copii a crescut considerabil. Acești copii sunt în mare parte doriți de mama (exceptând probabil mamele adolescente al căror număr a crescut de asemenea) fără ca aceasta să dorească o legătură cu tatăl biologic. În Franța, un nou-născut din cinci este născut în afara căsătoriei, în timp ce în anii '70 era doar unul din opt.

Schimbări în stilurile de viață familială

- *Dezvoltarea familiilor monoparentale*

Unii autori afirmă ca ne îndreptăm către o societate "matricentrică" întrucât mama este cel mai adesea cea care are grijă de copil. Acest tip de familie manifestă o stabilitate mult mai mare decât cuplul, cum este și firesc.

- *Apariția "familiei comasate"*

Două persoane divorțate cu copii se recăsătoresc, adunând copiii din ambele familii într-un nou tip de familie lărgită.

- *Apariția altor tipuri de menaje*

Este vorba despre căsătorii homosexuale, grupări de persoane care se adună pentru a împărți cheltuielile, căsătorii în serie, conglomerate de familii, etc. Toate acestea trebuie privite însă cu reținere întrucât deși se bucură de o mare mediatizare, studii recente asupra comportamentului sexual din SUA și Anglia arată că nu au fost niciodată atât de răspândite pe cât ar indica opinia publică. Poate datorită amenințării SIDA și a altor boli care ne amintesc de destinele noastre biologice, poate datorită unei morale înnoite, toate aceste aranjamente îndrăznețe vor rămâne opțiunea unei minorități și escapade numai ocazionale ale majorității celor care le experimentează.

- *Dezvoltarea uniunilor consensuale și apariția „relației pure”*

Tot mai multe cupluri preferă coabitarea neoficializată în locul căsătoriei legale. Răspândirea acestui stil de viață a impus nenumărate analize, cercetătorii observând că uniunile consensuale sunt de fapt un simbol al relației de dragoste din societatea postmodernă, astfel încât interpretările sunt valabile și pentru cuplurile căsătorite legal care în acest context dezvoltă un nou tip de relație, numită de Anthony Giddens, "relația pură", relația de "dragoste confluentă".

Relația pură este o "situație unde relația socială a fost inițiată numai pentru ea însăși, pentru ceea ce poate obține fiecare persoană dintr-o asociere susținută cu cealaltă, și se continuă numai în măsura în care amândoi parteneri consideră că le aduce suficiente satisfacții pentru ca fiecare s-o mențină". Dragostea confluentă, sentimentul caracteristic relației pure nu are loc între două persoane "menite" una pentru cealalta, ci între două persoane care s-au găsit mai mult sau mai puțin întâmplător. Ele nu sunt "alese", ci se alege încontinuu una pe cealalta. Nu mai este importantă găsirea unei "persoane deosebite", ci contează tot mai tare realizarea unei "relații deosebite".

Succesul relației depinde de rezultatul încercărilor de compatibilizare, de înțelegere reciprocă. Este vorba de un “proces de producție” mai mult decât de o “armonie statică” și necesită efort și tehnică: tehnica de comunicare, de rezolvare a conflictelor și nu în ultimul rând tehnica sexuală.

Cuplurile consensuale, care trăiesc împreună fără a fi căsătorite oficial, oferă un prilej de explorare detaliată a provocărilor relației pure. Respingând oficializarea, îndrăgostiții încearcă să realizeze o relație integral autosuficientă, ambiție destul de riscantă. Fragilitatea acestei relații este ceea ce o face valoroasă în ochii partenerilor. Ea oferă un spațiu vast de alegeri. Partenerii sunt liberi să stabilească reguli care să protejeze cuplul de la disoluție – privind de exemplu fidelitatea sexuală, sau distribuția responsabilităților casnice, reguli care nu au însă nici un sprijin extern.

Calitatea vieții de familie și în special calitatea relațiilor de familie sunt considerate adesea ca cel mai important factor al calității vieții. În societatea contemporană, poate mai mult decât în societățile trecute, calitatea vieții de familie reprezintă un subiect important pentru specialiști, dar și pentru decidenții politici sau pentru opinia publică în general.

Interesul politic, sporit acordat, rezidă în îngrijorările privitoare la schimbările demografice cu impact asupra întregii societăți precum scăderea fertilității și creșterea speranței de viață, pe fondul instabilității legăturilor familiale și diminuării solidarității intergeneraționale. Cercetările care explorează calitatea vieții de familie sunt departe de a acoperi aria largă de probleme cu care se confruntă aceasta.

Interesul științific sporit pentru acest domeniu rezidă probabil într-un paradox: în ciuda unor schimbări sociale, culturale și economice majore, care au sporit vulnerabilitatea familiei, nu există dovezi certe ale unui eventual declin al calității vieții de familie și al satisfacției maritale. În ciuda contextului social tot mai instabil și a riscurilor în creștere, familia s-a dovedit a fi o instituție cu o mare capacitate adaptativă, evaluările subiective ale indivizilor fiind constant pozitive.

2. O nouă evoluție a familiei

Majoritatea cercetătorilor din domeniul familiei, dar și actorii politici sau opinia publică în general, par să susțină ideea că în ultimele decenii familiile din societățile contemporane au suportat transformări profunde. Se consideră că schimbările intervenite sunt atât de importante, încât însuși termenul de "familie" a devenit destul de ambiguu, tinzând să acopere astăzi realități diferite de cele ale generațiilor precedente.

În același timp, aceasta continuă să reprezinte o instituție fundamentală în societate, fapt pentru care în dezbaterile publice problema „declinului familiei” este privită cu tot mai multă îngrijorare. “Ni se spune mereu că familia se destramă, ori că familia e problema numărul unu. Dar când vorbesc despre familie, ei nu se referă la familie cu varietatea ei

luxuriantă de forme posibile, ci la un anumit tip de familie: familia celui de-Al Doilea Val. De obicei se gândesc la un soț susținător al familiei, o soție gospodină și câțiva copii mici. Deși există multe alte tipuri, această formă specifică, familia nucleară, a fost idealizată de civilizația celui de-Al Doilea Val, a ajuns predominantă și s-a răspândit în toată lumea.

Analizând date statistico-demografice recente și ultimele rezultate ale sondajelor de opinie nu doar din Moldova – căci s-ar putea argumenta că nu este o țară postmodernă – ci și din SUA sau alte țări Occidentale, nu am constatat o schimbare majoră și îngrijorătoare față de anii '70, cu atât mai mult cu cât familia rămâne pentru majoritatea indivizilor domeniul care le oferă cea mai mare satisfacție, cel care are cea mai mare importanță în viața lor. De altfel, comentarii la fel de pesimiste au însoțit și trecerea de la familia extinsă, proprie societății tradiționale la familia nucleară, proprie societății moderne. Mai mult, analize ulterioare au arătat că există o puternică mitologie privind familia extinsă, aceasta reprezentând în societățile occidentale mai curând un ideal, un model puternic valorizat și mai puțin o realitate – "familia clasică a nostalgiei Vestului".

Imaginea curentă a familiei, preluată în discursul politic și științific, este aceea a unei instituții care conservă tradițiile și valorile naționale. "Fiind o instituție ce se transformă foarte lent și anevoios, familia are o independență relativă față de contextul social-economic, având o mare capacitate de inerție; schimbările ei nu se fac o dată cu schimbarea regimului politic ci urmăresc succesiunea civilizațiilor". Ultimele opinii susțin că familia caută acum să se debaraseze de "gloria" conservatorismului, de "meritul" de a fi păstrătoarea valorilor naționale, devenind mai curând "barometrul" schimbărilor sociale, trecând printr-un vizibil proces de democratizare, laicizare și liberalizare. Avem de-a face de această dată cu o familie integrată tot mai puternic în societatea globală, tot mai mult condiționată de schimbările economice și sociale, influențând la rândul ei dinamismul social global.

Disputa privind stabilitatea sau schimbarea familiei, menținerea sau declinul ei este probabil una care nu se va încheia prea curând. În contextul social tot mai dinamic și mai complex, confruntându-ne cu cerința de a fi analiști ai realității contemporane, avem tendința de a vedea schimbare peste tot, de a ne îngrijora adesea înainte de vreme, de a ne pripri cu predicțiile noastre și de a accelera noi înșine mersul lucrurilor. Pe de o parte, se exagerează în privința fenomenelor de eroziune a familiei, iar pe de alta, multe din schimbările constatate se datorează în parte și dezbaterilor nesfârșite pe această temă, având loc un proces de tipul celui descris de Thomas: o situație definită drept reala devine reală prin consecințele ei. De altfel, în societatea contemporană opiniile științifice sunt mediatizate devenind în ipostaza lor vulgarizată unul din factorii schimbării.

3. Metode utilizate în analiza calității vieții de familie

Fiind un domeniu care se interconstrucionează cu toate celelalte sfere ale vieții, calitatea vieții de familie poate fi privită ca un domeniu de cercetare de graniță, care subsumează studii demografice, ale condițiilor de viață, de ocupare, de politici sociale, privind valori și atitudini etc.

Familia, ca și celelalte sfere ale vieții umane, este descrisă prin indicatori obiectivi și subiectivi. Cercetarea calității vieții de familie cuprinde atât analiza *condițiilor obiective* (structura generațională, demografică, venitul, etc), cât și a *percepțiilor subiective* (evaluarea relațiilor de familie, satisfacția cu diferite aspecte ale vieții de familie sau satisfacția față de familie în general).

Există o arie largă de metode utilizate în analiza calității vieții de familie: ancheta, observația, tehnici calitative și instrumente neobstructive (Minnotte, 2010).

Studiile de calitatea vieții de familie, ca și cele de calitatea vieții în general sunt bazate pe metodologii de cercetare preponderent *cantitative*. Materialul empiric este furnizat prin anchete pe bază de chestionar, utilizând eșantioane de dimensiuni mari, atât naționale cât și internaționale. Sursele de date sunt multiple: anchete focalizate pe calitatea vieții în general, în care familia reprezintă un domeniu important sau pe calitatea vieții de familie și a unor familii specifice, anchete cu teme diverse care cuprind și indicatori de calitatea vieții, sisteme de indicatori de calitatea vieții și surse de date statistice la nivel național sau internațional.

Tehnicile bazate pe observație în laborator sunt centrate pe interacțiunea cuplului și sunt preferate în studiile realizate de psihologi sau psihosociologi. Calitatea maritală este investigată cu ajutorul înregistrărilor video și audio ale conversațiilor dintre parteneri, a modului în care desfășoară sarcini domestice, își petrec timpul liber etc. Cercetările în acest domeniu au generat o arie largă de metode de codificare a comportamentelor verbale și nonverbale, surprinderea acestora fiind considerată de altfel și principalul avantaj. Tehnicile de acest tip au aceleași dezavantaje ca cele clasice ale experimentului: artificialitate, efectul de experiment, nu pot fi generalizate etc.

Metodele calitative (interviuri, chestionare cu întrebări deschise, etnografii, observație participativă etc.) încearcă să surprindă o imagine comprehensivă și în profunzime a calității maritale, cu accent pe semnificațiile atribuite de indivizi experienței lor maritale. Deși metodele calitative sunt subreprezentate în studiul calității maritale, au avantajul că pot răspunde la întrebări de cercetare imposibil de investigat prin metode cantitative. Studiile calitative demonstrează că atitudinile oamenilor față de anumite aspecte ale vieții de familie sunt mai complexe decât pare să indice datele din chestionare.

„*Metodele neobstructive*”, cele care nu necesită cooperarea respondentului și care nu influențează răspunsurile, se referă la analiza secundară de date, fie că sunt analizate documente fie date statistice. Studiile de calitatea vieții de familie au de regulă o

componentă bazată pe analiza indicatorilor de nupțialitate, divorțialitate, fertilitate, structura gospodăriei etc.

4. Dimensiuni ale calității vieții de familie

De obicei, dimensiunile luate în considerare vizează: structura familiei și a gospodăriei, relațiile de familie, distribuția sarcinilor domestice, modul de petrecere a timpului liber în familie, bunăstarea financiară, rețelele de suport ale familiei, suportul familiei din partea statului, valorile familiei, starea de sănătate a membrilor familiei, integrarea comunitară.

Analizele pot pleca de la structura familiei și se pot concentra pe relația maritală (dintre soți), relația parentală, relația cu ceilalți membri ai familiei, relația cu exteriorul (vecini, școală, loc de muncă, alte instituții sociale, comunitate, integrare socială în general).

Rețeaua de cercetare constituită în jurul European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, principalul promotor al perspectivei calității vieții în Europa și ale cărei cercetări întrunesc un larg consens, analizează portretul vieții de familie prin *trei dimensiuni*: structura gospodăriei, distribuția sarcinilor domestice și contactele sociale, rețelele de suport ale familiei.

Satisfacția cu viața de familie este o dimensiune globală și este tratată separat ca o dimensiune-rezultat, un produs al celorlalte dimensiuni.

Aranjamentele familiale și structura gospodăriei sunt analizate din perspectiva ciclului de viață. Fazele ciclului de viață sunt reflectate în următoarele grupe de vârstă: 18–34 ani, 35–49 ani, 50–64 ani și 65 ani și peste. Prezența copiilor sau a vârstnicilor aflați în îngrijire este de asemenea luată în considerare.

Diviziunea sarcinilor domestice este analizată după timpul și frecvența cu care membrii familiei se implică în aceste activități, cu accent pe activitățile legate de creșterea copiilor și îngrijirea vârstnicilor. Genul este considerat un factor care afectează atât practicile, cât și percepțiile legate de distribuția adecvată a responsabilităților domestice, munca petrecută în gospodărie fiind analizată în comparație cu evaluările subiective.

Contactele sociale ale familiei, în special rețelele de rudenie reprezintă o altă dimensiune importantă. Sunt analizate frecvența contactelor cu indivizi din afara gospodăriei, tipul contactelor, suportul așteptat și primit din partea acestora.

Pe lângă analiza familiei ca unitate distinctă, tradiția studiilor de calitatea vieții de familie cuprinde și analiza relațiilor pe care le are aceasta cu alte sfere ale vieții. Dintre acestea, munca reprezintă probabil domeniul cel mai explorat. Echilibrul dintre viața de familie și muncă a devenit un subiect major în ultimele decenii atât în literatura de specialitate, cât și pe agenda politică. Conflictul dintre muncă și viața personală este unul bi-direcțional, responsabilitățile de la locul de muncă pot interfera cu viața de familie (conflictul

muncă-familie) sau presiunea sarcinilor domestice poate interfereza cu munca (conflictul familie-muncă).

5. Determinanți ai calității vieții de familie

Cele mai multe studii privind calitatea vieții de familie s-au concentrat pe dimensiunea evaluativ-subiectivă. Satisfacția maritală este probabil cea mai studiată dimensiune, întrucât este considerată un rezultat al condițiilor obiective din cadrul familiei, dar și al celor subiective – percepții, valori, atitudini cu privire la familie.

Există în literatură mai mulți termeni – calitate maritală, armonie maritală, unitate maritală, satisfacție maritală, succes marital – care de obicei sunt folosiți intersanjabil și care desemnează o viața de familie armonioasă, o familie funcțională, în care membrii săi experimentează o stare de bine, de mulțumire. Diferențele sesizabile în definițiile atribuite termenilor sunt mai mult de nuanță și țin de contextual particular al cercetării în care au fost utilizați.

Numeroase studii au încercat să identifice factorii care o afectează. Satisfacția maritală depinde de mai multe caracteristici sociodemografice și economice ale membrilor sau ale gospodăriei în ansamblul ei: vârsta la căsătorie, durata căsătoriei, nivelul de educație, statutul ocupațional, venitul gospodăriei, rețelele sociale ale familiei, etc.

Pe ansamblu, luând în considerare toate caracteristicile partenerilor, cuplurile homogame au o calitate maritală mai ridicată.

Indivizii care se căsătoresc la vârste mai tinere au un risc ridicat de a trăi în căsătorii nefericite sau eșuate. Durata căsătoriei complementar cu prezența copiilor sunt de asemenea factori importanți.

Satisfacția maritală tinde să se diminueze în timp și să se suprapună etapelor ciclului vieții: este mai ridicată în perioada timpurie și până la apariția copiilor și în perioada târzie, după ce copiii părăsesc casa părintească.

Educația, statutul ocupațional, venitul influențează satisfacția maritală. Impactul educației este contradictoriu în funcție de statusul din perspectiva căruia se fac evaluările – cel de partener sau cel de părinte. Dacă în cadrul relației de cuplu educația joacă un rol pozitiv conducând la o relație mai flexibilă și democratică, în cadrul relației parentale, pare să aibă efectul opus. Părinții educați au nivele mai scăzute de satisfacție, probabil datorită asumării responsabilității mai mare de rol în cazul acestora.

Factorul economic joacă un rol important în calitatea vieții de familie. În general, satisfacția maritală crește odată cu venitul, însă factorul economic nu e cel mai important indicator al calității vieții de familie. Nu numai nivelul veniturilor este important, ci și modul în care este gestionat: satisfacția față de relația cu partenerul depinde de acordul privind managementul finanțelor.

Rețelele sociale ale familiei sunt importante: cu cât sunt mai extinse, cu atât calitatea maritală este mai ridicată. De asemenea, dacă rețelele sociale ale cuplului sunt comune (nu au prieteni separați), satisfacția maritală este mai ridicată.

Copiii reprezintă o dimensiune distinctă de analiză, foarte multe studii concentrându-se pe influența lor asupra vieții de familie. Impactul copiilor asupra calității maritale este disputat. În ciuda așteptărilor de la nivelul simțului comun, cele mai multe studii evidențiază un efect negativ al acestora.

Cuplurile care locuiesc cu copiii și îi au încă în întreținere au o satisfacție maritală mai scăzută comparativ cu cuplurile care nu mai locuiesc cu copiii. Studiile de calitate a vieții întreprinse în Moldova indică aceeași tendință. Principalele cauze ale apariției problemelor în familia moldovenească sunt dificultățile financiare și copiii. În același timp, în ciuda problemelor provocate de copii, cuplurile cu copii au o probabilitate mai mică de a divorța, perpetuând nivelul scăzut al satisfacției. Există și studii care au evidențiat lipsa de impact a copiilor în satisfacția cu viața în general.

Momentul aducerii pe lume a copiilor este de asemenea important. Părinții mai în vârstă (mai ales în cazul primului copil la vârsta mai înaintată) au niveluri mai ridicate de satisfacție comparativ cu părinții mai tineri.

Satisfacția parentală depinde de realizarea efectivă a sarcinilor, de aceea mamele, fiind mai implicate, tind să aibă un nivel de satisfacție mai ridicat decât tații. În același timp și stresul de rol la mamei pare să fie mai ridicat. Totuși, percepția variază în funcție de nivelul de educație: la cele cu nivel scăzut de educație primii ani de viață sunt considerați cei mai dificili, pe măsură ce nivelul de educație este mai ridicat, vârstele mai mari ale copilului sunt considerate mai dificile.

Pe lângă factorii demografici și socio-economici enumerați anterior, satisfacția maritală depinde și de orientările valorice ale membrilor, de percepțiile lor. Transformările de la nivelul atitudinilor din ultimele decenii au generat importante schimbări în comportamentele indivizilor, fiind asociate de multe ori cu declinul calității maritale.

Atitudinile de gen au un impact diferit, în funcție de sex, asupra satisfacției maritale. Femeile cu valori moderne au aspirații legate de profesie care pot intra în conflict cu cele familiale și atunci e mai probabil să aibă niveluri de satisfacție mai scăzute. Atitudinea egalitaristă are un efect negativ în cazul femeilor, dar nu și în cazul bărbaților. Cei cu atitudini tradiționale au o probabilitate mai mare să eșueze în performarea rolurilor, să aibă căsnicii conflictuale, o satisfacție mai scăzută față de relație și să ajungă la divorț. Soții mai liberali au, dimpotrivă, o satisfacție maritală mai mare, mai puține probleme și neânțelegeri. Aceștia dezvoltă atitudini profamiliste și sunt mai implicați în treburile casnice sau în creșterea copiilor. Acceptă mai ușor participarea femeii pe piața muncii și contribuie mai mult în gospodărie iar relația este mai puțin conflictuală.

Cuplurile cele mai vulnerabile și în care satisfacția maritală este cea mai scăzută sunt cele eterogene, formate din soți cu orientări conservatoare și soții cu orientări egalitariste.

Aplicații practice

1. Prezentați schimbările apărute în sfera și stilurile vieții de familie.
2. Analizați dimensiunile și indicatorii calității vieții familiale.

Tema 8. CALITATEA VIEȚII VÂRSTNICILOR

Îmbătrânirea populației este însoțită de o cerere crescândă de servicii pentru vârstnici. O idee tot mai acceptată este aceea de a considera calitatea vieții clienților ca o parte esențială a ofertei de servicii.

Literatura face distincție între îmbătrânirea normală, optimă și patologică, iar studiile epidemiologice identifică anumiți factori de predicție a sănătății. Acești factori pot fi considerați drept componente ale calității vieții. Există de asemenea o asociere între calitatea vieții și starea de sănătate.

Modelul calității vieții, ca și instrumentarea, pot fi folosite pentru diverse scopuri, incluzând evaluarea, programele de evaluare și planificare, ca și pentru stimularea discuțiilor pentru acțiuni comunitare. Aceste activități pot avea o focalizare la nivel individual sau comunitar.

Mai specific, o aplicație a evaluării calității vieții este aceea de a o utiliza direct în determinarea stării de sănătate și a nevoilor de servicii. O altă aplicație este de a o utiliza ca un mijloc de evaluare a impactului programelor. Dacă unul din obiectivele programului este de a îmbunătăți calitatea vieții vârstnicilor către care sunt direcționate programele, măsurarea ar trebui să fie o cale potrivită și importantă de a evalua dacă aceste programe au realizat o diferență în viața populației.

Valoarea evaluării calității vieții este că furnizează un cadru conceptual de adresare a obiectivelor de promovare a sănătății. Conceptualizarea calității vieții, din cauza convergenței ei cu acele principii și obiective de promovare a sănătății, oferă un cadru adecvat în care pot fi adresate asemenea activități. De vreme ce aceste principii și obiective reflectă valorile în domeniul sănătății, este de asemenea foarte probabil ca această conceptualizare să fie foarte potrivită pentru a urmări obiectivele unui număr mare de programe și servicii de sănătate. Calitatea vieții poate fi concepută chiar ca un rezultat dorit al practicii de promovare a sănătății sau ca un determinant al stării de sănătate în rândul vârstnicilor, făcând o diferențiere între funcționalitatea patologică, normală sau optimă. În orice caz, evaluarea calității vieții pare a fi o arie fertilă în cadrul practicii și planificării în sănătatea publică.

1. Modelul calității vieții

Din punct de vedere conceptual, calitatea vieții se definește ca gradul în care o persoană se bucură de posibilități importante ale vieții sale. Posibilitățile rezultă din oportunitățile și limitările pe care fiecare persoană le are în viața sa și reflectă interacțiunea dintre factorii personali și cei de mediu.

Calitatea vieții impune includerea calității mediului în care trăiește persoana. Pentru a face referire la aceasta, trebuie luat în calcul faptul că o calitate a mediului este una care poate satisface nevoile fundamentale (hrană, adăpost, siguranță, contact social), oferă o seamă de oportunități în cadrul potențialului individual, oferă control și posibilitatea de a alege în cadrul ambiental.

În mod obișnuit, abordările calității vieții în domeniul sănătății se focalizează pe boală și incapacități. Se acordă însă o atenție limitată determinantilor de mediu ai stării de sănătate și ai stării de bine. OMS (1999) definește starea de bine ca “o stare completă de bine fizic, mintal și social și nu numai absența bolii...” Ca urmare, măsurarea stării de sănătate și a efectelor îngrijirilor de sănătate trebuie să includă nu numai un indicator al schimbărilor în frecvența și severitatea îmbolnăvirilor, ci și o estimare a stării de bine măsurând îmbunătățirea calității vieții legată de îngrijirile de sănătate. OMS definește calitatea vieții ca o percepție individuală a poziției în viață în contextul sistemelor culturale și de valori în care se trăiește și în relație cu scopuri, așteptări, standarde și concepte. Este un concept influențat de starea de sănătate a persoanei, de starea psihologică, de credințele personale, de relațiile sociale și de relațiile cu mediul înconjurător.

Această definiție reflectă faptul conform căruia calitatea vieții se referă la o evaluare subiectivă care este încrustată într-un context cultural, social și de mediu. Astfel, calitatea vieții nu poate fi egalată cu termenul de stare de sănătate, stil de viață, satisfacție de viață, status mintal sau bunăstare. Ea este mai degrabă un concept multidimensional care încorporează percepția individuală a aspectelor vieții. Instrumentul este organizat în șase domenii mari ale calității vieții: domeniul fizic, psihologic, nivelul independenței, relațiile sociale, mediul și domeniul spiritual. În cadrul fiecărui domeniu se însumează o serie de subdomenii ale calității vieții. Instrumentele OMS de măsurare a calității vieții asigură o coerență conceptuală care lipsește din multe alte măsurători ale stării de sănătate. Inițiativa OMS de a dezvolta o evaluare a calității vieții apare dintr-o necesitate veritabilă pentru o măsurătoare internațională a calității vieții și o declară ca o obligație de a promova în mod continuu o abordare holistică a stării de sănătate și a îngrijirilor de sănătate. S-a anticipat faptul că instrumentele OMS de măsurare a calității vieții vor fi folosite în nenumărate modalități, ca în testele clinice, cercetarea epidemiologică, practica clinică, cercetarea în politicile de sănătate și auditul serviciilor sociale.

2. Instrumente de măsurare a calității vieții

În practica medicală, instrumentele OMS pot fi folosite împreună cu alte forme de evaluare, furnizând informații valabile ce pot indica domeniile în care o persoană este cel mai mult afectată și acest lucru îl ajută pe practician în luarea celor mai bune decizii pentru îngrijirea pacientului. Mai mult, aceste instrumente pot fi folosite pentru a măsura schimbările în calitatea vieții pe durata tratamentului. O înțelegere mai bună din partea medicului despre cum îmbolnăvirea afectează calitatea vieții pacientului face ca interacțiunea dintre pacient și medic să se schimbe și să se îmbunătățească. Aceasta dă înțeles și satisfacție în ceea ce privește munca medicului și face ca pacientului să-i fie furnizată o îngrijire mai complexă. Datorită faptului că pacientului îi este furnizată o formă mai completă de evaluare care acoperă aspecte diferite ale stării lui funcționale, pacienții înșiși înțeleg bine îngrijirile pe care le primesc.

Instrumentele utilizate de OMS pentru măsurarea calității vieții pot constitui o parte a evaluării tratamentului. De exemplu, chimioterapia pentru cancer poate prelungi viața pacientului, dar poate face aceasta numai la un cost considerabil al calității vieții. Utilizând instrumentele OMS pentru măsurarea calității vieții, se poate realiza o imagine mult mai completă despre schimbările în starea de bine a persoanei pe perioada tratamentului. Revizuirea periodică a complexității și calității serviciilor medicale face să crească încrederea pacientului. Instrumentele furnizează o apreciere suplimentară a valorii serviciilor de îngrijire a sănătății, prin producerea unei măsurători a relației dintre serviciile de îngrijire a sănătății și calitatea vieții pacienților, și realizează de asemenea o măsură a percepției pacientului asupra calității și disponibilității îngrijirilor de sănătate. Aceste instrumente furnizează o nouă pătrundere a naturii îmbolnăvirii și a impactului asupra stării subiective de bine a persoanei într-o întreagă varietate de domenii. Când furnizorii de servicii de sănătate implementează politici noi, este important să fie evaluat efectul schimbărilor politice asupra calității vieții populației în contact cu aceste servicii. Instrumentele OMS de evaluare a calității vieții permit astfel o monitorizare a schimbărilor politice (OMS, 1999).

Clinicienii și cercetătorii interesați de îngrijire a sănătății își focalizează tot mai mult atenția pe măsurarea stării de sănătate sau a consecințelor îngrijirilor. Conceptualizarea și măsurarea rezultatelor sunt controversate. Există o concepție nouă, conform căreia măsurarea calității vieții legată de starea de sănătate este utilizată pentru a evalua intervențiile de îngrijire a sănătății.

Cei mai mulți indicatori existenți reflectă un model de *boală*. Modelul de boală este o concepție medicală asupra unei anormalități care este anunțată de semne și simptome. Îmbolnăvirea unei persoane este anunțată de senzații de durere și disconfort sau percepții de schimbări în funcționalitatea și sentimentele obișnuite. O persoană se poate simți bolnavă fără ca știința medicală să poată fi în stare să detecteze boala. Măsurătorile stării de sănătate trebuie să ia în considerare ambele concepte.

Pentru a măsura starea de sănătate, este necesară o măsurare bazată pe conceptul de sănătate. Definiția stării de sănătate dată de OMS nu este satisfăcătoare și de aceea indicatorii tipici ai stării de sănătate se focalizează pe îmbolnăvire, boală și concepte negative. Acestea includ rata mortalității, statistici de rutină colectate despre utilizarea serviciilor de sănătate, indicatori subiectivi, date despre morbiditate, incapacitate și comportament (de exemplu fumat, consum de alcool).

Reîntoarcerea la lucru este unul dintre cei mai comuni indicatori nonbiologici ai stării de sănătate. Acesta are o valoare limitată, fiind influențat de condiții economice și sociale și de vârstă.

Un model pozitiv este scala senzațiilor sau a stării de bine. În literatura de specialitate întâlnim o scală gradată a stării de sănătate de la o stare de sănătate pozitivă la una negativă. Este ales în mod deliberat cuvântul *sănătos* mai degrabă decât *bolnav* pentru a sublinia latura pozitivă a acestei scale. În foarte multe studii și cercetări mai largi ale rezultatelor clinice, starea de sănătate a fost operaționalizată în termeni de stare de sănătate autoraportată și, câteodată, prin capacitatea funcțională, în sensul de capacitate a individului de a-și îndeplini activitățile cotidiene.

Tulburarea este definită uzual ca orice pierdere sau anormalitate a structurii sau funcției psihologice, fiziologice sau anatomice. Ea reprezintă deviația de la norme a statusului biomedical al individului. În timp ce tulburarea se referă la funcția biologică, incapacitatea se referă la activitățile necesare organismului sau persoanei. Incapacitatea este definită ca orice restricție sau lipsă (rezultată dintr-o tulburare) a capacității de a îndeplini o activitate într-un mod considerat normal pentru o ființă umană. Handicapul funcțional reprezintă consecințele sociale ale tulburării sau incapacității. El este deopotrivă un fenomen social și un concept relativ. Atitudinile și valorile nonhandicapului constituie o parte importantă în definirea handicapului. Acesta este definit ca un dezavantaj pentru un individ, rezultând dintr-o tulburare sau incapacitate care limitează sau previne îndeplinirea unui rol care este normal - depinzând de vârstă, sex și factori sociali și culturali - pentru acel individ (Bowling, 1999).

Aceste concepte conduc la un alt concept, acela de dependență față de un individ sau de furnizorii de servicii. Ca și conceptul de handicap, dependența funcțională este o consecință socială - atitudinile sociale decid asupra definiției și existenței ei. În concluzie tulburarea și incapacitatea pot duce la dependență în același mod în care duc la handicap. Totuși, ele nu pot fi egale cu dependența nici când există o relație de necesitate.

Definițiile operaționale se concentrează asupra activităților cotidiene, adesea subîmpărțite în activități domestice și de autoîngrijire. Totuși, definiția operațională a dependenței este insuficientă pentru a îndeplini anumite activități specifice în mod independent, la un standard predefinit. În baza definițiilor anterioare, statusul funcțional

poate fi definit ca gradul în care un individ este apt să dezvolte roluri sociale alocate fără limitări legate de condiția fizică. Statusul funcțional este legat direct de capacitatea de a îndeplini roluri sociale, la care nu este necesar să fie luată în considerare o măsură a stării de sănătate. Statusul funcțional nu este numai o componentă a stării de sănătate - el este mai degrabă o măsură a efectelor îmbolnăvirilor decât boala însăși. Toate măsurătorile stării de sănătate consideră sănătatea ca bază și toate deviațiile măsurătorilor pleacă de aici. Ele măsoară în realitate boala. Este mai ușor să se măsoare deviațiile de la starea de sănătate decât să se găsească indicatorii stării de sănătate în sine. Când se studiază boli severe ale populației, cea mai bună strategie este de a folosi măsurătorile unei stări de sănătate negative. Este dificil de măsurat o concepție pozitivă a stării de sănătate din cauza lipsei de acorduri asupra definiției ei. Judecățile clinice se focalizează pe absența bolii; indivizii păstrează concepții variate, ca de exemplu capacitatea de a-și îndeplini sarcinile zilnice, sau de a se simți bine, puternici, sătui etc.

3.Sănătatea socială

Nu este posibil să poată fi determinată starea de sănătate a unei populații fără o definiție operațională. OMS a recomandat dezvoltarea de măsurători ale stării de sănătate pozitive. Dar nu a fost produsă nici o definiție conceptuală sau operațională. Acum există un acord larg în ceea ce privește conceptul de sănătate, care înseamnă mai mult decât absența bolii sau incapacității și implică *funcționarea deplină* sau *eficientă* a minții și organismului a adaptărilor sociale.

Starea de sănătate pozitivă poate fi descrisă drept capacitatea de a face față situațiilor de stres, de menținere a unui sistem puternic de suport social, de integrare în comunitate, de morală și satisfacție de viață, stare de bine psihologică, chiar și nivele ale sănătății fizice. Ea se compune din elemente distincte care trebuiesc măsurate și interpretate separat. Există și probleme conceptuale parțial confuze legate de concepte multifacetate, ca de exemplu bunăstare socială sau sănătate socială și calitate a vieții, care sunt componente ale unui concept larg de sănătate pozitivă.

Sănătatea socială are o vedere mai largă asupra stării de sănătate decât raportarea simptomelor, îmbolnăvirilor și capacității funcționale. Starea de sănătate socială a fost văzută ca o dimensiune a stării de bine individuală distinctă de sănătatea fizică și mintală. Starea de sănătate socială a fost conceptualizată ca o componentă a rezultatului stării de sănătate - ca o variabilă dependentă - în termeni de sistem de suport social care ar putea interveni și modifica efectul mediului și al evenimentelor stresante asupra stării de sănătate fizică și mintală.

Măsurarea stării de sănătate socială se focalizează pe individ și este definită în termeni de interacțiuni interpersonale - de exemplu vizite la prieteni - și participare socială - de exemplu membru într-un club. Lipsa integrării sociale poate produce stresul psihologic și poate scădea resursele individuale pentru a face față acestui stres, dând naștere chiar la

tulburări psihice. Lipsa suportului social a fost de asemenea implicată în rezultatele slabe ale bolii depresive. Suportul social poate fi astfel privit ca un concept- cheie în teoria și cercetarea asupra stării de sănătate socială.

Kaplan (1985) a subliniat mai multe domenii ale suportului social, incluzând aici îndeplinirea sarcinilor la locul de muncă și poziția ierarhică, suportul familial, activitatea socială și relațiile de prietenie, situația financiară adecvată, viața personală - de exemplu existența încrederii -, realizările personale și satisfacția filosofică și sexuală. Recapitulând, studiile despre starea de sănătate socială tind să se focalizeze pe individ mai mult decât pe comunitate, iar conceptul este folosit ca o dimensiune a altui termen imprecis definit, care este acela de calitate a vieții (Bowling, 1999).

În termeni generali, calitatea vieții poate fi definită ca un grad de bunăstare. Calitatea vieții legată de starea de sănătate este un concept mai larg decât starea de sănătate personală și ia de asemenea în considerare bunăstarea socială. Nu există un consens asupra definirii calității vieții. Literatura acoperă un număr de componente, ca de exemplu capacitatea funcțională (activitățile domestice, întoarcerea la muncă), gradul și calitatea interacțiunii sociale și în comunitate, bunăstarea psihologică, senzațiile somatice (de exemplu durere) și satisfacția față de viață. A devenit o modă să se echivaleze toate datele neclinice cu calitatea vieții care pare să fie o sursă de confuzie conceptuală. Starea funcțională și de sănătate sunt numai două dimensiuni ale calității vieții legate de sănătate.

OMS a inclus în definiția calității vieții percepția individuală a poziției în viață în legătură cu scopurile indivizilor în contextul sistemelor cultural și de valori în care trăiesc aceștia. Întrebarea care apare este „cine ar trebui să măsoare calitatea vieții? Diferențele mari dintre evaluările făcute de medici și pacienți au determinat autorii să tragă concluzia că medicii nu ar putea să măsoare în mod adecvat calitatea vieții pacienților. Aceasta implică faptul că măsurarea rezultatelor ar trebui să țină cont de autoevaluarea indivizilor. Începând cu anii '80, ca un rezultat al creșterii focalizării pe promovarea sănătății, căutarea de indicatori ai stării de sănătate pozitivă s-a intensificat și a fost din nou stimulată de OMS.

Conceptul OMS despre starea de sănătate în termeni sociali, psihologici și fizici a început să fie acceptat în sensul că o măsurare a stării de sănătate care este insuficientă pentru a încorpora una din aceste dimensiuni constituie subiect de evaluare negativă. S- a făcut încercări de a se măsura starea de bine.

Cercetătorii sunt din ce în ce mai înclinați spre autoevaluarea stării de sănătate prezente, evaluarea condiției fizice personale, a sentimentelor de anxietate, nervozitate, depresie, a sentimentelor de afecțiune generală pozitivă, ca și așteptările viitoare legate starea de sănătate.

Pe de altă parte, cei care fac politicile pot prefera mai explicit indicatorii implicați în formarea politicilor de sănătate: limitarea activităților cotidiene, rămânerea la pat din cauza îmbolnăvirii, evaluările intensității, duratei și frecvenței durerii.

Există un număr de tehnici metodologice disponibile pentru măsurarea funcțională. Fiecare metodă are limitările ei. Observația directă este rar utilizată deoarece este consumatoare de timp. Testele directe ale funcționalității, cum ar fi gradul de mișcare a mâinii sau piciorului, forța de a apuca, timpul de mers, chiar obiective fiind, nu pot da un indiciu exact al capacității sau performanței. Pacienții se pot ocupa mai mult de sentimentele lor și de reducerea activității asociate cu viața cotidiană.

Cele mai multe măsurători ale incapacității funcționale sunt metode de autoraportare. Respondenților li se cere să raporteze limitări ale activității lor. Câteodată, cercetătorii nu doresc să folosească o scală lungă pentru a măsura statusul funcțional și de aceea preferă întrebări cu un singur punct. În aceste chestionare este implicată subiectivitatea, indivizii cu o părere îngustă pot răspunde cu „da” sau nu-și pot defini condiția ca „boală, incapacitate sau infirmitate de lungă durată” sau ca limitare.

Există multe măsurători ale capacității funcționale. Unele măsurători se focalizează pe simpla funcționare (de exemplu mobilitatea), dar cele mai obișnuite includ articole ale activităților instrumentale, iar cele extinse, activitățile vieții cotidiene, care cuprind activitățile ce sunt necesare pentru menținerea independenței, la fel ca și nivelele optime de funcționare - de exemplu spălatul rufelor, curățenia, prepararea hranei.

Există de asemenea mai multe măsurători utile ale statusului de sănătate care încorporează și măsurătorile capacității funcționale - ca, de exemplu, autoângrijirea (hrănirea, fierea, îmbrăcatul), mobilitatea și activitățile fizice -, măsurători utilizate frecvent pentru că sunt relevante și din punct de vedere social. Și totuși, limitările autoângrijirii sunt rare în populația generală - mai puțin de 0,5% dintre limitările în ceea ce privește mâncatul, îmbrăcatul, îmbăierea sau folosirea toaletei sunt datorate unei stări de sănătate precară. Astfel, în studiile populației generale, aceste elemente ar trebui să fie selectate cumpătat în contrast cu studiile despre bolile severe sau despre persoane foarte vârstnice unde măsurătorile autoângrijirii pot fi mai potrivite.

Din măsurători mai largi ale funcționalității este probabil să lipsească efectele îmbolnăvirii, iar măsurătorile generice ar trebui să fie suplimentate de măsurători focalizate impactul îmbolnăvirii. Cele mai multe măsurători sunt focalizate strict pe gradul de mobilitate, sarcini domestice sau de autoângrijire, ignorând adesea nevoile financiare, emoționale și sociale care pot fi în egală măsură importante sau chiar mai importante. Măsurătorile stării funcționale fizice și limitările activității nu pot să furnizeze întotdeauna evaluări ale funcționalității în rolurile sociale de zi cu zi, ale funcției mintale, funcției sexuale, durerii și confortului.

Multe aspecte ale rolurilor în ceea ce privește întreținerea gospodăriei sunt de asemenea ignorate: de exemplu efectul condiției despre timpul necesar pentru a îndeplini sarcini ca gătitul, curățenia, cumpărăturile.

Este evaluată satisfacția pacienților ca și problemele legate de starea funcțională. Indivizii preferă să aibă o îmbăiere sumară decât să riște să alunece în timp ce se spală. Pe scala funcțională, este în general asumat faptul că respondenții ating un scor mic din cauza imobilității, având în mod necesar o calitate a vieții scăzută față de un pacient cu un scor mai bun. Totuși, cineva care este imobilizat într-un scaun cu rotile ar putea avea un scor scăzut al activităților cotidiene, deși, în fapt, persoana respectivă primește un suport social de calitate.

Mai mult chiar, cele mai multe scale s-au dezvoltat pe baza judecăților profesioniștilor (de exemplu medicii) despre capacitățile esențiale necesare în viața de zi cu zi. Au fost înregistrate probleme serioase în găsirea de termeni simpli și semnificativi pentru a descrie pierderi funcționale la mulți dintre respondenți. Respondenții au semnalat cea mai mare medie a valorilor capacității de a se folosi de capacitățile mintale, de a vedea, de a gândi, de a iubi și de a fi iubit, de a lua decizii pentru sine, de a trăi în propria casă de a merge, de a menține contactul cu familia și prietenii, de a vorbi. Rezultatele arată necesitatea de a lua în considerare judecățile persoanei la pat ca o funcție esențială și de a include aceste judecăți în măsurătorile rezultatelor legate de starea de sănătate. Problema măsurării incapacității funcționale constă din dificultăți conceptuale și factori interactivi. Una din problemele majore în utilizarea unui index de funcționalitate este faptul că indivizi diferiți pot reacționa diferit la nivele aparent similare de incapacitate fizică, aceasta depinzând de așteptările lor, priorități, obiective, rețele sociale de suport și așa mai departe.

Incapacitatea funcțională, ca de exemplu dependența, este un concept multidimensional care poate fi în legătură cu factori fizici, mintali, cognitivi, sociali, economici sau de mediu. În termeni de dependență, severitatea poate fi în funcție de existența unor ajutoare sau de frecvența și orarul ajutorului. Percepția severității cu incapacitate și dependență vor fi influențate de antecedente și așteptările de viitor. Separat, cele mai multe scale nu sunt destul de sensibile pentru ca o simplă întrebare să surprindă respondenții care au dificultăți cu îndeplinirea unei anumite sarcini sau care nu o pot îndeplini deloc. Problema care se pune este cât de limitat trebuie să fie cineva pentru a răspunde afirmativ. Este necesară dezvoltarea unor scale mai sensibile ale căror răspunsuri să se bazeze pe gradul de severitate. De asemenea, este necesară o precauție când se decide care anume măsură să se folosească. Măsurătorile tind să fie dezvoltate, administrate și validate pe unul din două eșantioane - indivizi care trăiesc în comunitate sau în instituții. Măsurătorile nu sunt neapărat transpuse la ambele eșantioane. Măsurătorile trebuie să fie potrivite pentru tipul

de populație. Multe măsurători s-au dezvoltat pentru a fi corespunzătoare unui grup de vârstă particular și pot fi nepotrivite pentru utilizare în cazul altor grupe de vârstă.

Aplicații practice

1. Elaborarea și aplicarea chestionarului de evaluare a calității vieții persoanelor vârstnice.
2. Elaborarea eseului “Sănătatea – componentă esențială a calității vieții vârstnicilor”.

SURSE BIBLIOGRAFICE:

1. Andrei L. Metode și tehnici statistice de analiză a calității vieții. București, 2003.
2. Bălțătescu S. Calitatea vieții. În: Zamfir, C.; Stănescu, S. (coord.), Enciclopedia dezvoltării sociale, Iași: Polirom, 2007.
3. Bălțătescu S. Fericirea în contextul social al tranziției postcomuniste din România. Oradea: Ed.Universității din Oradea, 2009.
4. Bota C., Prodescu B. Fiziologia educației fizice și sportului – ergofiziologie. Rm. Vâlcea: Editura „Antim Ivireanul”, 1997. p. 124-128.
5. Buzducea D. Asistența socială a grupurilor de risc. Iași: Polirom, 2010.
6. Calancea V. Antropologia socială. Suport de curs. Chișinău, 2008.
7. Chelcea S., Mărginean I., Cauc I. Cercetarea sociologică - metode și tehnici. Editura Destin, Deva, 1998.
8. Constantinescu V. și a. Sociologie. București, 1993.
9. Danii T. Republica Moldova în spațiul tranziției și costul social al reformelor. Chișinău, 2004.
10. De Singly et al. Ancheta și metodele ei chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv. Iași: Polirom, 1998.
11. Enache C., Mecu C. Economia politică. Vol.II. București, 2004.
12. Frone M.R., Yardley J.K., Markel K.S. Developing and testing an integrative model of the workfamily interface. In: Journal of Vocational Behavior, Vol. 50, No. 2, 1997.
13. Giddens A. Dragoste, angajament și relație pură. În: Transformarea intimității. Sexualitatea, dragostea și erotismul în societățile moderne. Antet, 2000.
14. Grosu N. Esențele sociologiei. București: Militară, 1997.
15. Hardymont C. Viitorul familiei. București: Editura Științifică, 2000.
16. Hatos A. Analiza nevoilor. În: Zamfir, C.; Stănescu, S. (coord.), Enciclopedia dezvoltării sociale, Iași: Polirom, 2007.
17. Hămuraru M., Țurcanu O. Abordări conceptuale ale calității vieții în contextul societății postindustriale. În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2009, nr.2 (22).
18. Kozma A. ș.a. Antropologia și orizonturile ei. București: Niculescu, 2014.
19. Marshall G. Dicționar de sociologie. București: Univers enciclopedic, 2003.
20. Mărginean I. Calitatea vieții în România 1990-2006. În: Calitatea vieții, XVIII, nr. 3-4, 2006, p. 197-229.
21. Mărginean I. Măsurarea în sociologie. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982.
22. Mărginean I. Proiectarea cercetării sociologice. Iași: Polirom, 2000.
23. Mărginean I., Bălașa A. Calitatea vieții în România. București: Expert, 2005.

24. Mihăilescu I. De la familie la familie. În Mihăilescu I. (coord.), Un deceniu de traziție. Situația copilului și a familiei în România, UNICEF, București, 2000.
25. Milicenco S. Dimensiuni conceptuale ale calității vieții - note de curs. Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2006.
26. Minnotte K. L. Methodologies of Assessing Marital Success. 2010.
27. Pah I. Evaluarea calității vieții la persoanele valide și la persoanele deficiente. În: Preda, V. (coord.), Orientări teoretico-praxiologice în educația specială, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2000.
28. Perpelea N. Imagini ale sociologiei contemporane: idei, concepte, metodologie. București: Ars Docenti, 2007. p.263.
29. Platon C., Sîrbu A., Potîng A. Dimensiuni psihologice ale calității vieții în mediul educațional din perspectivă regională durabilă. Chișinău: CEP USM, 2015. 230 p.
30. Popescu R. Introducere în sociologia familiei. Familia românească în societatea contemporană. Iași: Polirom, 2009.
31. Potîng A., Șișianu A. Perceperea calității vieții în funcție de tipul de personalitate (extravertit sau introvertit). În: Revista științifică a USM "Studia Universitatis Moldaviae", Chișinău: CEP USM, 2013, p. 115-120.
32. Rotariu T. Curs de metode și tehnici de cercetare sociologică, Universitatea „Babeș- - Bolyai”, Facultatea de Istorie și Filosofie, Catedra de Sociologie, Cluj-Napoca, 1994.
33. Salcuțan L. Coraportul dintre sărăcia vârstnicilor și minimul de existență în contextul transformărilor din Republica Moldova. În: Studia Universitatis Moldaviae, Nr.8 (98), Seria "Științe sociale", 2016, p.44-50.
34. Sandu A. Elemente de sociologie pentru administrația publică. Lumen, 2016, p.59-70.
35. Sîrbu A., Potîng A., Tulbure T. Considerente psihosociale privind calitatea vieții. În: Revista științifică a USM "Studia Universitatis Moldaviae", Nr. 5 (55). Chișinău: CEP USM, 2012, p. 120-124.
36. Șerban M. Metode calitative utilizate în evaluare. În: Zamfir C., Stănescu S. (coord.), Enciclopediă dezvoltării sociale, Iași: Polirom, 2007.
37. Toma R., Simionescu T. Elemente de sociologie. Note de curs. București, 1993.
38. Tudos Șt. Generare și regenerare psihică, principii, legități, soluții, București: Editura SPER, 2004. p. 140-150.
39. Zamfir C. Evoluția tematicii calității vieții: o analiză sociologică în Mărginean Ioan, Ana Bălașa (coord), Calitatea vieții în România. Ediția a II-a, București: Expert, 2005.
40. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. București: Babel, 1998.
41. Zamfir E ș.a. Indicatori și surse de variație a calității vieții. București: Ed. Academiei RSR, 1984.
42. Zamfir E. Psihologie Socială - texte alese. Iași: Ankarom, 1997.

43. Antropologie curs. Disponibil: <https://ro.scribd.com/doc/252431525/Antropologie-Curs-1> (vizitat pe: 16.02.2023).
44. Situația demografică în anul 2021. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/situatia-demografica-in-anul-2021-9578_59440.html (vizitat 05.04.2023).
45. <http://www.scribub.com/jurnalism/Delimitari-conceptuale-si-tipo33124.php> (vizitat 16.11.2022).
46. <http://www.rasfoiesc.com/legal/administratie/stiinte-politice/Conceptele-de-stat-al-bunastar86.php> (vizitat 18.12.2022).
47. <https://biblioteca.regielive.ro/referate/economie/bunastarea-14661.html>.
48. <http://www.creeaza.com/referate/psihologie-psihiatrie/sociologie/Bunastarea-si-saracia533.php> (vizitat 23.12.2022).
49. <http://www.scrigroup.com/istorie-politica/stiinte-politice/Bunastarea-individuala-si-cali81188.php> (vizitat 22.01.2022).
50. https://www.academia.edu/1318707/Abord%C4%83ri_psihosociale_ale_satisfac%C5%A3iei_%C5%9Fi_fericirii (vizitat 12.11.2022).
51. <https://www.yoair.com/ro/blog/an-overview-of-the-different-branches-of-anthropology/> (vizitat 15.02.2023).
52. <https://ro.thpanorama.com/blog/cultura-general/cul-es-el-objeto-de-estudio-de-la-antropologa.html> (vizitat 14.02.2023).
53. <https://administrare.info/management/7559-defini%C5%A3ia-%C5%9Fi-caracteristicile-culturii> (vizitat 02.04.2023).
54. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/sociologie-juridica/cursul-nr-7-grupuri-si-organizati/> (vizitat 02.04.2023).
55. <http://www.marathon.ase.ro/pdf/vol4/41/Leonte.pdf>. (vizitat 02.02.2023).